

**म्यानमारमा
जातीय
अल्पसङ्ख्यक
अभियन्ताहरूमाथिको
दमन**

**एम्नेस्टी
इन्टरनेसनल**

एम्नेस्टी इन्टरनेसनल प्रकाशन

प्रथम पटक फेब्रुवरी २०१० मा प्रकाशित

एम्नेस्टी इन्टरनेसनल प्रकाशन

अन्तरराष्ट्रिय सचिवालय

पीटर बेनेन्सन हाउस

१ इस्टन स्ट्रिट

लन्डन wc1x odw

www.amnesty.org

© प्रतिलिपि अधिकार एम्नेस्टी इन्टरनेसनल प्रकाशन २०१०

इन्डेक्स : एएसए १६/००१/२०१०

मूल भाषा : अङ्ग्रेजी

नेपाली अनुवाद : मनोज कार्की (mkarkee@gmail.com)

एम्नेस्टी इन्टरनेसनल अन्तरराष्ट्रिय सचिवालय, संयुक्त अधिराज्यद्वारा प्रकाशित

सर्वाधिकार सुरक्षित । यस प्रकाशनको कुनै पनि भागलाई कुनै पनि रूपमा वा कुनै पनि माध्यम (विद्युतीय, मेकानिकल, फोटोकपी, रेकर्डिंग) मार्फत् पुनर्उत्पादन, पुनर्प्राप्ति गर्ने प्रणालीमा भण्डारण गर्ने वा प्रसारण गर्न प्रकाशकको पूर्व अनुमति विना गर्न पाइदैन ।

एम्नेस्टी इन्टरनेसनल मानव अधिकारका लागि अभियान सञ्चालन गर्ने १५० भन्दा बढी देश र भूभागहरूमा रहेका २२ करोड भन्दा बढी मानिसहरू सम्मिलित एउटा विश्वव्यापी आन्दोलन हो । मानव अधिकारको विश्वव्यापी घोषणापत्र र अन्य अन्तरराष्ट्रिय मानव अधिकार दस्तावेजहरूमा प्रतिस्थापित सबै अधिकारहरू प्रत्येक व्यक्तिले उपभोग गर्न पाओस् भन्ने हाम्रो अन्तर्दृष्टि रहेको छ । मानव अधिकारको उल्लङ्घन रोक्न हामी अनुसन्धान, अभियान, पैरवी र परिचालन गर्दछौं । एम्नेस्टी इन्टरनेसनल कुनै पनि सरकार, राजनीतिक विचार धारा, आर्थिक स्वार्थ वा धर्मबाट स्वतन्त्र छ । हामीले गर्ने कार्यको प्रायोजन धेरै हदसम्म हाम्रा सदस्यहरूबाट प्राप्त सहयोग र चन्दाबाट हुने गरेको छ ।

एम्नेस्टी
इन्टरनेसनल

विषय सूची

१.	परिचय र सारंश	६
१.१	अन्तरराष्ट्रिय कानूनअन्तर्गत म्यानमारको दायित्व	९
२.	पृष्ठभूमि	११
२.१	म्यानमारमा जातीय अल्पसङ्ख्यकहरू	१२
३.	म्यानमारको राजनीतिक विपक्षीमा जातीय अल्पसङ्ख्यकहरूको भूमिका र दमन	१५
३.१	राखीन र साफ्रोन क्रान्ति	१५
३.१.२	अक्टोबर र नोभेम्बर : दमनको निरन्तरता	२१
३.२	कारेनी र सन् २००८ को संविधान	२७
३.२.१	काया राज्यभन्दा पर जनमत संग्रह	२८
४.	जातीय पहिचान, प्रतिरोध र सशस्त्र द्वन्द्व	३३
४.१	सान र मोन : जातीय अल्पसङ्ख्यक सशस्त्र समूहहरूका लागि समर्थनको आरोप	३३
४.२	काचीन, कारे र सीनबीच धार्मिक र जातीय अल्पसङ्ख्यक पहिचानको दमन	३५
४.२.१	राज्यहरू फरक, तर दमन एउटै	३८
४.३	राखीन, सान र काचीन : विकास र पूर्वाधार परियोजनाहरू	३८
४.४	मोन र राखीन : विदेशी सञ्चार माध्यम र विदेशमा रहेका अन्य संघसंस्थाहरूसँगको सम्पर्क	४२
५.	निष्कर्ष तथा सिफारिसहरू	४५
	पादटिप्पणीहरू	४८

म्यानमारको नक्सा

१. परिचय र सारंश

यस वर्षको अन्त्यमा म्यानमारले आफ्नो पहिलो राष्ट्रिय र स्थानीय निर्वाचन आयोजना गर्दैछ । राजनीतिक दमन र समाधान हुन बाँकी रहेका सशस्त्र द्वन्द्वहरूको पुष्टिभूमिमा हुन गइरहेको यो निर्वाचन पछिल्लो २० वर्षमा पहिलो हो । मानव अधिकारसम्बन्धमा देशको रेकर्ड ज्यादै खराब छ । म्यानमारका ५ करोड जनता गरिवीको पीडा र जनस्वास्थ्य चुनौतीहरू सहन गर्दै आएका छन् जसको मूल कारण लामो समय देखि विद्यमान रहेको र सरकारका तर्फबाट भइरहेको आर्थिक अव्यवस्थापन हो । पूर्वी म्यानमारमा सर्वसाधारणहरूमाथि वास्तविक दण्डहीनताका साथ व्यापक र नियोजित आक्रमण भइरहेको छ । १ दक्षिण एसियाली राष्ट्रहरूको सङ्गठन (आसियान)मा आफ्ना छिमेकीहरूको दबाव, राजनीतिक विपक्षी नेतृ दाऊ आङ सान सु की र विभिन्न विदेशी आलोचकहरू (त्यसमा पनि विशेषगरी अमेरिका)सँग भएका विभिन्न चरणका वार्तालाप र संयुक्त राष्ट्रसङ्घबाट भएको दोश्रो चरणको भ्रमण र प्रस्तावहरूका बावजूद सरकारले देशको मानव अधिकार अवस्थामा कुनै अर्थपूर्ण सुधार ल्याएको छैन । यस प्रतिवेदनले औल्याए जस्तै सन् २०१० को निर्वाचनले विद्यमान राजनीतिक आलोचकहरू विशेषगरी देशमा रहेको जातीय अल्पसङ्ख्यकहरूको ठूलो र विविधतापूर्ण समुदायको कडा दमनलाई फन गम्भीर बनाउने डरका पछाडि वास्तविक कारणहरू रहेका छन् ।

सरकारको दमनकारी व्यवहारका विरुद्धको राजनीतिक प्रतिरोधमा म्यानमारका जातीय अल्पसङ्ख्यकहरूले महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गरेको कुरा एम्नेस्टी इन्टरनेसनलको अनुसन्धानले विगतमा उपलब्ध भन्दा विस्तृत रूपमा देखाएको छ । जातीय अल्पसङ्ख्यकहरूबाट भएको शान्तिपूर्ण आलोचनाबाट म्यानमार सरकारले ठूलो मुल्य उठाएको छ : उल्लङ्घन, स्वेच्छाचारी पक्राउ, थुना, यातना र अभियन्ताहरूको गैरन्यायिक हत्या आदि । सन् २०१० को निर्वाचन नजिकै आइरहेको र आफ्नो वैधानिकता, नीति र अभ्यासहरूलाई चुनौती दिने कुनै पनि समूहप्रति सरकार असहिष्णु हुने कार्य वृद्धि भइरहेको अवस्थामा देशका जातीय अल्पसङ्ख्यकहरूले अझ दयनीय अवस्थाको सामना गर्नुपर्ने कुराप्रति एम्नेस्टी इन्टरनेसनल चिन्तित छ ।^१

पछिल्लो पटक मे १९९० मा देशको सैन्य सरकारले आयोजना गरेको आम निर्वाचनमा नेसनल लिग फर डेमोक्रेसी (एनएलडी) र देशका विभिन्न जातीय अल्पसङ्ख्यकहरूको निकै ठूलो जनसङ्ख्यालाई प्रतिनिधित्व गर्ने स-साना विपक्षी दलहरूको गठबन्धनले सरकारलाई पराजित गरेको थियो । त्यसको फलस्वरूप सरकारले निर्वाचनको परिणामलाई उपेक्षा गर्दै सयौं विपक्षी नेता र सांसदहरूलाई पक्राउ गर्यो । त्यसमध्ये निकै परिचित बन्दीमा एनएलडीकी नेतृ दाऊ सान सु की पनि थिइन् जसले विगतको २१ वर्षमा १५ वर्ष कुनै न कुनै प्रकारको बन्दी अवस्थामा रहनुपरेको छ । ३ म्यानमारमा २,१०० भन्दा बढी राजनीतिक बन्दीहरू देशभित्र कैद छन् । दाऊ आङ सान सूकी, एनएलडी र देशका जातीय अल्पसङ्ख्यक विपक्षीहरूका लागि सन् १९९०मा उपेक्षा गरिएको निर्वाचन परिणाम हालको सरकार वैधानिक छैन भन्ने दावीमा आधार हो । यसैलाई अगाडि बढाउँदै वर्तमान सरकारले यस वर्षको निर्वाचनलाई वैधानिकतामाथिको आफ्नो दावीलाई सुदृढ तुल्याउने र भित्री तथा बाहिरी आलोचनाहरूलाई निस्तेज तुल्याउने एउटा माध्यमका रूपमा हेरेको छ । सन् १९९०को खुला निर्वाचन प्रचारप्रसार र मतदानको वातावरणले सरकारको पराजय सम्भव भएको थियो र अब भने सरकारले त्यस्तो अवस्था आउन दिने सम्भावना निकै कम छ ।

सन् २००८को संविधानले सरकारमाथि सेनाको प्रभुत्व कायम रहने सुनिश्चित गरेको हुनाले धेरै हदसम्म सैन्य सरकारले निर्वाचन पूर्व आफ्नो अवस्थालाई बलियो बनाउने काम गरिसकेको छ । त्यसमा राष्ट्रपतिको पदका लागि उम्मेदवार हुनाका लागि कडा मापदण्डहरू समावेश गरिएका छन् (जस अनुसार छोराछोरीले बेलायती नागरिकता ग्रहण गरेको हुनाले दाऊ आङ सान सुकीलाई अयोग्य ठहरयाएको छ); सेनाका लागि व्यवस्थापिकामा सिट आरक्षण गरिएको, संवैधानिक संशोधनहरूमा उसलाई भिडो अधिकार प्रदान गरिएको ; प्रमुख सुरक्षा मन्त्रालयहरू सेनाको नियन्त्रणमा सुम्पिएको र आफ्नो मामिला आफै सञ्चालन गर्ने सेनालाई अधिकार प्रदान गरिएको छ । यो संविधान चक्रवात नर गिसले फण्डे १४०,००० को मृत्यु वा वेपत्ता बनाएको र लाखौंलाई विस्थापित भएको एक हप्ता पछि भएको जनमतसंग्रहमा “स्वीकृत” भएको थियो । चक्रवातका कारण एड्रावट्टी डेल्टाको धेरै भाग ध्वस्त भएको थियो ।

यस प्रतिवेदनले जनमत सङ्ग्रहका क्रममा सन् २००८ को संविधानको विरोध गरेका जातीय अल्पसङ्ख्यकहरू विरुद्ध सरकारले गरेको केही दमनकारी नीतिहरूको विवरण प्रस्तुत गरेको छ, जसमध्ये केही स्वेच्छाचारी पक्राउ, थुना, र अभियन्ताहरूको गैरन्यायिक हत्यासम्म रहेका छन् । निर्वाचन नजिकै आइरहेको अवस्थामा जातीय अल्पसङ्ख्यक समुदायहरूमाभ रहेका आफ्ना आलोचक र विरोधीहरूमाथि दमन गर्न सरकारले बढाएका प्रयासहरूका बारेमा व्याख्या पनि यसमा गरिएको छ । जातीय अल्पसङ्ख्यक अभियन्ताहरूलाई सरकारी पदाधिकारीहरूले निगरानी गर्ने, अनावश्यक दुःख दिने, भेदभाव गर्ने, पक्राउ गरी थुनामा राख्ने र केही अवस्थामा यातना वा हत्या समेत गरेका छन् । म्यानमारमा विगत दुई वर्षदेखि निर्वाचन एउटा राजनीतिक सन्दर्भका रूपमा रहेको छ र विपक्षी विरुद्ध आफ्ना उम्मेदवारहरू खडा गरिरहेको अवस्थामा सरकारले आफ्नो वैधता, नीति र अभ्यासहरूलाई चुनौती दिने जातीय अल्पसङ्ख्यकसहित कुनै पनि समूहलाई सहेको छैन ।

म्यानमार बाहिरका पर्यवेक्षकहरूले म्यानमार सरकारको विपक्षीलाई दुई भागमा विभाजन गरेर हेर्ने गर्दछन् एकातर्फ सरकार विरुद्ध लक्षित राजनीतिक शक्तिका रूपमा दाउ आइ सान सु की र एनएलडी भने अर्को तर्फ टाटमादाउ अर्थात् म्यानमारको सेना विरुद्ध लडिरहेका विभिन्न जातीय सशस्त्र समूहहरू । बास्तवमा यस प्रतिवेदनले देखाए जस्तै देशको दमनकारी सरकार विरुद्धको प्रतिरोधको धेरै अंश जातीय अल्पसङ्ख्यकहरूबाट आएका अभियन्ताहरूको प्रतिफल हो । उनीहरू जातीय अल्पसङ्ख्यकहरू बहुसङ्ख्यक रहेको क्षेत्रमा बसोबास गर्दछन् । उदाहरणका लागि धेरै एनएलडी नेता र विभिन्न तहका सदस्यहरू जातीय अल्पसङ्ख्यक समुदायबाट आएका छन् । यस प्रवृत्तिको स्पष्ट उदाहरण कथित साफ्रोन (केसर) क्रान्तीमा देखियो जस अन्तर्गत पहिलो हडताल याङ्गुनमा नभइ राखीन राज्यका जातीय अल्पसङ्ख्यक भिक्षु भिक्षुणीहरूबाट भएको थियो ।४

पक्कै पनि सरकारी दमन निर्वाचनको कार्यक्षेत्रभन्दा पनि व्यापक रहेको छ, जहाँ सत्तासीन पदाधिकारीहरूले आफ्नो सत्तामाथि चुनौती देखेका छन् । यस प्रतिवेदनले देखाए जस्तै म्यानमारका जातीय अल्पसङ्ख्यकहरूका रुची, चासो र गुनासाहरू बहुसङ्ख्यक बर्मेली जनता र निर्वाचनको राजनीति भन्दा पृथक छ तर त्यो उनीहरूको मानव अधिकारको रक्षा र परिपूर्तिका लागि कम महत्वपूर्ण भने छैन । धर्म वा जातीयता जस्ता विभेदपूर्ण मापदण्डका आधारमा जातीय अल्पसङ्ख्यक समुदायका सदस्यहरूलाई म्यानमारको सरकारी निकायले तारो बनाएको वा उनीहरूको भूमि र जिविकालाई प्रभावित पार्ने विकास परियोजनाहरूमाथिको विरोधलाई निस्तेज बनाएको प्रस्ट प्रमाणहरू यस प्रतिवेदनमा समावेश छन् । औपचारिक राजनीतिक क्षेत्र बाहिर भइरहेको यो अभियान कार्य र त्यसको दमन आगामी निर्वाचनमा सहभागी हुन जातीय अल्पसङ्ख्यकहरूले आफ्ना विचारको कदर र सम्मान भएको सुनिश्चित गर्ने चाहना राखेमा त्यसलाई दमन गर्न र उनीहरूलाई बञ्चित गराउन सरकार कुन हदसम्म जान्छ भन्ने कुराको संकेत हो ।

म्यानमारमा जातीय अल्पसङ्ख्यक राजनीतिक विपक्षी र अभियन्ताहरूको भूमिकालाई बुझ्ने प्रयास गर्दा देशको मानव अधिकारको अवस्था र त्यसलाई सुधार गर्ने उपयुक्त रणनीतिका बारेमा पुनःविचार गर्न आवश्यक छ । पहिला त विश्लेषणले म्यानमार सरकारमाथिको जनविरोधको व्यापकतालाई स्वीकारदै दाउ आइ सान सु की, एनएलडी र जातीय अल्पसङ्ख्यकहरूले स्थापना गरेकालगायत अन्य राजनीतिक विपक्षी समूहहरूले आगामी निर्वाचनमा अर्थपूर्ण रूपमा सहभागी हुनुपर्ने आवश्यकतामाथि जोड दिन आवश्यक छ । यस प्रतिवेदनमा उल्लेख भए जस्तै सरकारको राजनीतिक विपक्षीमा जातीय अल्पसङ्ख्यकहरू पनि रहेका छन् जो देशको सही क्षेत्र र मध्य क्षेत्रमा रहेका बहुसङ्ख्यक जातीय समूहहरू जस्तै एउटै उद्देश्यका लागि कार्यरत छन् । दोस्रो त्यसले म्यानमारका जातीय अल्पसङ्ख्यकहरूका आकांक्षाहरूको अन्तर्राष्ट्रिय समुदायको बुझाइलाई प्रायः उल्लेख गरिने सशस्त्र समूहहरूको सन्दर्भ भन्दा माथि उठाउँदै देशको मानव अधिकारको अवस्थासम्बन्धी कुनै छलफल र त्यसबाट निकालिने कुनै पनि समाधानमा म्यानमारका जातीय अल्पसङ्ख्यकहरूका आवश्यकताहरू पनि समावेश गरिएको सुनिश्चित गर्ने तर्फ अन्तर्राष्ट्रिय ध्यान केन्द्रित गरिनुपर्दछ ।

निर्वाचनले फेरि पनि ६० वर्षभन्दा अगाडि स्वतन्त्रता भए यता हरेक सरकारले सामना गर्दै आएको चुनौतीलाई प्रकाशमा ल्याएको छ जुन म्यानमारका जातीय अल्पसङ्ख्यकहरूको सहमति वा कम्तीमा पनि सहभागिता सुनिश्चित गर्नु रहेको छ । विगतको छ दशकको धेरै समय म्यानमारका अधिनायकवादी शासकहरूले बल र सम्भौता-वार्ताको सम्मिश्रणको प्रयोग गर्दै आएका छन् जसमा बढी प्रगति कुनै

राजनीतिक वा आर्थिक सुविधा भन्दा पनि शासकहरूकै हितमा हुने गरेको छ । आगामी निर्वाचनको सन्दर्भमा सरकारले जातीय अल्पसङ्ख्यक राजनीतिक सङ्गठनहरूलाई भाग लिन प्रोत्साहित गर्ने र चेतावनी दिने दुवै काम गरेको छ, जसले गर्दा धेरै अनिर्णित छन् वा प्रतिबद्ध छैनन् । १५ सेनासँग अझै पनि लडाइँ गरिरहेका सशस्त्र समूहहरूबाट प्रतिनिधित्व भएका व्यक्तिहरू पराजित भएको वा निर्वाचन अधि “कानूनको परिधि भित्र ल्याइएको” सुनिश्चित गर्न म्यानमारको सरकार अझै पनि सङ्घर्षरत छ । १६ सेना र यसका साभेदारहरूले कारेन, सान र कोकाङ जातीय अल्पसङ्ख्यक समुदायका विभिन्न सशस्त्र समूहहरू (र सर्वसाधारण) विरुद्ध संयुक्त कारवाही गर्दै आएका छन् । ७ फलस्वरूप सन् २००९ मा फण्डे ५,००० कारेन, १०,००० सान र ३०,००० भन्दा बढी कोकाङहरू विस्थापित हुन पुगे र कोकाङको सशस्त्र समूह म्यानमार नेशनल डेमोक्रेटिक एलायन्स आर्मी (एमएनडीए) पराजित हुनपुग्यो । ९

एमएनडीए विरुद्धको आक्रामक कारवाही टाटमादाउ कमाण्ड अन्तर्गत बोर्डर गार्ड फोर्स (बीजिएफ)सँग युद्धविराम सम्झौतामा हस्ताक्षर गरेका विद्यमान सशस्त्र जातीय समूहहरूलाई तलबमान, सुविधा र औपचारिक कानुनी हैसियतको बदलामा परिवर्तन गराउने म्यानमार सरकारको नयाँ रणनीतिको सन्दर्भमा उल्लेखनीय छ । कोकाङले सहमति जनाएको छैन । म्यानमारको जातीय अल्पसङ्ख्यकहरूका आकांक्षाहरूको प्रतिनिधित्व सशस्त्र विद्रोहबाट वा राजनीतिक समाधानबाट हुन्छ भन्ने कुरालाई निर्वाचनले थप प्रष्ट बनाउने छ ।

यस प्रतिवेदनले सरकारले आम निर्वाचन गर्ने घोषणा गर्नु ६ महिना अघि अर्थात् अगस्ट २००७ देखी जुलाई २००९ सम्मको दुई वर्षको अवधिलाई समेटेको छ । यो प्रतिवेदन म्यानमार सरकारप्रतिको वास्तविक वा कुनै अवस्थामा सतही विरोधका कारण मानव अधिकार ज्यादतिको सामना गरेका जातीय अल्पसङ्ख्यक समुदायका कम्तीमा पनि ७०० सदस्यहरूले दिएको बयान र सूचनामा आधारित रहेको छ । एम्नेस्टी इन्टरनेसनले ५० भन्दा बढी जनाको अन्तर्वार्ता लियो जसमध्ये ३४ जना प्रत्यक्ष पीडित थिए भने अन्य नातेदार, साथी, छिमेकी वा प्रत्यक्षदर्शीहरू थिए । एम्नेस्टी इन्टरनेसनले यो सूचना नोभेम्बर २००७ मा चीनमा, सन् २००९ भर मलेसियामा र बङ्गलादेश र थाइलैण्डसँगको म्यानमारको सीमा क्षेत्रमा सङ्कलन गरेको हो । विशेषगरी चीन, थाइलैण्ड र बङ्गलादेशमा एम्नेस्टी इन्टरनेसनले गम्भीर धम्कीका कारण म्यानमारबाट भागेर आएका र खतरनाक र दयनीय स्थितिमा रहेका अभिन्यताहरूको खोजी गरी उनीहरूको अन्तर्वार्ता लिएको थियो । धेरैले पहिला कुनै मानव अधिकारवादी संस्थासँग कुरा गरेका थिएनन् वा आफ्ना अनुभवहरूलाई विस्तृत रूपमा बताएका थिएनन् । थप जानकारी म्यानमार भित्र रहेका अन्य स्रोतहरूमार्फत् प्राप्त गरिएको थियो र त्यस्ता जानकारीलाई एम्नेस्टी इन्टरनेसनले स्वतन्त्र रूपमा पुष्टि गरेको थियो । १० केही नामहरू र अन्य व्यक्तिगत जानकारीलाई अन्तर्वार्ता दिनेहरूको आग्रहमा उनीहरूको सुरक्षाका लागि परिवर्तन गरिएको वा हटाइएको छ ; केही नामहरू वास्तविक हुन् र अभिलेखमा पहिचान हुन चाहने अन्तर्वार्ता दिने व्यक्तिहरूकै जोडमा समावेश गरिएको छ ।

म्यानमारको सरकारले जातीय अल्पसङ्ख्यक राजनीतिक विपक्षीहरूको मानव अधिकार विभिन्न तरिकाबाट उल्लङ्घन गर्दै आएको छ जसमा यातना र अन्य दुर्व्यवहार; धर्म र जातीयताको आधारमा भेदभाव; गैरकानुनी हत्या; र संक्षिप्त समयका लागि स्वच्छाचारी थुना ११ वा कारावास १२ रहेका छन् । थुनामा राखिएका वा जेल चलाएर गरिएका म्यानमारका राजनीतिक बन्दीहरूको ठूलो सङ्ख्या छ (करिव २,१०० बन्दीहरू) जसलाई राजनीतिक, धार्मिक वा अन्य आस्था, जातीय मूल, भाषा, राष्ट्रिय वा सामाजिक मूल, जन्म वा अन्य हैसियतका आधारमा पक्राउ गरिएको हो । धेरै आस्थाका बन्दी हुन्; उनीहरूले आफ्नो आस्थाको अभिव्यक्ति शान्तिपूर्ण तरिकाले गरेका छन् । १३ त्यस्ता धेरै राजनीतिक विपक्षी र अभियन्ताहरूले सन् २००७ को साफ्रान क्रान्तिमा राखीन राज्यमा भए जस्तै एउटा बृहत आन्दोलनको क्रममा सरकारी दमनको सामना गर्नु परेको एम्नेस्टी इन्टरनेसनलाई बताए भने अन्यले काचीन राज्यमा निर्माण हुने बाँध विरुद्ध सानो हस्ताक्षर अभियान जस्ता निश्चित कार्यहरू आयोजना गरेका कारण लक्षित बनाइएको बताए । तुलनात्मक रूपमा कम प्रभाव पार्ने राजनीतिक असन्तुष्टिको अभिव्यक्तिले पनि दमनको सामना गर्नुपुग्यो जस्तै कारेन्नीका युवाहरूले एउटा खोलामा (मसौदा संविधान) “चाहिँदैन” लेखेको डुंगाहरू चलाउँदा पनि पक्राऊ गरिएको थियो ।

एम्नेस्टी इन्टरनेसनलका निष्कर्षहरूका आधारमा एआईले म्यानमार सरकारलाई निम्नलिखित कार्यहरू

गर्ने सिफारिस गर्दछ :

- » आगामी निर्वाचनको सन्दर्भमा सङ्गठित हुने र भेला हुने स्वतन्त्रतामाथिको प्रतिबन्ध फुकुवा गर्ने जसमा शान्तिपूर्ण राजनीतिक क्रियाकलापलाई दण्डित गर्ने कार्यको पनि अन्त्य हुनुपर्दछ ।
- » शान्तिपूर्ण राजनीतिक क्रियाकलाप, जातीयता वा धर्मका आधारमा पक्राउ गरिएका सबै राजनीतिक बन्दीहरूलाई तत्काल र विनासर्त रिहा गर्ने ।
- » प्रचारप्रसार र निर्वाचन प्रक्रियाको समाचार सम्प्रेषण गर्नबाट अन्तर्राष्ट्रिय सञ्चारकर्मीसहित स्वतन्त्र र निष्पक्ष सञ्चार माध्यममाथिको प्रतिबन्ध फुकुवा गर्ने ।

१.१ अन्तर्राष्ट्रिय कानूनअन्तर्गत म्यानमारको दायित्व

म्यानमारले धेरै अन्तर्राष्ट्रिय मानव अधिकार सन्धिसम्झौताहरूमा हस्ताक्षर वा अनुमोदन गरेको छैन र त्यसमा यस प्रतिवेदनमा अभिलेख गरिएका उल्लङ्घनहरूका सन्दर्भमा बढी सान्दर्भिक हुने नागरिक तथा राजनीतिक अधिकारसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय अनुबन्ध र सबै प्रकारका जातीय भेदभाव उन्मूलनसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धि पनि रहेका छन् । सरकारले महिला विरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव उन्मूलनसम्बन्धी महासन्धि र बाल अधिकार महासन्धिको भने अनुमोदन गरेको छ । १४ म्यानमारले डिसेम्बर २००८ बाट लागू भएको दक्षिणपूर्वी एसियाली राष्ट्रहरूको सङ्गठन (आसियान) को वडापत्र पनि अनुमोदन गरेको छ जसमा “आधारभूत स्वतन्त्रताको सम्मान, मानव अधिकारको प्रवर्धन तथा संरक्षण र सामाजिक न्यायको प्रवर्धन” कानुनी रूपमा बाध्यकारी सिद्धान्तहरू रहेका छन् । १५

यस प्रतिवेदनमा उल्लेख गरिएका केही उल्लङ्घनहरू आन्तरिक सशस्त्र द्वन्द्व चलिरहेको क्षेत्रमा भएका हुन् । म्यानमार सन् १९४९ का चार वटा जेनेभा महासन्धिहरूको पक्ष राष्ट्र हो । सबै महासन्धिको लागि समान धारा ३ अन्तर्राष्ट्रिय प्रकृति नभएको सशस्त्र द्वन्द्वमा लागू हुन्छ । समान धारा ३ अनुसार द्वन्द्वमा सक्रिय सहभागिता नरहेका सबै व्यक्तिहरूप्रति “मानवीय” व्यवहार गर्नु र “हत्या”, यातना र क्रूर व्यवहार र पक्षपातपूर्ण न्यायिक जाँचलाई प्रतिबन्धित गर्नु म्यानमारको दायित्व हो ।

यसका साथै बाध्यकारी सन्धि नभए तापनि मानव अधिकारको विश्वव्यापी घोषणापत्र (यूडीएचआर)ले म्यानमारसहित संयुक्त राष्ट्रसङ्घका सबै सदस्य राष्ट्रहरूले प्रवर्धन र संरक्षण गर्नु पर्ने प्राय सबै आधारभूत अधिकारहरूलाई उल्लेख गरेको छ । भेदभावमाथि प्रतिबन्ध, जीवन र स्वतन्त्रताको अधिकार, यातना र अन्य दुर्व्यवहारबाट स्वतन्त्रताको अधिकारलगायतका यूडीएचआरका धेरै प्रावधानहरू प्रथाजनित अन्तर्राष्ट्रिय कानूनका नियमहरू हुन् । राज्यका निरन्तरका अभ्यास र कुनै राज्यको सन्धिमा रहेको हैसियताका बावजूद यी विश्वव्यापी रूपमा बाध्यकारी छन् भन्ने कुरा राज्य, अदालत र विज्ञहरूको निरन्तरको विचारबाट आएका हुन् । त्यसैकारण म्यानमार यातना र अन्य क्रूर, अमानवीय वा अपमानजनक व्यवहार वा सजायविरूको संरासङ्घीय महासन्धिको पक्ष राष्ट्र नभए तापनि यातनको प्रयोगविरुद्धको निरपेक्ष प्रतिबन्धलाई मान्न बाध्य छ ।

म्यानमारका सत्ताधारी अधिकारीहरूले नियोजित रूपमै यूडीएचआरका सात प्रावधानहरू उल्लङ्घन गरेको यस प्रतिवेदनमा उल्लेख गरिएका छन्, जसमा देहाय अनुसार छन् :

- » जीवनको अधिकार, जसमा सबै परिस्थितिहरूमा जीवनको स्वेच्छाचारी बञ्चितकरणमाथिको प्रतिबन्ध समावेश छ (धारा ३);१६
- » स्वतन्त्रताको अधिकार, जसमा स्वतन्त्रताबाट स्वेच्छाचारी रूपमा बञ्चित गर्ने र स्वेच्छाचारी पक्राउ र थुनामाथि प्रतिबन्ध समावेश छ (धारा ३ र ९);१७
- » यातना र अन्य क्रूर, अमानवीय वा अपमानजनक व्यवहार वा सजायबाट स्वतन्त्रता- जुन सबै समयमा सबैका लागि विना कुनै अपवाद लागू हुन्छ (धारा ५);१८
- » निष्पक्ष पुरपक्ष (सुनुवाइ) र दोषी प्रमाणित नभएसम्म निर्दोष मानिने अधिकार (धारा १० र ११);१९
- » विचार, विवेक र धर्मको स्वतन्त्रता (धारा १८);

» अभिव्यक्तिको स्वतन्त्रता-निश्चित सीमाहरू (सुरक्षा, सार्वजनिक सुव्यवस्था, अन्यको प्रतिष्ठाका लागि) भने यस प्रतिवेदनमा अभिलेख गरिएका घटनाहरूमा लागू नहुने -जसमा विना हस्तक्षेप मत जाहेर गर्न पाउने र कुनै पनि माध्यमबाट र सीमाहरूका बावजुद सूचनाको खोजी गर्ने, प्राप्त गर्ने र प्रसार गर्ने अधिकार समावेश छ (धारा १९);२०

» शान्तिपूर्ण भेला हुन र सङ्गठित हुन पाउने स्वतन्त्रता-जसका अभिव्यक्तिको स्वतन्त्रता सरहका सीमाहरू यस प्रतिवेदनमा उल्लेख गरिएका घटनाहरूका लागू नहुने (धारा २०)।२१

चार अन्य प्रावधानहरू पनि उल्लङ्घन भएको देखिन्छ :

» भेदभावविरुद्ध समान संरक्षणको अधिकार (धारा ७);

» गोप्यता, परिवार र घरमाथि स्वेच्छाचारी रूपमा हस्तक्षेप विरुद्धको अधिकार (धारा १२);

» आफ्नो र परिवारको स्वास्थ्य र कल्याण(खाना सहित)का लागि पर्याप्त जीवनस्तरको अधिकार (धारा २५);

» समुदायको साँस्कृतिक जीवनमा स्वतन्त्रतापूर्वक सहभागी हुन पाउने अधिकार (धारा २७) ।

२. पृष्ठभूमि

विगतको २२ वर्ष म्यानमारको आन्तरिक राजनीतिक मामिलाका साथै अन्तरराष्ट्रिय समुदायसँगको यसको सम्पर्कमा सैन्य सरकारविरुद्ध यदाकदा भइरहने आम विरोधको प्रस्फुटनले प्रमुखता पाएको छ । धेरै हदसम्म शान्तिपूर्ण र विद्यार्थी तथा भिक्षुहरूको नेतृत्वमा सन् १९९८ मा भएको आम विरोधले दाउ आइ सान सु की र एनएलडीलाई आन्तरिक र अन्तरराष्ट्रिय दुवै तहमा राजनीतिक विपक्षीको पथप्रदर्शकका रूपमा उदय गरायो । यी विरोधहरूमा व्यापक जनसहभागिता रहेको थियो र सुरक्षा फौजले कम्तीमा पनि ३ हजार जनाको हत्या गरेको हुनाले सन् १९८८ को घटना म्यानमारको उपनिवेशकाल पछिको इतिहासमा एउटा उल्लेखनीय मोडका रूपमा रहेको छ । यसैगरी सन् १९९० निर्वाचनको परिणामलाई सरकारले अस्वीकार गरेको अवस्था पनि सरकार विरुद्ध जनता सङ्गठित हुने कारणका रूपमा रहेको छ ।

आन्तरिक रूपमा नभए पनि अन्तरराष्ट्रिय रूपमा यी घटनाहरूमाथि धेरैको ध्यान म्यानमारको बहुसङ्ख्यक जातीय बर्मनहरू (बमर पनि भनिने) माथि केन्द्रित रहेको छ । यसो हुनुमा सन् १९८८ मा भएका प्रदर्शनहरू बर्मन जाति बहुसङ्ख्यक रहेको म्यानमारको मध्य क्षेत्र२२ मा बढी केन्द्रित रहनु थियो । आन्दोलनमा सहभागी नेता र पीडित र त्यसबाट प्रवासी र मानव अधिकार रक्षक बन्नु पुगेका प्रायः धेरै जातीय बर्मनहरू नै थिए । सन् १९९० को निर्वाचन पछि र सन् १९९१, १९९५, १९९६ र १९९८मा यङ्गुनमा भएको तुलनात्मक रूपमा सानो तर उल्लेखनीय प्रदर्शनहरूमा पनि त्यस्तै विशेष पता भुल्किएको थियो । यो अन्तरराष्ट्रिय हेराइमा अगस्ट र सेप्टेम्बर २००७ मा केही परिवर्तन आयो जब सन् १९८८ को जस्तै मूल र प्रकृतिका विरोध प्रदर्शनहरू म्यानमारमा देखा पर्यो । र यसको केन्द्रविन्दु अल्पसङ्ख्यक राखीन जातीको बसोबास रहेको राखीन राज्यको राजधानी रहेको थियो । यद्यपि सत्ताधारी बल प्रदर्शनकारीहरूमाथि जाइलाग्दा इन्टरनेट र टेलिभिजनमा विश्वव्यापी रूपमा देखिने तस्वीरहरू यङ्गुनकै थिए र त्यसको समग्र प्रभाव फेरिपनि राजनीतिक विपक्षी र अभियन्ताहरू बमन जातिहरू नै रहेको बुझाइलाई पुनःस्थापित गर्नमा रथ्यो ।

यसका अतिरिक्त विगतको दुई दशक यता जातीय राज्यहरूबाट आउने तस्वीर र विचारहरूले देशको जातीय अल्पसङ्ख्यकहरूको अवस्थाका बारेमा अन्तरराष्ट्रिय रूपमा केही अतिरिञ्जित सन्देश दिने काम गरेको छ : सशस्त्र विद्रोही र युद्धविराम समूहहरू, केही गैरकानुनी लागू पदार्थ/औषधको व्यापारबाट सञ्चालित, सेनाबाट सशस्त्र विद्रोह विरुद्ध सञ्चालित अभियानहरू, व्याप्त मानव अधिकार उल्लङ्घन; २३ वैदेशिक लगानीबाट भुक्तानी प्राप्त र केही बलजप्त श्रमबाट निर्माण गरिएका बाँध, पाइपलाइन, र अन्य विकास तथा पूर्वाधार परियोजनाहरू; र आन्तरिक र सीमापार विस्थापित जसलाई अन्तरराष्ट्रिय सहयोग निकायहरूले हेरिरहेका छन् । यसरी जातीय अल्पसङ्ख्यकहरूलाई प्रायः विद्रोही, लागू औषध तस्कर, मानव अधिकार ज्यादतिका पीडित र शरणार्थीहरूका रूपमा चित्रित गर्ने गरिएको छ तर व्याप्त राजनीतिक विरोधका प्रमुख पात्र वा अभियन्ताका रूपमा भने लिने गरिएको छैन ।

स्वभाविक रूपमा म्यानमारको सरकारले यो गलत बुझाइलाई प्रष्ट पारेको छैन । अगस्ट २००७ यता यसको मानव अधिकारको रेकर्ड (सन् १९९८ यता भण्डै दुई दशकको कुरा नगर्दा पनि)ले जातीय अल्पसङ्ख्यक राज्य र अन्य स्थानमा राजनीति विपक्षी र अभियन्ताहरूको व्यापक दमन गरिएको तस्वीर प्रदान गर्छ ।

अगस्ट १९९८ को विद्रोहको २० औं वार्षिकोत्सवलाई शान्तिपूर्ण रूपमा मनाउने अभियन्ताहरूको प्रयासमाथि सरकारी प्रतिक्रिया यसको एउटा उदाहरण हो । राखीन राज्यको टाउनगुट सहरका एक जना युवाले एम्नेस्टी इन्टरनेसनललाई यस्तो बताए :

२४ जुलाई २००८ को अन्त्यमा म र मेरा चार जना साथीहरू २० औं वार्षिकोत्सव मनाउनका लागि अर्थ सङ्कलन गर्न यङ्गुन गएका थियौं । सङ्कलित रकमबाट हामीले टी-सर्ट छाप्ने काम गर्‍यौं र त्यसमा हामीले अगाडि पट्टी ८:०८ (अर्थात ८ अगस्ट) लेख्यौं । यसरी यङ्गुनमा पाँच दिन बिताएर ३ अगस्टमा हामी टाउनगुट फर्कियौं । अगस्ट ७ मा हामी ४२ जना भोलीको कार्यक्रमको योजना बनाउन उ ओट्टुमा रोडस्थित मेरो घरमा भेला भयौं, बिहान ६ बजे । त्यसपछि हामीले त्यही टी-सर्ट लगायौं, दाउ आइ सान सु कीको तस्वीर बोकेर फाउङ्गट ओ गुम्वातर्फ हिंड्दै लाग्यौं । बाटोमा प्रहरी चौकीको

अगाडि हुँदै पनि हिड्यौं तर प्रहरीहरू अझै उठेका थिएनन् । अदालत अगाडि एउटा प्रहरीले हामीलाई रोक्थो, र अन्य प्रहरीहरू पनि आएपछि हामी सबै ४२ जनालाई पक्राउ गरी स्थानीय प्रशासन कार्यालयमा लगियो ।

हामी सबैलाई एउटै कोठामा राखे र प्रदर्शनका बारेमा प्रश्न गर्दै त्यसको आयोजना कुन समूहले गरेको भने । हामीले त्यो सरकार विरुद्ध नरहेको, र '८८८८'का दिन मृत्यु भएकाहरूलाई धार्मिक रूपमा सम्झन हामी आफैले कार्यक्रमको आयोजना गरेको उत्तर दियो । त्यसपछि पाँच जना भन्दा बढी मानिसहरू भेला हुन नपाइने बताउँदै प्रहरीले हामीले कानून तोड्नेको बतायो र हामीलाई संस्मरणात्मक टी-सर्ट खोल्न आदेश थियो । मसहित सबैले आदेशको पालना गर्थौं तर १९ वर्षिया नी नी मे मिन्ट, २८ वर्षिया मो ना सोइ, २५ वर्षका थान त्विन, २२ वर्षीय चीड माउड माउड र २३ वर्षीय को माउड थेटसहित पाँच जनाले त्यसो गर्न अस्वीकार गरे । त्यसैले प्रहरीले हामी सबैलाई रिहा गर्थौं तर ती पाँच जनालाई "नेताहरू" बोलाउँदै टी-सर्ट खोल्न अस्वीकार गरेको भनि लेखिएको कागजमा हस्ताक्षर गर्न लगाए । त्यसपछि प्रहरीले उनीहरूलाई थान्डवे कारगार लगे र १५ अगस्टका दिन थान्डवे जिल्ला अदालतले उनीहरूलाई साढे दुई वर्षको कारावासको सजाय सुनायो ।

एक महिना पछि ९ सेप्टेम्बर अर्थात् उ ओडुमा दिवसका दिन मेरा पाँच जना साथीहरूले दाउ आड सान सु की र अन्य राजतीनिक बन्दीहरूको रिहाइको माग गर्दै कारगार भित्र आमरण अनशनको सुरुवात गरे । त्यसपछि प्रहरीले उनीहरूलाई परिवार र मित्रहरूबाट टाढा बुथीदाउड कारगारमा स्थानान्तरण गर्थो । आज उनीहरू त्यही छन् र आगुन्तकहरू विरलै पुग्ने र कारगारभित्र स्वास्थ्य सेवा कमजोर भएको हुनाले उनीहरूको स्वास्थ्य नराम्रो अवस्थामा रहेको छ ।

२.१ म्यानमारमा जातीय अल्पसङ्ख्यकहरू

म्यानमारको ५० करोड जनसङ्ख्यामा करिव ६० देखि ६५% जातीय वर्मन समूहका रहे तापनि निकै केन्द्रीकृत म्यानमार सरकार र सेनामा बहुसङ्ख्यक वर्मनहरू नै रहेका छन् । वर्मनहरू चिनीयाँ-तिब्बती भाषा बोल्छन् र यो म्यानमारको सरकारी भाषा हुनाको साथै देशव्यापी रूपमा यही भाषा बोलिने गरिएको छ । धेरै वर्मनहरू थेराभेडा बौद्ध धर्मावलम्बीहरू हुन् । उनीहरू देशको सबैतिर छरिएर रहे तापनि धेरै म्यानमारको सात मध्य डिभिजनहरूको मध्य उपत्यका क्षेत्रमा बसोबास गर्दछन् । सन् १९४८ मा स्वतन्त्र हुनु अघिको बेलायती उपनिवेशी सरकारले वर्मन समुदायलाई बहिष्कृत गरेको थियो जसले गर्दा बेलायतीहरूप्रति मात्र नभइ उनीहरू नजिक रहेर काम गर्ने अल्पसङ्ख्यक जातीय समूहहरूप्रति पनि उनीहरूको असन्तुष्टि रहेको थियो । अविश्वास यति व्याप्त थियो कि स्वतन्त्रताको लगत्तै र "सीमा क्षेत्रका लागि आन्तरिक शासनमा पूर्ण स्वायत्तता" लाई सिद्धान्तमा स्वीकार गर्ने त्यही वर्ष हस्ताक्षर गरिएको पाइलोङ्ग सम्झौताका बावजुद धेरै अल्पसङ्ख्यक जातीय समूहहरूले केन्द्रीय सरकारविरुद्ध हतियार उठाए ।२५

जातीय अल्पसङ्ख्यकहरूले देशको जनसङ्ख्याको करिव ३५ देखि ४०% आगटेका छन् जसमा अनुमानित ३% र २% प्रतिशत क्रमशः चिनियाँ र भारतीय मूलका जातीय समूहहरू पनि रहेका छन् ।२६ सरकारको भनाइ अनुसार म्यानमारमा कम्तिमा पनि १३५ विभिन्न जातीय समूहहरू रहेका छन् तर वास्तविक सङ्ख्याको यकिन गर्न कठिन छ । उदाहरणका लागि सरकारले स गाउ क्यारेन र पाओ क्यारेनबीचको भिन्नता बहसयोग्य रहेको बताउँदै स्थान र बोलिने भाषाको सानो भिन्नता रहेको ५४ विभिन्न सीन जातीय समूहहरू रहेको कुरामा जोड दिन्छ । तर एक जना जातीय नेताले एम्नेस्टी इन्टरनेसनललाई बताए अनुसार, "कहिलेकाँही एउटा पहाड उता" हुँदा पनि एउटा फरक जातीय समूह पाइने गरिन्छ र बोलीचालीको भाषाको आधारमा रहेको भिन्नतालाई हेर्ने हो भने "१३५ को सङ्ख्या पनि निकै कम हुन जान्छ ।"२७

यस प्रतिवेदनले म्यानमारका आधिकारिक रूपमा मान्यताप्राप्त सात ठूला जातीय अल्पसङ्ख्यकहरूलाई सम्बोधन गरेको छ जुन समूहहरू आफ्नो नामकै राज्यहरू राखिन, सीन, काचीन, सान, कारीन र मोनमा बहुसङ्ख्यक रहेका छन् ।२८ समय, स्रोत र पहुँचमा व्यवधानको कारणले गर्दा यस प्रतिवेदनले म्यानमारका अन्य साना अल्पसङ्ख्यक समूहहरूलाई सम्बोधन गरेको छैन । र त्यसमा सरकारद्वारा आधिकारिक रूपमा मान्यता प्रदान नगरेको रोहिनगया समुदाय पनि पर्दछ । यद्यपि उनीहरूको अवस्थाका बारेमा एम्नेस्टी इन्टरनेसनल र अन्य समूहहरूले अभिलेखीकरण गरिसकेका छन् ।२९

राखीन (आरकान पनि भनिने गरिएको)हरू देशको पश्चिमी तटीय राखीन राज्यमा बसोबास गर्छन् । उनीहरू बहुसङ्ख्यक थेरावाढा बौद्ध धर्मावलम्बीहरू हुन् । यस क्षेत्रमा राखीन भाषा बोलिने गरिन्छ, जुन बर्मेसी भाषासँग मिल्दोजुल्दो छ । सन् १९९० को निर्वाचनमा २६ मध्ये ११ सिट जित्न सफल आरकान लिग अफ डेमोक्रेसी (एएलडी)ले राखीनहरूको प्रतिनिधित्व गर्ने प्रयास गर्दै आएको छ । निर्वाचन परिणामको आधारमा एएलडी देशको तेस्रो ठूलो राजनीतिक दल बन्न पुगेको थियो ।

सीन (जोमी पनि भनिने गरिएको)हरू उत्तरपश्चिम म्यानमारको हिमाली क्षेत्रमा पर्ने सीन राज्यमा बसोबास गर्दछन् । सीन समुदायका अनुमानित ८० देखि ९०% इसाई धर्मावलम्बी र बाँकी थेरावाढा बौद्ध धर्मावलम्बीहरू रहेका छन् । कम्तीमा पनि २० फरक तर एकआपसमा समानताहरू भएका भाषाहरू बोल्ने सीन समुदायमा कम्तीमा पनि ६ प्रमुख जातीय समूहहरू रहेका छन् । सीन नेसनल लिग फर डेमोक्रेसी (सीएनएलडी) र जोमी नेसनल काँग्रेस (जेडएनसी) ले सन् १९९० को निर्वाचनमा क्रमशः तीन र दुई सिट जितेका थिए । र दुवैमाथि सरकारले पछि प्रतिबन्ध लगाएको भए तापनि उनीहरू एनएलडीसँग मिलेर काम गर्छन् र सीन समुदायको प्रतिनिधित्व गर्दछन् ।

काचीन (जीनपउ पनि भनिने गरिएका)हरू म्यानमारको सुदूर दक्षिणको काचीन राज्यमा केन्द्रित छन् । बहुसङ्ख्यक इसाई धर्मावलम्बी हुन् र केही थेरावेडा बौद्ध धर्मावलम्बीहरू । बहुसङ्ख्यक काचीनहरूले जिनपउ भाषा बोल्दछन् । तथापि अन्य भाषाहरू पनि बोलिने गरिएको छ । काचीनलाई प्रतिनिधित्व गर्ने दुई प्रमुख राजनीतिक समूहहरू छन् : स्थानीय सरकारको केही जिम्मेवारीमाथि नियन्त्रण राख्ने काचीन स्वतन्त्रता सङ्गठन (केआइओ) र सन् १९९० को निर्वाचनमा तीन सिट जित्ने काचीन स्टेन नेसनल काँग्रेस फर डेमोक्रेसी (केएसएनसीडी) ।

सानहरू चीन, लाओ र थाइलैण्डको सीमामा अवस्थित पूर्वी सान राज्यमा बसोबास गर्छन् । सानहरू सानो सङ्ख्यामा देशको मध्यमा अवस्थित मनडाले डिभिजन, पश्चिमी म्यानमारको काथिन राज्य र काचीन राज्यमा पनि बसेको पाइन्छ । धेरै सानहरू थेरावाढा बौद्ध धर्म मान्छन् र थाइलैण्ड र लाओको बहुसङ्ख्यक मानिसहरू पर्ने पान ताइ परिवार अन्तर्गत पर्दछन् । सानहरूको प्रतिनिधित्व गर्ने सान नेसनल लिग फर डेमोक्रेसी (एसएनएलडी)ले सन् १९९० को निर्वाचनमा एनएलडी पछि सबैभन्दा बढी सिट जित्ने पार्टी बनेको थियो । यसले कुल २३ सिट जितेको थियो । पार्टीका अध्यक्ष खुन हुन ओ हाल ९३ वर्षको कारावास सजाय विताइरहेको छन् र उनको स्वास्थ्य स्थिति निकै दयनीय रहेको थाहा भएको छ ।

कारेनी (रेड क्यारेन वा काया पनि भनिने गरिएका)हरू थाइलैण्डको सीमासँग जोडिएको पूर्वी म्यानमार को काया राज्यमा पाइने गरिन्छ । इसाई र जीववाद यहाँका प्रमुख धर्म हुन् । काया राज्यमा धेरै भाषाहरू बोलिने गरिएको भए तापनि कारेनी भाषा विभिन्न समुदायहरूबीच साझा भाषाको रूपमा बोलिने गरिएको छ । सन् १९५७ मा गठन भए यता सशस्त्र विपक्षी समूह कारेनी नेसनल प्रोग्रेसिभ पार्टी (केएनपीपी) धेरै पटक विभाजन भइसकेको छ । तथापि यसले कारेनीहरूको प्रतिनिधित्व गर्ने दावी गर्दै आएको छ ।

कारेन जातीय अल्पसङ्ख्यकहरू देशको पूर्व र धेरै काथिन राज्यमा केन्द्रित रहेका छन् भने केही सानो सङ्ख्यामा काया राज्य, सान राज्यको दक्षिणी भाग र आयेरवाडडी डिभिजनमा पनि रहेको पाइन्छ । यहाँ तीन प्रमुख कारेन भाषाहरू बोलिने गरेको पाइन्छ । सबै चिनीया-तिब्बती परिवार अन्तर्गतका भए तापनि एक आपसमा मिल्दोजुल्दो भने छैनन् । कारेन नेसनल यूनियन (केएनयू)ले कारेनहरूलाई सन् १९४७ देखि प्रतिनिधित्व गर्दै आएको छ ।

मोनहरू धेरै दक्षिणपूर्वी म्यानमारको मोन राज्यमा पाइन्छन् तर साना समूहहरू म्यानमार-थाइलैण्ड सीमाको आयेरवाडडी डिभिजनमा पनि बसोबास गर्दछन् । उनीहरूले नै थेरावाढा बौद्ध दर्शनलाई त्यस क्षेत्रमा फैलाउन मद्दत पुर्याएका छन् । मोन भाषा देशको दक्षिणमा व्यापक रूपमा बोलिने गरिएको थियो तर हाल यो भाषा दश लाख भन्दा कम मानिसहरूले बोल्ने गरेका छन् । सन् १९९० को निर्वाचनमा पाँच सिट जित्न सफल मोन नेसनल डेमोक्रेटिक फ्रन्ट (एमएनडीएफ)माथि सन् १९९२ मा प्रतिबन्ध लगाइएको भए तापनि यो अझै पनि सञ्चालनमा रहेको छ ।

२.२ युद्धविराम समूहहरू र सीमा सुरक्षा फौज

विभिन्न जातीय अल्पसङ्ख्यक सशस्त्र समूहहरू र केन्द्रीय सरकारबीच देश स्वतन्त्र भएपछि चलेको लडाईं पूर्ण रूपमा रोकिएको छैन। यद्यपि सन् १९८९ यता र १९९०को दशकको अन्त्य र २००० को सुरु तिर जर्नेल खीन न्यूटको नेतृत्व र सक्रियतामा १९ जातीय अल्पसङ्ख्यक सशस्त्र समूहहरू (जसमध्ये १६ सात ठूला जातीय अल्पसङ्ख्यक समुदायका छन्)ले सरकारसँग युद्धविराम गर्ने सम्झौता गरे। १३०

राखीनहरू मध्ये कम्तीमा पनि तीन ठूला सशस्त्र समूहहरू रहेका छन् र ती मध्ये एउटा समूह मात्र युद्धविराम गर्न सहमत भएको छ। १३१ सीनहरूको प्रमुख र सम्भवत एउटा मात्र सशस्त्र समूहका रूपमा रहेको सीन नेसनल फ्रन्ट (सीएनएफ)ले पनि सरकारसँग युद्धविराम सम्झौता गरेको छैन। यसको विपरित काचिन समुदायमा रहेका सबै चारै वटा सशस्त्र समूहहरूले सरकारसँग युद्धविराम सम्झौतामा हस्ताक्षर गरेका छन्। १३२ सानहरू मध्ये कम्तीमा पनि पाँच वटा सशस्त्र समूहहरू रहेका छन् जसमध्ये चारले सरकारसँग युद्धविराम सम्झौता गरेका छन्। १३३ यसैगरी कारेनीहरूका पाँच सशस्त्र समूहहरू मध्ये चार वटा समूहले युद्धविराम सम्झौता गरेका छन्। १३४ केएनयूको सशस्त्र एकाइ कारेन नेसनल लिबरेसन आर्मी (केएनएलए) सरकारसँग सन् १९४७ देखि सशस्त्र द्वन्द्व लड्दै आएको छ; यसले युद्धविराममा सहमति जनाएको छैन। यद्यपि कम्तीमा पनि दुई अन्य कारेन फौजहरूले सहमति जनाएका छन्। १३५ म्यानमार-थाइलेण्ड सीमामा केही भूभागमाथि नियन्त्रण जमाएको न्यू मोन स्टेट पार्टी (एनएफएसपी) सरकारसँग युद्धविराम गर्न सहमत भएको छ।

अप्रिल २००९ मा सरकारले युद्धविराम सम्झौता गरेका समूहहरूले आफूलाई जुन महिना भित्र टाटमादाउको कमाण्डमा रहेको सीमा सुरक्षा फौज (बीजीएफ)मा रुपान्तरण गरिसक्नु पर्ने घोषणा गरेको थियो। त्यसको समयसीमा अक्टोबरसम्म बढाइयो र फेरी डिसेम्बरको अन्त्यसम्म र पुनः सन् २०१० सम्म बढाइएको थियो। सन् २०१० को निर्वाचनसँग स्पष्ट रूपमा सम्बन्धित नगराइए तापनि बीजीएफ योजना सन् २००८ को संविधानअन्तर्गत स्वीकृत छ। यसमा नौ समूहहरूले सहमति जनाएका छन् जसमध्ये छ समूहहरू सबैभन्दा ठूलो जातीय अल्पसङ्ख्यक समुदायका रहेका छन् : लासाङ आङ वा पीस गुप (काचिन); द न्यू डेमोक्रेटिक आर्मी-काचिन (एनडीए-के); काचिन डिफेन्स आर्मी; कारेनी नेसनल लिबरेसन फ्रन्ट (केएनपीएलएफ); द डेमोक्रेटिक कारेन बुद्धिस्ट आर्मी (डीकेबीए); र कारेन पिस फ्रन्ट (केपीएफ)। अन्य ६ वटा समूहहरूले अस्वीकार गरेका छन् जसमध्ये चार समूहहरू सबैभन्दा ठूलो जातीय अल्पसङ्ख्यक समुदायका रहेका छन् : नेसनल डेमोक्रेटिक एलायन्स आर्मी (एनडीए) (सान); सान स्टेट आर्मी-नर्थ (एसएसए-एन); कारेन नेसनल लिबरेसन आर्मी (केएनएलए) ; र मोन नेसनल लिबरेसन फ्रन्ट (एमएनएलएफ)।

बीजीएफ योजनाका सर्तहरूप्रति आफ्नो असहमति जनाउन बाहेक यसलाई अस्वीकार गर्नु पछाडिका कारणहरू स्पष्ट नपारे तापनि यी समूहहरूको यो अस्वीकारोक्ति सन् २०१० को निर्वाचनका सन्दर्भमा उल्लेखनीय रहेको छ। यी समूहहरूसँग अब बाँकी विकल्पहरू कठिन छन् : बीजीएफ योजना अस्वीकार गरेपछि अब उनीहरू पुनः सशस्त्र द्वन्द्वमा फर्कने वा नयाँ निर्माण गरिने क्षेत्रीय सरकार र सभाहरूमा राजनीतिक स्थानको सिर्जना हुने आशामा राजनीतिक दलहरूको सन् २०१० को निर्वाचनमा सहभागितालाई अनुमोदन गर्ने ? कुनै पनि विकल्पमा म्यानमारका सरकारी निकायहरूले जातीय अल्पसङ्ख्यकहरूका राजनीतिक क्रियाकलापहरूमाथिको प्रतिबन्धलाई उल्लेखनीय रूपमा नहटाएसम्म आफ्नो शक्तिमाथिको कुनै पनि चुनौतीलाई दबाउन सरकारले भन बढी दमन गर्ने निकै ठूलो सम्भावना रहेको छ।

३. म्यानमारको राजनीतिक विपक्षीमा जातीय अल्पसङ्ख्यकहरूको भूमिका र दमन

साफ्रोन क्रान्तिमा र सन् २००८ को संवैधानिक जनमत संग्रहमा नाटकीय रूपमा देखिएको जस्तै म्यानमार सरकारमाथिका राजनीतिक चुनौतीहरू बर्मन जातीय समूह वा सहरी र मध्य क्षेत्रमा मात्र सीमित छैन। राजनीतिक विपक्षीको विविधतापूर्ण बनावट एनएलडी र अन्य राजनीतिक समूहहरूको संरचना र नेतृत्वमा देख्न सकिन्छ। विपक्षी विविधतापूर्ण र व्यापक छ। जातीय अल्पसङ्ख्यकहरूले आफूहरूलाई सदैव म्यानमारको राजनीतिक संरचना र अवस्थामा महत्वपूर्ण हकदावी रहेको र आफ्नो पृथक तथा सामूहिक हितको संरक्षणमा महत्वपूर्ण भूमिका रहेको बताउँदै त्यसै अनुरूप दावी गर्दै आएका छन्। याङ्गुन भन्दा पनि जातीय अल्पसङ्ख्यक राज्यहरूमा उठेको राजनीतिक प्रतिरोधका कारण असुरक्षित महसुस गरेको सत्ताधारी निकायहरू दमनमा उत्रेका छन्।

३.१ राखीन र साफ्रोन क्रान्ति

साफ्रोन क्रान्ति दुवै आर्थिक र राजनीतिक असन्तुष्टिहरूको अभिव्यक्ति थियो। यसलाई भिक्षुहरूका साथै सर्वसाधारण जनताको समर्थन थियो र उल्लेखनीय रूपमा यो जातीय अल्पसङ्ख्यक राज्यमा सुरु हुनासाथ अन्य राज्यहरूमा पनि निकै सक्रिय हुन पुग्यो। यो विरोधको शृङ्खला देशव्यापी हुन गयो र त्यसले देशव्यापी दमन पनि निम्त्यायो। उल्लेखनहरूमा गैरन्यायिक हत्या, स्वेच्छाचारी थुना र बलजपत श्रमलगायत थिए।

एम्नेस्टी इन्टरनेसनलले राखीन अभियन्ताहरूका बारेमा र उनीहरूकै धेरै बयानहरू प्राप्त गर्‍यो जसमा साफ्रोन क्रान्तिमा उनीहरूको भूमिकाका बारेमा नयाँ जानकारी र विगतमा अभिलेख हुनसकेको सरकारका तर्फबाट भएका ज्यादति र धरपकडका बारेमा बयानहरू समावेश थियो। निष्कर्षहरूमा शान्तिपूर्ण प्रदर्शनमाथि हिंसात्मक दमनमा (जसको परिणामस्वरूप केही अवस्था मानिसहरूको मृत्यु पनि हुन पुग्यो) स्वेच्छाचारी पक्राउ र थुना; र अभियन्ताहरूको निगरानी र अनावश्यक दुःख दिने कार्यहरू समावेश थियो। साफ्रोन क्रान्तिका क्रममा सडकमा निस्कने पहिला भिक्षुहरू राखीन राज्यको राजधानी सिट्ठेमा थियो। साफ्रोन क्रान्ति सन् १९९० यता म्यानमारको कुनै पनि स्थानमा भिक्षुहरूले गरेको पहिलो उल्लेखनीय प्रदर्शन थियो। २८ अगस्ट २००७ का दिन करिब ३०० राखीन भिक्षुहरू मेट्टा सुन्न (दया करुणा) उच्चारण गर्दै सडकमा उत्रने निर्णय गरे र यसबाट देशभरी हजारौं अन्यलाई मार्गप्रशस्त भयो। प्रतिवेदनको यो भाग साफ्रोन क्रान्तिमा राखीन राजनीतिक कार्यकर्ताहरूको भूमिका माथि केन्द्रित रहनेछ।

उनीहरूको अभियान कार्य सरकारले १५ अगस्टमा इन्धनको मुल्यमा व्यापक वृद्धि गर्ने निर्णयको प्रतिफल थियो र त्यही महिना ८८ जेनेरेसन विद्यार्थी समूहहरूको नेतृत्वमा व्यापक विरोध प्रदर्शनहरू पनि सुरु भएको थियो। दैनिक भिक्षाका लागि सर्वसाधारणमाथि निर्भर र आफ्ना भक्तहरूलाई शिक्षा र धार्मिक तथा आर्थिक-सामाजिक शरण प्रदान गर्ने परम्परागत भूमिका निर्वाह गर्दै आएका भिक्षुहरू पनि मुल्य वृद्धिबाट निकै प्रभावित हुन पुगे। १२ दिन अघि मागवे डिभिजनको पाक्कोकूमा सुरक्षा फौजले भिक्षुहरूमाथि गरेको आक्रमणका लागि सरकार क्षमा माग्न असफल भएपछि सेप्टेम्बर १७ का दिन भिक्षुहरू सामूहिक रूपमा उत्रिए। राखीनमा सुरु भइ म्यानमारका सात जातीय अल्पसङ्ख्यक राज्य र सात डिभिजनहरूमा फैलिएको विरोधको लहर पश्चात हजारौं भिक्षुहरू कम्तीमा पनि ६६ वटा सहरी र २२७ वटा जिल्लाहरूमा लगातार ९ दिनसम्म शान्तिपूर्ण पदयात्रामा निस्किए। ३६ सरकारी कर्मचारी र सैनिकहरूबाट भिक्षा अस्वीकार गर्दै उनीहरूले इन्धन र उपभोग्य सामग्रीको मुल्य घटाउन, सबै राजनीतिक बन्दीहरूलाई रिहा गर्न र प्रजातान्त्रिक विपक्षीसँग अर्थपूर्ण संवादको थालनी गर्न माग गरे। ३७

सेप्टेम्बर २४ को साँझ धार्मिक मामिलासम्बन्धी मन्त्री ब्रिगेडियर जेनरल थुरा मिन्ट माउडले भिक्षुहरूले विरोध जारी राखेमा कारवाही गरिने चेतावनी दिएको सरकारी टेलिभिजनबाट सूचना प्रसारित गरियो। सेप्टेम्बर २६ देखि अक्टोबर २ सम्म सरकारी निकायहरू हिंसात्मक धरपकडमा उत्रिए। कम्तीमा पनि ३१ (र सम्भवत सयभन्दा बढी)को मृत्यु भयो, अन्य धेरै घाइते र कम्तीमा पनि ७४ जना वेपत्ता ३८ र तीन देखि चार हजार जना पक्राउ परे। ३९ सेप्टेम्बर २५ देखि ६ अक्टोबरसम्म सरकारी अधिकारीहरूले

देशच्यापी रूपमा ५० जना बढी गुम्बाहरूमा खानतलाशी गर्दै सबै भिक्षुहरूलाई आफ्नो घर फर्कन आदेश दिए र त्यस क्रममा धेरैलाई हातपात गर्ने, पक्राउ र दमन गर्ने काम भयो। त्यसपछिका हप्ता र महिनाहरूमा तल प्रस्तुत बयान र सूचनाहरूले पुष्टि गरे भैं उनीहरूले धार्मिक तथा साधारण बन्दीहरूलाई यातना दिए र निष्पक्ष पुर्पक्षको अधिकारबाट उनीहरूलाई बञ्चित गरे।

३.१.१ अगस्ट र सेप्टेम्बर : कडा कार्यवाही

म्राउक ओ नगरका २९ वर्षीय भिक्षु उ खे माइने धाले अगस्ट २८ मा भएको पहिलो पदयात्राको आयोजना गर्न पाँच दिन अघि देखि कसरी सहयोग गरे र त्यसमा आफू भने सहभागी हुन नपाएको बारे एम्नेस्टी इन्टरनेसनललाई यसरी बताए :

सिट्वेको वेथेली मैदानमा करिब १५० भिक्षुहरूसँग मैले बैठक गरेको कुरा अगस्ट २३ को राति थाहा पाएपछि सरकारी अधिकारीहरू म बस्दै आएको म्यो मा गुम्बासहित धेरै गुम्बाहरूमा आए। उनीहरू आइपुगेपछि म गुम्बा पछ्याडिबाट भागे। पहिला म रे सान वीन गाउँमा गएर एक दिन बसें र त्यसपछि तीन दिन हिँडेर म माउडदाउ नगर पुगे। त्यसको दुई दिन पछि सादा पोशाकमा म म्यानमारबाट बाहिर निस्किएँ।

हामीले पदयात्राको आयोजना इन्धनको मुल्य घटाउन, सबै राजनीतिक बन्दीहरूलाई रिहा गर्न र त्रिपक्षीय वार्ताको मागका साथ गरेको थियौं। यी मागहरू २००३ मार्च १७ मा भिक्षु र विद्यार्थीहरूको सानो समूह सडकमा उत्रेको दिन अघि सारेको माग भन्दा फरक थिए। त्यस दिन हालका गृहमन्त्री माउड उले मेरो छातीमा बन्दुक तेसाएका थिए। यद्यपि यो पटक भने मैले भाग्नु पर्ने भयो।

वास्तवमा यस्तो अभियानमाथिको सरकारी उत्पीडन तत्कालै सुरु भएको थियो र यो माथि उल्लेख भएको विप्रेडियर जर्नेलको चेटावनी भन्दा एक महिना अगावैको कुरा हो। अगस्ट २८ का दिन सरकारी अधिकारीहरूले पाँच जना भिक्षु र उनीहरूलाई पानी खुवाउने २४ वर्षीय हान मिन नी र माउड सो थानलाई पक्राउ गरे। त्यसको तीन दिन पछि, “जनता भोकले मर्दैनन्” भन्ने कुरा लेखिएको साइनबोर्ड बोकेको भन्दै सीथु र थान लविन नाम गरेका दुई जना पुरुष टाउनगट नगरबाट पक्राउ परे। अदालतले उनीहरूलाई एक-एक वर्षको जेल सजाय सुनायो, जसपश्चात उनीहरू रिहा भए।

एम्नेस्टी इन्टरनेसनललाई बताइए अनुसार सैन्य अधिकारीहरूले सेप्टेम्बर २००७ मा क्याउकताउ नगरको थिक थापोन खाँमी गाउँमा अवस्थित थिक थापोन गुम्बालाई बुलडोजर लगाएर भत्काउनका साथै त्यसमा आगो लगाइ दिए। त्यसको कारण गुम्बाका महास्थवीर ७९ वर्षीय थी ल का थिए र उनको कसूर प्रदर्शनमा सहभागी हुनु र अन्य चार जना भिक्षुहरूलाई शरण दिनु रहेको थियो।

सरकार विरुद्ध एकल विरोध प्रदर्शन गरेकोमा सेप्टेम्बर २का दिन बुथिदाउड नगरका एनएलडी सचिव रे थीन पक्राउ परे। सेप्टेम्बर ५ मा रिहा भए तापनि अधिकारीहरूले उनलाई नोभेम्बर १९ मा पुनः पक्राउ गरे र त्यसको कारण अस्पष्ट रहेको छ। मे २००८ मा उनलाई पनुरिहा गरियो तर केही समयका लागि उनलाई अधिकारीहरूले याडगुनमा रहेको एउटा मानसिक संस्थामा पठाए र उनलाई बुथिदाउड नगरबाट प्रतिबन्धित गरिदिए।

सिट्वेको “ध्यान मन्दिर”का ६८ वर्षीय भिक्षु उ का मा ला त्यहाँ २८ अगस्ट देखि ९ सेप्टेम्बरसम्म भएको प्रदर्शनहरूमा दैनिक सहभागी भए। त्यसै दिन अधिकारीहरूले उनी विरुद्ध पक्राउ पुर्जी जारी गरे। आफ्नो पक्राउ र दुर्व्यवहारका बारेमा उनले एम्नेस्टी इन्टरनेसनललाई यस्तो जानकारी दिए :

महास्थवीरले मेरो ज्यान खतरामा परेको भनेपछि म सिट्वेबाट कलादन नदीतर्फ भागे र सीमापार बङ्गलादेश जाने प्रयास गरेँ तर सम्भव भएन। त्यसपछि म सिट्वे फर्के र ८ अक्टोबरका दिन म पक्राउ परे। अधिकारीहरूले मलाई सिट्वे कारगार पठाए, त्यहाँ उनीहरूले मलाई केरकार गरे र खाना र पानी दिएनन्। सात दिनसम्म म सुत्न सकिन। १८ अक्टोबरका दिन उनीहरूले मलाई अदालत लगे र त्यहाँ मेरो विरुद्ध दुई वर्षको जेल सजाय सुनाइयो। त्यो नर्क जस्तै थियो। पहिलो छ महिना मृत्युदण्ड पाएका कैदीहरू राखिएकै कोठामा राखियो। सजाय सकिन केही महिना अगावै २००९ फेब्रुवरी २१ का दिन मलाई रिहा गरियो, त्यसको कारण भने थाहा भएन। त्यसपछि विशेष प्रहरी शाखामा रहेको एक जना साथीले मार्चमा मलाई पुनःपक्राउ गरिने योजना रहेको बताए, त्यसको कारण पनि थाहा भएन। त्यसै कारण मैले म्यानमार छोड्ने निधो गरे र यस पटक सफल पनि भएँ।

सेप्टेम्बर ११ का दिन अधिकारीहरूले मानव अधिकार रक्षक र प्रवर्द्धकहरूको समूह (एचआरडीपी)का एक जना राखीन सदस्य को सो विनलाई टाउनगुट बाहिर सार पीन गाउँबाट पक्राउ गरे । उनले राजनीतिक बन्दीहरूको रिहाइ र बरिष्ठ जर्नेल थान स्वेलाई ४० बौद्ध आस्थाबाट बहिष्कृत गर्ने माग सहित विरोध प्रदर्शन गरेका थिए । उनीहरूले विनमाथि बौद्ध धर्मको अपमान गरेको र दण्ड सहिताको भाग ५०५ (ख) अन्तर्गत सार्वजनिक उपद्रो गरेको आरोप लगाए । १४९ घरेलु र अन्तरराष्ट्रिय दुवै कानूनअन्तर्गत बकिललाई परामर्श गर्न पाउने अधिकारबाट बञ्चित गराउँदै उनलाई एउटा अदालतले अक्टोबर ११ मा चार वर्षको कारावास सुनायो । अक्टोबर २५ का दिन दक्षिण राखीनस्थित थान्डुवे अदालतमा उनको मुद्दाको पुनःसुनुवाइ भयो र यहाँ उनको दोष फिर्ता भएपछि उनलाई रिहा गरियो ।

माथि उल्लेख भएजस्तै गुम्बाहरूको खानतलासी विरोध प्रदर्शनप्रति सरकारबाट भएको आधिकारिक प्रतिक्रिया थियो । मध्य सेप्टेम्बरमा म्नाउक ओ नगरमा रहेको लाट कुक जी गुम्बा छापा मारिएको घटनाका बारे राखीनका ४३ वर्षीय भिक्षु उ सान्दावाराले एम्नेस्टी इन्टरनेसनलाई यस्तो जानकारी दिए :

प्रदर्शनका लागि तयारी गर्न बैठक हुन लागेको समयमा राति ८:०० बजे गण नं ३७७ का करिव ३० जना सैनिकहरू गुम्बामा आए । तर उनीहरू आउनु केही समय अघि एक जना नयाँ भिक्षुले गुम्बा नजिकै एक जना परिचित खबरीलाई देखेको हुनाले हामी लगभग सबै जना भाग्न सफल भयौं । तर २३ वर्षीय भिक्षुहरू कुन्डा या ना र उ ओ आगा गरी दुई जना भने पक्राउ परे । तीन दिन पछि उनीहरूलाई रिहा गरियो । त्यसपछि म सिट्टवे जाने निधो गरे र त्यहाँ आउड मिया गुड गुम्बामा बसेर विरोध प्रदर्शनमा सहभागी भएँ । त्यहाँ मैले कुनै पनि प्रकारको हिंसा देख्न वा अनुभव गर्नु परेन तर भिक्षुहरूलाई आ-आफ्नो घर फर्कन आदेश सुनेपछि म्नाउक ओ फर्कन डर लाग्यो र देश नै छाडें । सरकार निरङ्कुश र अष्ट छ । म्यानमार प्राकृतिक ग्यासले भरिपूर्ण छ तर त्यहाँ विद्युत छैन । र विरोध प्रदर्शन गर्न अब त्यहाँ निकै कठिन छ

सिट्टवेको पाथीन गुम्बामा बस्ने बुथीदाउडका २२ वर्षीय भिक्षु उ थुरियाले आफू २८ अगस्तको सुरु देखि नै प्रदर्शनमा सहभागी भएको एम्नेस्टी इन्टरनेसनललाई बताए । सेप्टेम्बर १८ देखि अक्टोबर १ सम्म भने उनको सलग्नता बढ्यो र अधिकारीहरूले त्यसको आकामक जवाफ दिए । उनले भने :

सेप्टेम्बर १८ का दिन म सहित ठूलो सङ्ख्यामा भिक्षुहरूले एसपीडीसीको स्थानीय कार्यालय घेरा हाल्यौं र भिक्षुहरूलाई पानी खुवाएको भनि पक्राउ परेका दुई जनाको रिहाइको माग गर्यौं । प्रहरी र सेनाका टुकडीले हवाई फायर गरे र टियर ग्यास हान्दै पाँच जना भिक्षुहरूलाई पक्राउ गरे । प्रहरी अधिकृतहरू सो नाइड र दुन वीनले धेरै भिक्षुहरूलाई कुटपिट गरे, केहीको दाँत भाँचिने गरी पिट्ये । यो मैले आफैँ ले देखेको हो, टियर ग्यासले रोएको मेरा आँखाले । भोली पल्ट पनि हामी फर्कियोँ, सुरक्षाकर्मी व्यापक मात्रामा परिचालन गरिएको भए तापनि हिंसा थिएन । एक जना माथिल्लो अधिकारीले म र पाँच जना भिक्षुहरूलाई कार्यालय भित्र बोलाए र हामीले अब आइन्दा प्रदर्शन नगर्ने सहमति जनाउँदै एउटा फारममा हस्ताक्षर गरे ती दुई जनालाई तीन दिन भित्र छाडिदिने सहमति भयो । यद्यपि पाँच दिन पछि सेप्टेम्बर २४ मा सिट्टवेमा भएको विशाल प्रदर्शनीमा तीन लाख भन्दा बढी मानिसहरू सडकमा उत्रेका म पनि सहभागी भएँ ।

यस पछि सेप्टेम्बर २६ मा म र मेरो एक जना भिक्षु साथी भएर राखीनका मुस्लिमहरूको एउटा समूहको सिट्टवेमा सडक पदयात्राको नेतृत्व गर्यौं । मुस्लिमहरू समूहमा यसरी प्रदर्शनमा सहभागी भएको यो पहिलो अवसर थियो र त्यसको एक दिन पछि अधिकारीहरूले पदयात्रामाथि प्रतिबन्ध लगाउँदै कर्फ्यूको आदेश जारी गरे ।

भिक्षुहरूलाई पानी खुवाउने दुई जना व्यक्तिको रिहाइका लागि माग गर्ने पाथीन गुम्बाका भिक्षुहरूमा ३२ वर्षीय भूतपूर्व भिक्षु थु माना पनि थिए । उनले एम्नेस्टी इन्टरनेसनललाई देहायको जानकारी प्रदान गरे :

सेप्टेम्बर १८ मा एक सयभन्दा बढी भिक्षुहरू बु रा गी मन्दिरमा भेला हुँदा अन्य सर्वसाधारणहरूले पनि साथ दिए । र सबै एसपीडीसीको कार्यालय तर्फ लागे । प्रहरीले सडक अवरुद्ध गर्‍यो र टियर ग्यास फाल्यो । सैनिकहरूले हवाई फायर गरे र दमकलबाट हामी माथि पानीको फोहोरा हानियो ।

प्रहरी र युनियन सोलिडारिटी डेभेलपमेन्ट एसोसिएसन (यूएसडीए) दुवैले प्रदर्शनकारीहरूलाई कुटे र दमकलले रगत सफा गर्ने काम गर्‍यो। १४२ मैले धेरै व्यक्तिहरू घाइते भएको देखेँ तर म भने विना कुनै क्षति त्यहाँबाट निस्कन सफल भएँ।

पाथीन गुम्बामा सेप्टेम्बर २७ मा भएको घटनाका बारेमा दुई जना भिक्षुहरूको बनाइमा केही भिन्नता रहेको भए तापनि प्रदर्शनकारीहरू पुनःप्रदर्शन गर्न नसक्नु भन्ने कुरा सुनिश्चित गर्न सरकारी अधिकारीहरू लागेको देखिन्छ। त्यसपछि के भयो भन्ने बारेमा उ थुरिया भन्छन् :

पश्चिमी कमाण्ड र सेनाको क्षेत्रीय मुख्यालयका कमाण्डरहरू कमशः माउड सान र थान तुन आउड पाथीन गुम्बामा आए। उनीहरूले सबै भिक्षु र महास्थवीरहरूलाई एउटै कोठामा भेला गरे र प्रदर्शनका क्रममा उनीहरूले खिचेका फोटोहरू हेर्न हामीलाई आग्रह गरे। यदि हामी सिट्टे छोडेर आ-आफ्ना घर फर्कन सहमत भए उनीहरूले हामीलाई पक्राउ नगर्ने बताए। उनीहरूको यो प्रस्ताव एक दिन अघि देशभरीका सबै गुम्बाहरूलाई आफू कहाँ रहेका गैरस्थानीय भिक्षुहरूलाई गुम्बा बाहिर पठाउन दिइएको आदेश अनुरूप रहेको थियो।

त्यसैकारण मैले त्यही दिन अर्थात् सेप्टेम्बर २७ मा त्यहाँबाट निस्कने निधो गरेँ र केही समयका लागि साधारण वस्त्र धारण गरेर म भोलिपल्ट बुथीदाउड आइपुगे। यद्यपि सेप्टेम्बर ३० का दिन मैले चिनेको एक जना प्रहरी अधिकृतले मलाई गोप्य रूपमा सिट्टेबाट फर्कने भिक्षुहरूलाई पक्राउ गर्न प्रहरीलाई आदेश दिइएको जानकारी दिए। त्यसैकारण मैले सिट्टे र अन्ततः म्यानमार छाडेँ। फेरिपनि यात्राभर मैले साधारण वस्त्र नै धारण गरेको थिएँ।

थु मानको निम्नलिखित बयान थियो :

सेप्टेम्बर २७ मा हाम्रो गुम्बामा छापामारियो र त्यहाँ आएका सैनिकहरूले आफूले पक्राउ गर्न चाहेको व्यक्तिहरूको सूची देखाए। यहाँ रहेका तीन सय भिक्षुमध्ये मसहित दुई सय जना गुम्बाको भ्यालबाट भाग्न सफल भयौं। म रू पा म्नाउक वाड गएर साधारण वस्त्र धारण गरी वो लुन ग्वीन वाडमा रहेको मेरा केही नातेदारहरूलाई बसेँ। तथापि अर्को विहान गैरस्थानीय भिक्षुहरूलाई आ-आफ्नो घर फर्कन अधिकारीहरूले व्यवस्था गरिदिएको फेरी अर्थात् डुङ्गा चढ्न पुनः भिक्षुको वस्त्र धारण गरेँ। जब म क्याउकटाउ नगर पुगेँ फेरी वस्त्र फेरेर एउटा गाउँबाट अर्को गाउँ र एउटा गुम्बाबाट अर्को गुम्बा गर्दै पाँच महिना बिताएँ। पहिचान भइ पक्राउ हुने डरका बीच अन्ततः मार्च २००८ मा मैले म्यानमार छाडेँ। म्यामानरमा प्रजातन्त्र स्थापना नभएसम्म म फर्कने छैन। अर्को घरपकड हेर्न म चाहन्तु।

यसैगरी, राधीदाउड नगरका २३ वर्षीय भिक्षु उ दिलोका विरोध प्रदर्शनहरूमा १८ सेप्टेम्बरबाट सहभागी हुन थाले, तर राखीन राज्यमा नभइ यङ्गुनमा। यस भागमा छलफल गरिएका अन्य सबै अभियन्ताहरू सरह उनी पनि राखीन जातिका हुन् तर साफ्रोन क्रान्तिका क्रममा उनी यङ्गुनको दक्षिण दागोनको राजा ग्रो गुम्बामा बसोबास गर्दथे। एम्नेस्टी इन्टरनेसनलसँगको कुराकानीमा उनले सरकारी अधिकारीहरूले शान्तिपूर्ण प्रदर्शनकारीहरूको गोली हानि हत्या गरेको पनि बताए :

हामीले भिक्षा लिन बन्द गरेको दिन सेप्टेम्बर १८ देखि सेप्टेम्बर २६ सम्म प्रायः सुले पगोडाबाट सुरु हुने पदयात्रामा प्रत्येक दिन म सहभागी भएँ। सेप्टेम्बर २६ का दिन सैनिकहरूले स्वेडागोन पगोडामा हामीमाथि गोली चलाए र त्यसमा आठ जना भिक्षु र छ देखि सात जना सर्वसाधारण महिलाको मृत्यु भयो। मलाई पनि पछाडिबाट मेरो दाहिने पाखुरामा बन्दुकको कुन्डाले आक्रमण गरियो तर गोली चल्न थाले पछि म त्यहाँबाट अत्यसँगै भागेँ।

त्यसको दुई रात पछि सेनाहरूले हाम्रो गुम्बामा छापामारो मारे तर भाग्यवश हामी सबै भाग्न सफल भयौं किनभने पाँच जना भिक्षुहरूलाई हामीले बाहिर अनुगमन गर्न राखेका थियौं र उनीहरूले नजिकैको गुम्बामा सेनाहरू आएको देखेका थिए। मैले साधारण वस्त्र धारण गरेर हाम्रो गुम्बाको एक जना दाता कहाँ गएँ र त्यहाँबाट एउटा कार भाडामा लिएर राधीदुवाड गएँ। यङ्गुनबाट गुम्बा फर्कन अब सुरक्षित छ भन्ने महास्थवीरबाट खबर नआएसम्म म त्यहाँ अक्टोबर ९ सम्म लुकेर बसेँ। तर अक्टोबर ११ का दिन भिक्षा सङ्कलन गर्ने क्रममा दुई जना भिक्षुहरू पक्राउ परे र त्यसपछि हामी बाँकी सबै भाग्यौं। दाताले पुनः मलाई सहयोग गरी टाउनगुट जाने रेलको टिकट काटिदिए र त्यहाँबाट सिट्टे र त्यसपछि अक्टोबर २६ मा निर्वासित हुन पुगेँ।

सिट्वे विश्वविद्यालयका २६ वर्षीय भूगोलका विद्यार्थी सो मार्नले एम्नेस्टी इन्टरनेसनललाई आफू सेप्टेम्बर २४ मा बु रा गी मन्दिर र ब्लू मा पुलमा भएको प्रदर्शनमा सहभागी भएको बताए । त्यसको केही दिन पछि सो मार्न बसोबास गर्ने ठाउँका एक जना राखीन प्रहरी अधिकृत उनको घर आए । सो मार्न भन्छन् :

विरोध प्रदर्शनमा सहभागी भएकोमा त्यस क्षेत्रबाट पक्राउ गरिने पाँच जनाको सूचीमा आफ्नो पनि नाम भएको उनले मलाई जानकारी दिए । राखीनकै वासिन्दा भएको नाताले उसले मलाई भान्न सल्लाह दिए । म अलमलमा परें तर तत्कालै ग्राउन्ड ओ नगरतर्फ लागें । त्यहाँ पुग्न मलाई डुङ्गाबाट पूरा एक दिन र एक रात लाग्यो । क्ये डे गाउँमा मेरा नातेदारहरू छन् तर उनीहरूलाई मैले सम्पर्क गरिन । सरकारी अधिकारीहरू त्यहाँ बसोबास गर्ने व्यक्तिहरूको सूची खोजी गर्न थालेको थाहा पाएपछि, एक रात पहाडको जङ्गलमा बिताएँ र गाउँमा साथीहरू संगै एक महिना बसेँ । त्यहाँबाट म पायकटाउ नगर गएँ र ब्रीन दाउड गाउँमा नातेदार कहाँ भण्डै दुई महिना बसेर म्यानमार बाहिर जाने कोसिस गर्ने र अन्ततः डिसेम्बरको अन्त्यमा म सफल भएँ ।

सो मार्नले एम्नेस्टी इन्टरनेसनललाई बताए अनुसार सिट्वे विश्वविद्यालयका उनका २५ वर्षीय सहपाठीलाई पदयात्रामा सहभागी भएको बेला सेप्टेम्बर महिनाको अन्त्यतिर पक्राउ गरिएको थियो । भिक्षु बन्न एक वर्षका लागि पढाई छोडेका उनलाई एउटा अदालतले सिट्वे कारगरमा छ महिना कैद सजाय सुनायो ।

राथीदाउड नगरमा सेप्टेम्बर २४ र २५ मा भएको प्रदर्शनका नेताहरूमा ज्यादी यिन गानाका २६ वर्षीय भिक्षु उ राखा भान था पनि थिए । उनले ५० जना भिक्षु र ३० जना सर्वसाधारण गरी लगभग ८० जना मेट्टा सुत्र उच्चारण गर्दै सहभागी भएको पदयात्राको नेतृत्व गरेका थिए । उनले एम्नेस्टी इन्टरनेसनललाई बताए अनुसार त्यसपछि सैन्य जासुसहरू उनको गुम्बामा आउन थाले र हालको अवस्थामा भविष्यका योजनाहरूका बारेमा प्रश्न गर्न थाले :

प्रदर्शनहरूमाथि सेप्टेम्बर २५ मा प्रतिबन्ध लगाए पछि उनीहरू दैनिक आउन थाले र मैले अक्टोबर ७ मा गुम्बा छोडें । उनीहरूले म नेता भएको थाहा पाएको जस्तो लाग्यो, त्यसैले पक्राउ गर्न प्रयास नगरेको भए तापनि मलाई पक्राउ भइने शंका लाग्यो । भण्डै तीन महिनासम्म राथीदाउडका जे दी वीन, मि नो हुन्ट, कू दाउड र क्वे ता गाउँहरूका गुम्बाहरूमा म बस्न थालें । राथीदाउडमा अधिकारीहरूले मेरो खोजी गरिरहेको, अझ बढी प्रहरी र सैन्य जासुसहरूले गुम्बाको अनुगमन गरिरहेको र बाँकी रहेका भिक्षुहरू(प्रायः सबै सेप्टेम्बर २६ का दिन आ-आफ्नो गाउँ फर्कन जारी भएको आदेशका कारण बाहिर थिए)लाई केराकार गरिरहेको मैले सूचना पाएँ ।

डिसेम्बर ३१ मा म्यानमार छोड्ने उद्देश्यका साथ म माउडदाउ नगरको नगा खु रा गाउँतर्फ लागें तर बङ्गलादेश पुग्न सम्भव थिएन । र फेरि त्यही गाउँ र ना था दाउ, थाउड ब्रो र कात व गाउडका गुम्बाहरूमा केही समय बिताएँ । एक पटक नाकासा (सीमा गस्ती) नगा खु रा गुम्बामा आएर मलाई केही प्रश्नहरू सोधे, तर उनीहरू मेरो उत्तरबाट सन्तुष्ट भए । अन्ततः मार्च २७, २००८ मा सीमा पार हुने सम्भव भएपछि म लागें । सैनिकहरूले भिक्षुहरूको हत्या गरेको मैले यस अघि कहिल्यै सुनेको थिइन, त्यसैले यो सबैले मलाई दुःखित तुल्यायो तर म्यानमारमा जारी सैन्यवाद र अधिनायकवाद विरुद्ध मेरो लडाइँ जारी रहनेछ ।

सेप्टेम्बर २६मा यङ्गुनस्थित स्वेदागोन प्यागोडामा सैनिकहरूले प्रदर्शनकारीहरूमाथि गोली चलाएकै दिन सुले प्यागोडामा पनि गोली चलेको थियो । एम्नेस्टी इन्टरनेसनललाई बताए अनुसार त्यस बेला क्याउटउ नगरका राखीन भिक्षु २४ वर्षीय उ पीना था मिया यङ्गुनको दक्षिणी ओक्कलापा नगरको सताया रामा गुम्बामा थिए ।

सैनिकहरूले गोली चलाउन सुरु गर्दा हामी स्वेदागोन नजिकै सम्मेलन केन्द्र आसपास थियौं । धेरै भिक्षुहरू ढले, कम्तीमा पनि २० देखि ३० जना र ती मध्ये धेरैलाई सैनिकहरूले लगे । म आफैँ पनि भाग्दै गरेको हुनाले कति जनालाई गोली लाग्यो भनेर भन्न त सकिदैन । हामी मध्ये केही सुलेमा पुनः जम्मा भयौं तर अन्ततः छुट्टियौं । सेप्टेम्बर २७ र २८ का दिन मेरो गुम्बा भएको ठाउँ शान्त थियो र म पनि अक्टोबर ७ सम्म सक्रिय भइन । त्यस दिन सैनिकहरूले हाम्रो गुम्बा घेराउ गरे र हाम्रो

महास्थवीर उ सतायालाई पक्राउ गरे । उनलाई पछि तीन वर्षको जेल सजाय सुनाइयो । त्यो समयमा म त्यहाँ थिइन र फर्किन पनि सकिन तर तत्कालै सिट्टे हुँदै मेरो गृह नगर फर्किएँ र अक्टोबर ९ का दिन आइपुगें । त्यसको भोलिपल्ट नै मैले म्यानमार छाडें ।

राखीन राज्यको टाउनगुट नगरका २४ वर्षीय कृषक तथा अभियन्ता (जसले आफ्नो नाम उल्लेख नगरी दिन आग्रह गरे)ले सुले प्यागोडामा अधिल्लो दिन सैनिकहरूले भिक्षुहरू माथि गोली चलाएको समाचार सेप्टेम्बर २७ का दिन प्राप्त गर्दा आफू चिन्तित भएको एम्नेस्टी इन्टरनेसनललाई बताए :

टाउनगुटको काम बाइ गुम्बामा भेला हुन भिक्षु र युवाहरूलाई निमन्त्रणा गर्ने मैले निर्णय गरेँ र करिव ३० जना भिक्षुहरू भेला भइ सडकमा धार्मिक भण्डाका साथ पदयात्रा गर्न थाल्यौं । अन्य करिव २५ जना अभियन्ताका साथ म पनि त्यसमा सहभागी भएँ । त्यस अघि करिव ४० जना बौद्ध भिक्षुणीहरू पनि त्यसमा थिएँ । समूहका नेताले भिक्षुहरू सबैले अधिकारीहरूका तर्फबाट कुनै पनि भिक्षा स्वीकार नगर्ने घोषणा गरे । हामी फाउडटाउ ओ प्यागोडा तर्फ लाग्यौं र त्यस क्रममा सडकमा सबै सामाजिक तथा आर्थिक समूहका व्यक्तिहरू पनि थपिँदै गए । धनी व्यक्तिहरूले पनि ताली बजाउने र केही सहभागी हुने वा पानी र खाना उपलब्ध गराउने काम गरे । हामी त्यहाँ पुगेपछि नेताले शान्त हुँदै मेट्टा सुत्र उच्चारण गर्न आग्रह गरे । तर सयौं र सम्भवत हजारौंले प्रजातन्त्र, राजनीतिक बन्दीहरूको रिहाइ र दैनिक उपभोग्य सामग्रीको मुल्य कम गर्न माग गर्दै नारा लगाउन थाले ।

अर्को दिन मानिसहरू स्वतफूर्त रूपमा फाउडटाउ ओ प्यागोडामा भेला भए, म पनि त्यहाँ थिएँ । त्यसपछि थान्डवे नगरमा अवस्थित बाहिनी २२का सैनिकहरू टुकमा आए र उ ओट्टामा सडकमा रहेको नगर प्रशासन कार्यालय अगाडि तारजालीको अवरोध राख्न थाले । त्यसको पछि १२ जना सैनिकहरू राइफल तेसाएर उभिए र उनीहरूको कमाण्डरले हामीलाई माइकमार्फत् त्यहाँबाट पछि हट्न आदेश दिए । तत्कालै त हामीले त्यसो गरेनौं तर अन्ततः मानिसहरू डराए वा थकित भएपछि प्रदर्शन समाप्त भयो ।

तथापि त्यस रात सशस्त्र सैनिकहरूले दुई-दुई जनाको समूहमा घर-घर खानतलाशी गर्दै मानिसहरूलाई पक्राउ गर्न थाले । यस क्रममा एनएलडीका दुई जना नेता उ तुन की र उ थान पे पनि पक्राउ परे । उनीहरूलाई एन नगरमा रहेको पश्चिमी कमाण्ड मुख्यालयमा लगियो । बन्दुक र वाकी-टकी बोकेका सैनिकहरूले सडकमा गस्ती गर्न थालेपछि मलगायत धेरै जना लुक्यौं र नगर बाहिर एउटा खेतमा रहेको भूपडीमा म लुक्न पुगें । टाउनगुट फर्कनु अघि म त्यहाँ दुई हप्ता बसेँ । अक्टोबरको अन्त्यमा म र मेरो साथी राति-राति सार्वजनिक भित्ता र सडकमा सरकार विरोधी नाराहरू लेख्न थाल्यौं र धेरै नाराहरूमा "हामीलाई भिक्षु मानेँ सरकार चाहिँदैन" भन्ने थियो ।

एक रात प्रहरी मेरो घरमा आएर मलाई पक्राउ गर्‍यो । मलाई प्रहरी थानामा लगेर भित्तालेखनको काम कसले गरिरहेको छ भन्ने बारेमा सोधपुछ गरियो । मैले सबै कुरा अस्वीकार गरेँ र यदि म सरकार विरोधी भएको भए म आफैँले गर्ने थिएँ भन्ने कुरा राखें । यो उनीहरूलाई पनि थाहा थियो किनभने दाउ आड सान सु कीको ६२औं जन्मदिवसका अवसरमा एकल प्रदर्शन गरेकोमा जुन १९, २००७ मा म पक्राउ परेको थिएँ । मलाई दुई घण्टामा रिहा गरियो तर अब म माथि शंका भन गहिरो भएको मैले बुझेँ र अन्ततः म्यानमार छाडें ।

साफ्रोन क्रान्तिमा बौद्ध भिक्षुणीहरूको पनि सहभागिता रहेको थियो । क्याकटाउ नगरमा रहेको स्वे क्युङ गुम्बाकी पूर्व भिक्षुणी ३० वर्षीय कुन्डा ला टे रिले एम्नेस्टी इन्टरनेसनललाई सेप्टेम्बर २८ देखि ३० मा भएको पदयात्रा, र त्यस क्रममा भएको दमनका बारेमा बताइन् । त्यसमा उनको साथीको हत्या पनि समावेश थियो ।

हाम्रो गुम्बामा रहेका १०० भन्दा बढी भिक्षुणीहरू मध्ये हामी सात जना र चार जना भिक्षु र अन्य धेरै स्वसाधारणका साथ सडकमा उत्रियौं । केही मानिसहरूले हाम्रो गुम्बातर्फ ढुंगा फाल्दै हामीलाई पनि सहभागी हुन संकेत गरेपछि म त्यहाँ सहभागी हुन चाहें र मेरो सुपरिवेक्षकले पनि त्यहाँ जान इच्छुकहरूको नेतृत्व गर्न मलाई आग्रह गर्नुभयो । सडकमा मेरो तस्बिर पटक-पटक लिने प्रयास गरेपछि प्रहरीसँग मेरो टक्कर भयो, किनभने म मेरो तस्बिर नलिइयोस भन्ने चाहन्थे । त्यसपछि बाहिनी ३७ का सैनिकहरूले हामीमाथि गोली चलाए र मेरो भिक्षुणी साथी मा लाको गोली लागी मृत्यु भयो

। उनी १८ वर्षकी थिइन् ।

भिक्षुणीको वस्त्र धारण गरेर नै म सी पी गाउँतर्फ भागें र क्याउकटाउ नगरमा गएर साथीहरूसँग तीन रात त्यही बसें । त्यसपछि निर्वासनतर्फको मेरो लामो यात्रा सुरु भयो र यस क्रममा म म्यूक टाउड, खाड दाउक, सिट्त्वे, माउडदाउ र मि गाला न्युन्ट गाउँहरू प्रत्येकमा एक रात बास बसें ।

२००७ सेप्टेम्बर २९ का दिन बङ्गलादेशका विभिन्न भिक्षुहरूसँगै यात्रा गरिरहेको बेला सिट्त्वेस्थित सीता थुना गुम्बाका २८ वर्षीय भिक्षु उ इथिरयालाई पक्राउ गरियो । उनी माथि उल्लिखित उ थुरीयाका साथी र सिट्त्वे नगरमा एनएलडीका महासचिव उ आउड वान थाका छोरा हुन् । अधिकारीहरूले उनलाई सिट्त्वेमा भएका प्रदर्शनहरूमा भिक्षुहरूको नेतृत्व गरेको आरोप लगाउँदै दण्ड कानूनको भाग १४३ र ५०५(४३) अन्तर्गत सार्वजनिक अस्थिरता र गैरकानूनी सङ्गठन बढाएको मुद्दा लगाए । उनलाई पछि बुथीदाउड कारगारमा साढे सात वर्षको कैद सजाय सुनाइयो र मार्च २००९ मा उनलाई एकल थुनामा राख्दै परिवारका सदस्यसँग भेट गर्न पनि दिइएन । यस प्रतिवेदन तयार हुँदासम्म उनको थुनाको अवस्थामा परिवर्तन आएको जानकारी प्राप्त भएको थिएन ।

सन् २००७ को सेप्टेम्बरको अन्त्यसम्म सरकारी कार्यवाहीले देशव्यापी रूपमा भएको विरोध प्रदर्शनलाई दमन गर्न सफल भयो तर जातीय अभियन्ताहरूमाथिको अत्याचारले अर्कै रूपमा भए पनि निरन्तरता पायो । दमन धेरै हदसम्म स्वेच्छाचारी पक्राउ, थुना, र केही अवस्थामा साफ्रोन क्रान्तिका सहभागीहरूको यातनाका रूपमा रहेको थियो । त्यसपछिको महिनामा अधिकारीहरूले पाउकटाउ नगरबाट २२ वर्षीय आउड नाइड सोलाई पक्राउ गरी दण्ड कानूनको भाग १४३ र ५०५ (ख) अन्तर्गत मुद्दा दायर गरे । १४४ उनलाई थान्ड्वे कारगारमा तीन वर्ष नौ महिनाको कैद सजाय सुनाइयो ।

३.१.२ अक्टोबर र नोभेम्बर : दमनको निरन्तरता

बङ्गलादेशमा रहेको एक स्रोतले एम्नेस्टी इन्टरनेसनललाई बताए अनुसार आफ्नो बाबुलाई अधिकारीहरूले पक्राउ गर्न प्रयास गरेपछि अक्टोबरको सुरु तिर को हा स्वे, उनको श्रीमती र दुई वर्षको छोरा सिट्त्वे वाट छिमेकी बङ्गलादेश जान बाध्य भए । त्यसै समयतिर राखीन राज्यको टाउनगुट नगरका एनएलडी अध्यक्ष ८५ वर्षीय उ क्याउ खाइडलाई त्यहाँ भएको विरोध प्रदर्शनको नेतृत्व गरेको आरोपमा पक्राउ गरियो । उनका छोराको भने आफ्नो बाबु त्यो समयमा यङ्गुनमा भएको एनएलडी बैठकमा सहभागी भएको दावी गरेका छन् । उनलाई १६ अक्टोबरमा साढे सात वर्षको जेल सजाय सुनाइयो तर वृद्ध उमेरका कारण सन् २००७ को नोभेम्बरमा रिहा गरियो ।

सन् २००७ को अक्टोबरमा सिट्त्वेको अम्बरामा गुम्बाबाट ४० वर्षीय भिक्षु उ कु सा ल पनि पक्राउ परे । अगस्ट देखि भएको विरोध प्रदर्शनमा सहभागी हुनाको साथै उनी सन् १९८८ को अगस्टमा भएको विरोध प्रदर्शनमा पनि विद्यार्थीको रूपमा संलग्न थिए । उनले एम्नेस्टी इन्टरनेसनललाई देहायका कुरा बताए :

अक्टोबर ४ को राति अधिकारीहरू मेरो गुम्बामा आए । मेरा भिक्षु साथीहरू भाग्न सफल भए तापनि म भने पक्राउ परे । सुरुमा मलाई एक महिना थुनियो, मेरो भिक्षु वस्त्र उतारेर उनीहरूले मलाई कडा केरकार गरे । त्यस पछि एउटा अदालतले मलाई १८ महिनाको जेल सजाय सुनायो । उ का मा ला(माथि)सँगै मलाई पनि सन् २००९ को फेब्रुवरी २१ का दिन रिहा गरियो, र ३१ मार्चमा मैले म्यानमार छोडें ।

राखीनका अभियन्ताहरूको स्वेच्छाचारी पक्राउ र थुना निरन्तर चल्यो । अक्टोबर १२ का दिन थान्ड्वे नगरमा अधिकारीहरूले सेप्टेम्बर २६ र २७ मा टाउनगुटमा भएको विरोध प्रदर्शनमा सहभागी भएको भन्दै नगरका लागि एनएलडीका उपसचिव ३५ वर्षीय को मिन आउडलाई पक्राउ गरे । अक्टोबर १७ मा थान्ड्वे जिल्ला अदालतका न्यायाधीश दाउ साउड तीनले उनलाई साढे नौ वर्षको जेल सजाय सुनाए जसमा दुई वर्ष वकिलमा पहुँच नभएको भनी गुनासो व्यक्त गरेकोमा अदालतको मानहानी भएको भनी थपिएको थियो । माथि उल्लेख भएजस्तै कानूनी प्रतिनिधित्वको अधिकार निष्पक्ष पुष्पको एउटा महत्वपूर्ण अंश हो । पुनरावेदन पश्चात उनको सजाय साढे सात वर्षमा फरे तापनि थान्ड्वे कारगारमा बाहिरका मानिसहरूसँग सम्पर्क गर्न त्यहाँका कैदीहरूलाई सङ्गठित गरेको आरोपमा उनको सजाय बढाएर १५ वर्ष पुर्याइयो र सागाइड डिभिजनको काले कारगारमा लगियो । यस अघि

को मिन आउडले सन् २००३ मा बलजपत श्रमको दुई वटा उजुरीमा अन्तरराष्ट्रिय श्रम सङ्गठन (आइएलओ)लाई सहयोग गरेका थिए, जसबाट केही पदाधिकारीहरूले कैद सजाय पाएका थिए । त्यसै गरी दुई जना बाल सैनिक पनि उनको सहयोगका कारण छुट्न सफल भएका थिए ।

मध्य अक्टोबरमा मान आउड नगरबाट निर्वाचित सांसद उ थीन माउड र एनएलडीका नगर सभापति उ पु आउडलाई अधिकारीहरूले पक्राउ गरे । राखीन राज्यको अन्यत्रबाट अधिकारीहरूले ग्वा नगरका एनएलडी सभापति ८२ वर्षीय उ सीन क्वा, टाउनगुट नगरका एनएलडी उपसभापति उ थान स्वे र एनएलडीका सदस्य उ तुन कीलाई पनि पक्राउ गरे । विरोध प्रदर्शनसँग सम्बन्धित आरोपहरूमा सबै पाँच जनालाई पाँच वर्षको जेल सजाय भयो तर उ सीन क्वा भने सन् २००७ को अक्टोबर १९ मा रिहा भए । बाँकी पनि त्यसपछिका अनिश्चित मितिहरूमा रिहा भए ।

टाउनगुटका एक जना २४ वर्षीय कृषक र अभियन्ताले मध्य अक्टोबर २००७ मा उनको साथी ३२ वर्षीय मिन्ट थीन चेको मृत शरीर टाउनगुट खोलामा भेटिएको एम्नेस्टी इन्टरनेसनललाई बताए । शरीर गलिनसकेको अवस्थामा भेटिएकाले आफ्नो साथीलाई हालैका प्रदर्शनहरूमा संलग्न भएकोमा हत्या गरिएको उनको विश्वास छ । त्यसैगरी १७ वा १९ अक्टोबरमा ग्वा नगरका एनएलडी सदस्य ३७ वर्षीय नी पु लेको शरीर पनि ग्वा खोलामा तैरिरहेको अवस्थामा भेटिएको थियो । उनी पनि टाउनगुटमा भएका प्रदर्शनहरूमा सहभागी भए पश्चात चार दिन देखि हराइरहेका थिए । प्रहरीले तत्कालै उनको लाश लगेर अन्तिम संस्कार गरिदियो । यी मृत्युहरू वास्तवमै प्रदर्शनमाथिको दमनकै क्रममा भएका हुन वा होइनन् भन्ने कुरा एम्नेस्टी इन्टरनेसनलले निश्चित गर्न सकेन ।

२००७ अक्टोबरको अन्त्यतिर र माथि उल्लेख भए जस्तै टाउनगुट नगरका एनएलडी उपसभापति उ था पीलाई पक्राउ गरी एन नगरको एउटा सोधपुछ केन्द्रमा केराकारका क्रममा यातना दिइयो । स्वास फेर्न कठिन होस् भनेर उनको टाउको भिजेको कपडाले छोपियो र एउटा स्वास्थ्यकर्मीले कति सम्म यातना सहन सक्छ भनेर रक्तचाप मापन गर्ने काम गर्‍यो । थुनामा रहेको १३ दिनमा आठ दिनसम्म उनलाई सुत्न दिइएन, र खाना पनि निकै कम दिइयो । यो केरकारपछि उनलाई रिहा गरिए तापनि अधिकारीहरूले उनलाई र अन्य धेरैलाई नोभेम्बर ४ मा फेरी बोलाए । थप प्रदर्शन नगर्न चेतावनी दिँदै उनीहरूलाई पक्राउ र कडा सजाय हुने धम्की पनि दिइयो ।

राखीन राज्यका अल्पसङ्ख्यक जातीय अभियन्ताहरूले एम्नेस्टी इन्टरनेसनललाई विस्तृत रूपमा बताए अनुसार दमन विना रोकावट तेस्रो महिना पनि जारी रह्यो । नोभेम्बर १५ मा अधिकारीहरूले सिट्वे बाहिर रहेको तायजार रामा कमान हतान गुम्बामा छापा मारे र विरोध प्रदर्शनमा संलग्न भएको आरोपमा उ थान रामालाई पक्राउ गरे । छापा मार्ने क्रममा उनलाई कुटपिट गरिएको थियो र सात देखि १० दिन पछि उनलाई रिहा गरियो ।

भारतीय मुद्रा बोकेको आरोपमा सिट्वे कारगारमा तीन वर्षको सजाय पूरा गरेर छुटेको तीन हप्ता पछि नोभेम्बर २७, २००७ मा सिट्वेमा एनएलडीका अध्यक्ष सान स्वे तुनलाई भिक्षुहरूलाई सङ्गठित गरेको वा विरोध प्रदर्शन गर्न प्रोत्साहित गरेको शंकामा पुनःपक्राउ गरियो । सन् २००८ को कुनै समयमा उनलाई रिहा गरियो । त्यसको अर्को दिन अधिकारीहरूले साफ्रोन क्रान्तिका क्रममा सरकार विरोधी भाषण गरेको आरोपमा मान आउड नगरका राखीन एसपीडीसी गाउँ सचिव वीन माउडलाई पक्राउ गरे । डिसेम्बर ५ का दिन एउटा अदालतले उनलाई एसपीडीसीबाट बर्खास्त गर्दै क्याकपु नगर को क्याकपु कारगारमा साढे दुई वर्षको जेल सजाय सुनायो । त्यसपछि नोभेम्बर २८ मा टाउनगुटबाट अधिकारीहरूले एनएलडीका ६० वर्षीय सचिव खीन हलालाई पक्राउ गरे । सन् २००८ को जनवरीमा उनलाई चार वर्षको जेल सजाय सुनाइयो ।

त्यसैगरी नोभेम्बरको अन्त्यतिर म्नाउक ओ नगरका प्रहरीले हास्य कलाकार ला राउडलाई पक्राउ गरी तीन दिन थुनामा राखे । उनको एक प्रस्तुतिमा एक जना भिक्षुलाई गोली हानेको भूमिकाले सरकारको बदनाम भएको ठहर गरियो । त्यो प्रस्तुतिलाई फेरि कहिल्यै प्रदर्शन नगर्ने भनि एक सम्झौतामा हस्ताक्षर गरेपछि उनलाई रिहा गरियो ।

३.१.३ सन् २००८ को साफ्रोन क्रान्तिपछि दमनको निरन्तरता

सन् २००८को जनवरीमा प्रत्यक्ष रूपमा भइरहेको दमन रोकिएको भएतापनि राखीन जातिका अभियन्ताहरूका सम्बन्धमा एम्नेस्टी इन्टरनेसनललाई त्यस वर्षको सेप्टेम्बर महिनामा उपलब्ध गराइएको सूचनाले जातीय अल्पसङ्ख्यकसहितका अभियन्ताहरूमाथि सरकारी हिंसात्मक कार्यवाही साफ्रोन क्रान्तिकै निरन्तरता वा त्यससँग सम्बन्धित रहेको देखाउँछ ।

जनवरी १७, २००८ मा अधिकारीहरूले त्यसको एक दिन अधिका लागि योजना गरिएको एउटा प्रदर्शनका बारे दुई जना एनएलडी सदस्यहरूसँग सोधपुछ गरे र स्थानीय बजार बन्द गरे । त्यसपछि भिक्षुहरूसहित करिव २०० जना सडकमा भेला भए । तर दमकल सेवा (यूएसडीए) र स्वा-अर-सीन ("बलका मालिक")का सदस्यहरूसहितका अधिकारीहरूले बजार बन्द विरुद्ध प्रदर्शन गर्नबाट रोके । प्रदर्शनकारीहरूलाई उनीहरूले फलामको ढाल र लाठीको बलले पछाडि धकेलदिए । कोही पनि पक्राउ वा घाइते भएन तर त्यस पछि अधिकारीहरूले नगरका एनएलडी सदस्यहरूमाथिको निगरानी बढाए ।

पाँच दिन पछि जनवरी २२ मा प्रहरीले टाउनगुटमा एनएलडीको युवा समूहका दुई जना सदस्यहरूको जव नाइड र को थान हातेलाई करिव १५ मिनेटसम्म साइकल चलाउँदै सरकारको विरोधमा र प्रजातन्त्रको समर्थनमा नारा लगाएको आरोपमा पक्राउ गर्‍यो । प्रहरीले उनीहरूलाई म्योमा प्रहरी चौकीमा लगे र एउटा अदालतले पछि उनीहरूलाई बुथीदाउडमा जेल सजाय सुनायो । सन् २००९ को मार्चमा प्रहरी अधिकारीहरूले को जव नाइड र अन्यलाई बुथीदाउड कारागारमा एकल थुनामा र खेर परिवारका सदस्यहरूलाई भेट गर्न पनि दिएनन् । को जव नाइड र को था हाते दुवैलाई सन् २००९ को जुलाई महिनामा रिहा गरियो ।

सन् २००८ को जनवरी २८ मा टाउनगुटका प्रमुख स्थानहरूमा कार्यकर्ताहरूले प्रजातन्त्रको समर्थनमा पोस्टर टाँस्ने काम गरेपछि अधिकारीहरूले आफ्नो उपस्थिति बढाउनका साथै एनएलडीका सदस्यहरूमाथिको निगरानी बढाए । पोस्टरहरूमा दाउ आड सान सु की र अन्य राजनीतिक बन्दीहरूको रिहाइ, मानव अधिकारको सम्मान र विपक्षी नेताहरूसँग संवादको थालनीको माग गरिएको थियो । प्रहरीले पोस्टरहरू हटाउनका साथै बजार र गुम्बाहरूमा गस्ती सुरु गर्‍यो ।

फेब्रुवरी १२ मा यूएसडीए, प्रहरी र अन्य सुरक्षा फौज मिलेर यूनियन डे (एकता दिवस)को उपलक्ष्यमा स्थानीय एनएलडीका सदस्यहरूलाई मैनवती बाल्ने र टाउनगुटको फाउडताउ गुम्बामा भिक्षुहरूलाई भिक्षा दिने कार्यक्रम गर्न बाट रोके । १४६ भिक्षुहरूलाई खाना दिन बार नाघेर सुरक्षा घेरा तोड्ने प्रयास गरेको आरोपमा उनीहरूले एनएलडीका सदस्य चीट ह्वेलाई पनि पक्राउ गरे । रिहा हुन अघि उनले कारागारमा सात दिन बिताउनु पर्यो ।

त्यसैगरी सन् २००८ को सेप्टेम्बर १४मा सुरक्षा फौजले करिव ५० जना भिक्षुहरूलाई सिट्वेको वेथेर ली खेलमैदानमा प्रदर्शन गर्नबाट रोकन सडकमा अवरोधहरू खडा गरे । भिक्षुहरूले एक वर्षपछि पनि उपभोग्य सामानको मुल्य घटाउन र गत वर्ष पक्राउपछि थुनामा रहेका आफ्ना साथी उ इथिरीयाको रिहाइको माग गरिरहेका थिए ।

सन् २००८ को मध्य सेप्टेम्बरमा अधिकारीहरूले सिट्वेस्थित पाथीन, ना था यार मा र सीन था थु का गुम्बाहरू वरिपरि सुरक्षा बढाउनका साथै त्यहाँ कर्फ्यू पनि घोषणा गरे । यसबाट करिव पाँच सय भिक्षुहरू प्रभावित हुनपुगे । सेप्टेम्बर २६-२७ मा भएको सरकारी दमन एक वर्ष पूरा भएको नजिकिँदै जाँदा अधिकारीहरूले आफ्ना गुम्बा बाहिर हिड्ने वा यात्रा गर्ने भिक्षुहरूलाई सोधपुछ गर्ने र गुम्बाहरूमा नियमित रूपमा निरीक्षण गर्न आउन थाले । उनीहरूले सार्वजनिक स्थल र प्यागोडा वरिपरि आफ्नो उपस्थिति पनि बढाउन थाले ।

अन्ततः सेप्टेम्बर २६, २००८ का दिन वा त्यसको एक दिन अघि सिट्वेस्थित अधिकारीहरूले सिट्वे थुका गुम्बाका भिक्षु उ पाइ न्याथुक र तेन खो गुम्बाका भिक्षु उ ताज्य धामालाई उनीहरूको घर कर्मशः आन र म्नाउक नगर फर्कन बाध्य बनाए । सिट्वेमा सरकार विरुद्ध प्रदर्शन गर्ने हालैका प्रयासहरूको उनीहरूले नेतृत्व गरेको अधिकारीहरूले शंका गरे । सेप्टेम्बर २७मा अधिकारीहरूले अन्य १५० जनासँगै शान्ति पदयात्रामा निस्केका कम्तीमा पनि ५० जना भिक्षुहरू मध्ये पाँच जनालाई पक्राउ गरे । यो अभै पनि चलिनै रहेको दमन र धरपकडको पहिलो वार्षिकोत्सव थियो ।

३.१.४ देशव्यापी दमन तथा धरपकड

साफ्रोन क्रान्ति मध्य म्यानमार र राखीन राज्यमा सीमित थिएन। सन् २००७ को अन्त्य र सन् २००८मा काचीन, सान, सीन र कारेन जातीय अल्पसङ्ख्यक समुदायका व्यक्ति र समूहहरूले अभियान चलाएको एम्नेस्टी इन्टरनेसनलले जानकारी पाएको छ। ती मध्ये धेरै अभियन्ताहरूलाई अधिकारीहरूले दमनको लक्ष्य बनाए। धेरै राखीनहरूले सामना गर्नु परेको जस्तै केही दमन यति कडा थिए कि त्यसबाट पीडित हुनेहरू म्यानमार छोडेर निर्वासित हुन बाध्य भए र त्यहाँ उनीहरूले एम्नेस्टी इन्टरनेसनललाई आफ्नो कुरा राखे।

सन् २००७ को सेप्टेम्बर २५ को राति अधिकारीहरूले काचीन राज्यको दोस्रो ठूलो सहर भामोका गुम्बाहरूमा छापा मारे र राज्यका अन्य स्थानका गुम्बाहरूमा ताला लगाउने काम गरे। मिटकीयनाको राजधानीमा दंगा प्रहरी, सैनिक, यूएसडीए र सहायक वारुदयन्त्रका सदस्यहरू सम्मिलित उत्तर क्षेत्रीय कमाण्डका कमाण्डिङ अफिसर मेजर जर्नल ओन मिन्टको नेको नेतृत्वमा रहेको संयुक्त फौजले पाँच वटा गुम्बाहरूमा छापा मार्ने काम गरयो। तीनमा टाटकोने क्षेत्रमा रहेको टाटकोने गुम्बा, डु मारे क्षेत्रमा रहेको डु कहटवाङ गुम्बा, युजाना क्षेत्रमा रहेको युजाना क्याउडथाइ गुम्बा, याङ्डी आउड क्षेत्रमा रहेको म्यो ओ गुम्बा र खेमार्तरि क्षेत्रमा अवस्थित खेमार्टीवुन गुम्बा रहेका छन्।

युजाना काउडथाइ गुम्बाका स्थवीर वा उपप्रमुख उ थिलावान्थालाई अधिकारीहरूले छापा मार्ने क्रममा र बन्दी अवस्थामा पनि कुटपिट गरे। त्यसको अर्को दिन कुटपिटबाट लागेको चोटका कारण थुना अवस्थामै उनको मृत्यु भयो। मिटकीयनाको नं १ र २ कारागार, थीतान्त बन्दीगृह, र वाइडमस्थित कारागारमा २०० भन्दा बढी भिक्षुहरूलाई थुनामा राखिएको थियो। बरिष्ठ भिक्षुहरूलाई भने मिटकीयामै रहेको उत्तर क्षेत्रीय कमाण्डको मुख्यालयमा लगियो।

नोभेम्बर २००७ मा स्वेकु नगरमा जन्मेका र मिटकीयनाको युजाना क्षेत्रमा अवस्थित युजाना काउडथाइ गुम्बाका २०, २७ र २८ वर्षीय तीन काचीन भिक्षुहरूले एम्नेस्टी इन्टरनेसनलसँग कुराकानी गरे :

गुम्बामा हामी १४२ जना थियौं। यो १७ सेप्टेम्बरको कुरा हो। हामीले पाक्कोकुङ्ग र अन्य सहरहरूमा भएको घटनाका बारेमा रेडियो र विदेशका स्टेसनहरू वीवीसी, आरएफए, भिओएबाट सुनेका थियौं। र त्यो सत्य हो भन्ने हामीलाई थाहा थियो। त्यसैले सेप्टेम्बर २३ का दिन अन्य भिक्षुहरूले राखेको मागहरूप्रति एक्क्यवद्धता जनाउन हामी सडकमा उत्रियौं। त्यस दिन हाम्रो सडक यात्राका लागि अधिकारीहरूले सडक खाली गर्ने र प्रहरी प्रमुखले हामीलाई सम्मान गर्ने काम भयो। तर अन्य प्रहरीले भने भिक्षु र सर्वसाधारण दुवैको तस्वीर खिचिरहेका थिए। अर्को दिन पनि हामीले यसलाई निरन्तरता दियौं। तर सेप्टेम्बर २५ मा भने जाँच दिनका लागि हामीले त्यस दिन कार्यक्रम गरेनौं। यद्यपि त्यो दिन अधिकारीहरूले अपरान्ह ५:०० बजे तिर हाम्रो टेलिफोनको लाइन काटिदिए र ७:०० बजे हाम्रो गुम्बा घेराउ गरे। बेलुकाको ९:१० बजे उनीहरूले हाम्रो गुम्बाको गेट तोड्दै चीनबाट ल्याएको सैन्य ट्रकका साथ भित्र पसे। युद्धमा शत्रुहरू घरेको जस्तो अवस्था थियो। उनीहरू भित्र घुसे र धम्कीपूर्ण आवाज निकाले र सैनिक, यूएसडीए र स्वान-अर-सीनका सदस्यहरूले ठूलो लडाइँमा जस्तो गुम्बा परिसरमा आ-आफ्नो "पोजिसन" सभाले। उनीहरू सबै उत्तरी डिभिजनल कमाण्डर ओन मिन्टको निर्देशनमा रहेको हामीले सुन्यौं।

पूरै गुम्बालाई घेराउ गरेपछि उनीहरूले भिक्षुहरूलाई जथाभावी कुटपिट गर्न थाले। एक्कासी भएको हुनाले हामीले प्रतिवाद गर्न सकेनौं। हामीलाई भित्तातर्फ फर्केर उभिन आदेश दिँदै अटेर गर्नेहरूमाथि लाठी बजारे। उनीहरू खाटहरू भक्काउन थाले। हतियार बोकेको छ कि भनेर हाम्रो खानतलाशी गरियो। र उनीहरूले हामीलाई र विरामी भिक्षुहरूलाई पनि भने, "यदि कुटाइ खान मन छैन भने, उठ्ने र ट्रकमा चढ्ने।" उनीहरूले गालीगलौचको भाषा पनि प्रयोग गरे।

सेनाले खुला छोडेको ठाउँबाट, इडाको पर्खाल नाघ्दै हामी नजिकैको घरको पर्खालमा लुक्न गयौं। यसरी हामी १८ जना भएन सफल भयौं। अर्को बिहान हामी गुम्बा फर्कियो र त्यहाँ रगतका टाटाहरू देख्न सकिन्थ्यो। मैले पनि धेरै रगतका डोबहरू देखें र सबै ठाउँ अस्तव्यस्त गरिएको, ढोकाहरू तोडिएको अवस्थामा थियो। त्यसपछि हामीले त्यहाँ अब धेरै बस्न नसकिने निर्णय गर्दै छिमेकी र समर्थकहरूलाई सहयोगको लागि आग्रह गर्यौं। अधिल्लो राति हामी बसेको घरकी घरघनी महिलाले

हामीलाई एउटा संस्थाको सम्पर्क गराइन् जसको माध्यमबाट पहिला हामी मिटकीयानको पुरानो क्षेत्र, त्यसपछि लाइजा र कंआइएको सहायताले निर्वासनमा आइपुग्यौं । तीन जना भिक्षुहरू थुनामै मारि एको हामीले पछि सुन्यौं ।

अधिकारीहरू हाम्रो पछि लाग्ने पक्का छ । हाम्रो ठेगाना, हाम्रो परिचय पत्र नं सबै उनीहरूलाई थाहा छ । यदि उनीहरूले हामीलाई गुम्बामा नभेटे हाम्रो घरमा गएर खोज्नेछन् । र हामी भाग्न सफल भएको उनीहरूले थाहा पाउनेछन् ।

यसैगरी मण्डालायास्थित फाया गी थेट गुम्बामा सन् २००७ को अन्त्यतिर बसोबास गर्ने सान राज्यको सी सेड नगरका २२ वर्षीय सान भिक्षु एक हजार भन्दा बढी भिक्षुहरू सहभागी भएको प्रदर्शनहरूमा संलग्न भएका थिए । उनले एम्नेस्टी इन्टरनेसनलसँग त्यसमा बारेमा यस्तो कुरा राखे :

त्यसका लागि प्रमुख जिम्मेवार अधिकृत विवेकी थिए र यङ्गुनबाट घातक बलको प्रयोग गर्न दिइएको आदेश स्वीकार गरेनन् तर प्रहरीले प्रदर्शनकारीहरूलाई तितरबितर पार्न टियर ग्यासको प्रयोग गर्‍यो । गुम्बाहरूले गैरस्थानीय भिक्षुहरूलाई घर फर्काउन सहमति जनाएपछि पनि म पक्राउ परिन सम्भवतः म नेता नभएकोले हुनसक्छ । तर अन्य भिक्षुहरू पक्राउ परेको मैले थाहा पाएँ । मण्डालायमा म आफ्नो पढाइलाई निरन्तरता दिन चाहन्थेँ तर म सान राज्य फर्कनु पर्यो र फेरी आउन सकिन । त्यसैले मैले सान राज्य र म्यानमार नै छाडेर जुलाई २००९ मा ।

निर्वासनमा रहँदा मैले अर्का सान भिक्षुलाई भेटेँ जसले बताए अनुसार यङ्गुनमा उनले प्रदर्शनको नेतृत्व गरेका थिए । उनले मलाई बताए अनुसार अधिकारीहरूले उ सहित अन्य नौ जना भिक्षुहरूलाई पक्राउ गरे जसमा एक जना उसकै साथी र अर्का सान वासी थिए । अधिकारीहरूले उनीहरूलाई इन्जेक्सन लगाइदिए जसले उनीहरूलाई 'पागल' भै बनाउने गर्दथ्यो । उसको साथी र अर्को भिक्षुको अन्ततः मृत्यु भयो । उसको भने निर्वासनमा रहँदा एउटा मानसिक अस्पतालमा उपचार भयो र मैले भेटेको एक महिना पछि उनी सान राज्य फर्के । यद्यपि एक पटक भने उनी त्यस अस्पतालमा जाँचका लागि म्यानमारबाट फेरी आएका थिए । (यो तथ्य एम्नेस्टी इन्टरनेसनलले स्वतन्त्र रूपमा पुष्टि गर्न सकेको थियो ।)

धेरै अवस्थाहरूमा अधिकारीहरूले प्रदर्शनहरूलाई गर्न नदिने वा गरे पनि रोकि दिने गरेका थिए । सीन राज्यको राजधानी हाकामा एक जना ३२ वर्षीय पुरुषले एम्नेस्टी इन्टरनेसनललाई बताए अनुसार "अन्य ठाउँमा प्रदर्शनहरू भइरहेको समयमा" बौद्ध भिक्षुहरूले सहरमा पदयात्रा गर्न खोजे तर उनीहरूलाई रोकियो । यसैगरी कुन हिङ्ग नगरका एक ६० वर्षीय कृषकका अनुसार सान राज्यमा सन् २००७ को सेप्टेम्बरको अन्त्यमा :

मेरो गाउँका तीन वटा मन्दिरहरूका १५ जना भिक्षुहरू नगर क्षेत्रमा रहेको चुन लोइ गुम्बामा भेला भए । यङ्गुनमा भिक्षुहरूले गरिरहेको जस्तै मेट्टा सुत्र उच्चारण गर्ने उनीहरूले प्रयास गरेको मैले देखेँ तर अधिकारीहरूले उनीहरूलाई रोके । यङ्गुनमा भिक्षुहरूसँगको एक्यवद्धतामा शान्तिपूर्वक मन्त्र उच्चारण गर्ने आफ्नो चाहना अभिव्यक्त गरे तापनि सैनिकहरू बन्दुक तेसाँउदै उनीहरूलाई गाउँमा आ-आफ्नो मन्दिर फर्कन लगाए ।

अन्य अवस्थामा प्रदर्शनमा भाग लिने वा भिक्षुहरूलाई समर्थन गर्नेहरूलाई राखीनमा जस्तै पक्राउ गर्ने वा थुनामा राख्ने काम गरियो । अयारवाडुडी डिभिजन (जहाँ कारेनहरू ठूलो बहुसङ्ख्यकका रूपमा वा सानो अल्पसङ्ख्यकका रूपमा रहेका छन्) को पाथीन नगरकी एक ३८ वर्षीया कारेन महिलाले सेप्टेम्बर २००७ मा म्यानमारका अन्य स्थानमा भएका प्रदर्शनहरूको प्रतिक्रियास्वरूप सेनाहरूले गुम्बा र विद्यालयहरूमा अवरोध सिर्जना गरेको एम्नेस्टी इन्टरनेसनललाई बताइन् :

अन्ततः भिक्षुहरूले सेप्टेम्बरको अन्त्यमा दुई दिन पदयात्रा गरे । तथापि उनीहरूलाई खाना र पानी दिने अन्य कारेन व्यक्तिहरूलाई अधिकारीहरूले पक्राउ गरेको मैले देखेँ । करिब २० देखि २५ जनालाई पक्राउ गरेर लगियो, उनीहरूको अवस्था के छ मलाई थाहा भएन ।

सन् २००७ को सेप्टेम्बर २७ मा अधिकारीहरूले जोमी नेसनल काँग्रेस (जेडएनसी) पार्टीका अध्यक्ष र सांसद पु सीन सियन थाङलाई पक्राउ गरे । देशव्यापी दमन र धरपकडका क्रममा थाङ पक्राउ परेको यो पहिलो पटक थियो र उनी दुई पटक पक्राउ परे ।

त्यसपछिका महिनाहरूमा बाहिनी २२५ र ३३९का सैनिकहरू सान राज्यको मुड टोन नगरको एउटा गुम्बामा प्रवेश गरी ४५ वर्षीय भिक्षु ताउ लिङलाई पक्राउ गरे। उनीहरूले उनीमाथि भिक्षु समुदाय र सर्वसाधारणलाई बर्मेली सेनाका विरुद्ध भड्काएको, राजनीतिक रूपमा प्रेरित रहेको र सानका विद्रोहीहरूका लागि जासुसको काम गरेको आरोप लगाए। उनलाई स्थानीय सरकारी कार्यालयमा लगेर साढे एक दिनसम्म थुनामा राखियो। त्यसपछि उनलाई एउटा सैन्य आधार शिविर नजिकैको अर्को गुम्बामा लगियो र यहाँ उनी कम्तीमा पनि सन् २००८ को सुरुसम्म रहेको बताइन्छ।

छत्तिस वर्षीय स्नोग मोनले एम्नेस्टी इन्टरनेसनललाई बताए अनुसार अक्टोबर, २००७ को पहिलो हप्तातिर अधिकारीहरूले यङ्गुनको इनसियन कारगारबाट मोन राज्यको टाउड सुन नगर र मनडालय डिभिजनमा भण्डै ५०० भिक्षुहरूलाई ओसारने काम गरे। मोन राज्यमा लगिएकाहरूमध्ये कोही पनि खाँटी मोन बासी थिएनन् तर धेरैमा मोन र बर्मन जातीयताको मिश्रण थियो। भिक्षुहरूलाई दुई समूहमा विभाजन गरियो। मोन राज्य लगिएकाहरूलाई टाउड नगरको खानी क्षेत्रको एउटा बलजपती श्रम शिविरमा राखियो। अधिकारीहरूले उनीहरूका खुट्टा फलामको सिक्रीले बाँध्दै हुंगा फुटाउन बाध्य बनाए र ती हुंगाहरू पछि सडक निर्माणमा प्रयोग गरियो। सैनिकहरू स्वदेशमै निर्माण गरिएको जी-३ राइफलका साथ निगरानी गरिरहेका हुन्थे। उनीहरूले भिक्षुहरूलाई कम खाना र अपर्याप्त खानेपानी दिन्थे।

बौद्ध धर्मसँग नजिकको सम्बन्ध रहेको भए तापनि साफ्रोन क्रान्तिमाथिको समर्थन यति विविध थियो कि अन्य धर्मका मानिसहरू पनि यसमा संलग्न थिए। २७ वर्षीय सालाइ जा जातीय सिन इसाई धर्मावलम्बी हुन् र उनी सेप्टेम्बर २००७ मा यङ्गुनको डागोन विश्वविद्यालयमा कानून अध्ययनरत थिए। उनले एम्नेस्टी इन्टरनेसनललाई बताए अनुसार उनी सन् २००२ देखि नै राजनीतिक रूपमा सक्रिय थिए तर आफ्ना क्रियाकलापहरूलाई उनी राजनीतिक भएको मान्दैन थिए, उनी त केवल “सरकारले सिर्जना गरेको गरिबी” र सीन राज्यमा इसाई क्रस र चर्चहरू भत्काउने कार्यबाट क्रोधित थिए। यङ्गुनमा उनी एक सीन इसाई विद्यार्थी समूहका महासचिव थिए र निर्वासनमा रहेका सीन अभियन्ताहरूको सम्पर्कमा थिए। बीबीसी, रेडियो फ्रि एसिया र भ्वाइस अफ अमेरिका सुन्का लागि मात्र उनले एउटा रेडियो पनि किनेका थिए। उनले भने :

सैन्य गुप्तसँग म परिचित भइसकेको थिएँ र निर्वासनमा रहेको मेरो सम्पर्कका बारेमा सोध्नुपुछ भइसकेको थियो। त्यसैले इमान्दारीपूर्वक भन्नु पर्दा म साफ्रोन क्रान्तिमा संलग्न हुन चाहन्थे थिएँ। म आफ्नो पढाइमा र सीन इसाई समुदायका लागि गरिरहेको काममा केन्द्रित हुन चाहन्थेँ। तर म्यानमारमा प्रजातन्त्र र स्वतन्त्रताका लागि मेरो चाहनालाई मैले नियन्त्रण गर्न सकिन। त्यसैले २४ सेप्टेम्बरमा मैले मानिसहरू भेला गरेर सडकमा भिक्षुहरूसँग एक्यबद्धता गर्न गए। हामी सेप्टेम्बर २८ सम्म हरेक दिन यङ्गुनको सुले प्यागोडा गयौँ र सेप्टेम्बर २७ मा अधिकारीहरूले हामी माथि टियर ग्यास र गोली बर्सायो। प्रहरीले हामीलाई लाठीले हिकार्यो र सैनिकहरू राइफल तेसाँएर पछ्याडि बसे। म त ठिकै थिएँ तर जोन नाम गरेका सीनका एक जना साथी भने अनुहारमा गोली लागी मारिन पुगे। २४ वर्षीय अर्का सीन साथीलाई एउटा पुरानो विद्यालयमा एक हप्तासम्म थुनियो तर उनको अभिभावकले केही घुस दिएपछि अधिकारीहरूले उनलाई रिहा गरे।

मध्य अक्टोबरमा म सीमा पार गरेर भारत आइपुगें र फर्केर सीन राज्यको फलाम नगरमा रहेका मेरा आमाबाबुको घर गएँ। साफ्रोन क्रान्तिका क्रममा विशेष प्रहरी विभागका एक जना सीन सदस्य मलाई खोज्न आएको आमाले मलाई बताउनु भयो। म त्यहाँ रहँदा त्यही अधिकृत फेरी घरमा आएर मेरा क्रियाकलापहरूका बारेमा सोध्नुपुछ गरे तर पक्राउ नगरिने आश्वासन दिए। तर म आश्वस्त हुन सकिन र म्यानमार छोड्ने निर्णय गरेँ। पहिला सागाइङ डिभिजनको काले गएँ, त्यसपछि यङ्गुनमा एक हप्ता बसेँ र अन्ततः निर्वासित भएँ। सन् २००७ को डिसेम्बरमा अधिकारीहरू डागोन विश्वविद्यालयमा आएर मेरो बारेमा सोध्नुपुछ गरेको मैले थाहा पाएँ। राजनीतिमा अझै पनि मेरो त्यति रुचि छैन। म केवल मेरो देशलाई परिवर्तन गर्न चाहन्छु।

म्यानमार सरकारले गरेको दमन धेरै देशहरू, अन्तरराष्ट्रिय संघसंस्था ४८ र अन्तरराष्ट्रिय सञ्चार माध्यमले देखेको र निन्दा पनि गरेको भए तापनि अल्पसङ्ख्यक जातीय अभियन्ताहरूलाई अझै पनि सरकारले तारो बनाउँदै आएको छ।

३.२ कारेनी र सन् २००८ को संविधान

सन् २००८ को फेब्रुवरी ९ का दिन म्यानमार सरकारले विगत १६ वर्षदेखि जारी राष्ट्रिय संविधानको निर्माण कार्य लगभग सम्पन्न हुन लागेको घोषणा गर्‍यो। फेब्रुवरी २६ मा त्यस दस्तावेज माथि एउटा राष्ट्रिय जनमत संग्रह गर्ने घोषणा गर्नुका साथै “सार्वजनिक वा निजी स्थानमा जनमत संग्रहलाई विथोल्ने किसिमले प्रवचन, कागजपत्रको वितरण, पोस्टरको प्रयोग वा अन्य कुनै माध्यमले मतदानलाई विथोल्न” प्रतिबन्धित गरिएको एउटा नयाँ कानून पनि जारी गर्‍यो। १४९

यद्यपि तत्कालै राजनीतिक विपक्षी र अभियन्ताहरूले संविधान विरुद्ध अभियानको थालनी गर्दै मानिसहरूलाई जनमत संग्रहमा “हुन्न” भन्नेमा मतदान गर्न वा त्यसलाई बहिष्कार गर्न आग्रह गरे। यसक्रममा उनीहरूले साफ्रोन क्रान्तिका कारण र परिणामहरूलाई उद्‌त गर्‍ने काम गरे। र नयाँ कानूनले परिकल्पना गरे जस्तै अधिकारीहरूले तत्कालै त्यस्ता अभियन्ताहरूलाई दमन गर्न सुरु गरे, र यो कार्य जनमत संग्रह र त्यसपछि पनि जारी रहेको थियो।

विभिन्न जातीय अल्पसङ्ख्यकहरूसँग सम्बन्धित यस्तो एउटा उदाहरणमा २००८ अगस्टमा संयुक्त राष्ट्रसङ्घका महासचिवका विशेष सल्लाहकार इब्राहिम गम्बारीको भ्रमण अघि संवैधानिक जनमत संग्रह र सन् २०१० को निर्वाचनको विरोध गर्दै संयुक्त राष्ट्रसङ्घलाई पत्र लेख्ने ११ जातीय नेतृहरूलाई उनीसँग भेट गर्न दिइएन। सीन नेसनल लिग फर डेमोक्रेसी, मोन नेसनल डेमोक्रेटिक फ्रन्ट, अराकन लिग फर डेमोक्रेसी, कारेन नेसनल काँग्रेस फर डेमोक्रेसी, काची स्टेट नेसनल काँग्रेस फर डेमोक्रेसी र काया स्टेट अल नेसनेलिटिज लिग फर डेमोक्रेसी र चार अन्य जातीय दलका नेताहरूले अगस्टको पहिलो हप्ता भेटका लागि आग्रह गरेका थिए। अधिकारीहरूले त्यसलाई अस्वीकार गरे र विशेष प्रहरी विभागले नेताहरूलाई सोधपुछ पनि गर्‍यो।

सन् २००८ को मे २ देखि ३ सम्म आएको चक्रवात नरगिसले म्यानमारको आरावाङ्डी डेल्टा र यङ्गुनको उत्तरसम्म व्यापक विनाश, विस्थापन र मृत्यु निम्त्यायो। तर धेरै अन्तरराष्ट्रिय सहायतालाई एक महिनासम्म अस्वीकार गरेर सरकारले यो प्राकृतिक विपत्तिलाई तत्कालै मानवीय र मानव अधिकार संकटमा पनि परिणत गरिदियो। र योजना अनुरूप संवैधानिक जनमत संग्रह पनि गर्ने बतायो। यसरी मे १० का दिन चक्रवातले प्रभावित ४७ जिल्लाहरू बाहेक अन्य स्थानमा मतदानका लागि केन्द्रहरू खुला भए। ती जिल्लाहरूमा भने जनमत संग्रह दुई हप्ता पछि हुने भयो।

जनमत संग्रहको आधिकारिक परिणाममा ९९% मतदाता मतदानमा सहभागी भएको र ती मध्ये ९२.४%ले संविधानको पक्षमा मत दिएको बताइएको भए तापनि एम्नेस्टी इन्टरनेसनललाई सुनाइएका कथाहरू कम्तीमा पनि म्यानमारका जातीय अल्पसङ्ख्यकहरूमाभन्दा नितान्त फरक थियो। उनीहरूबीच मसौदा संविधान विरुद्ध व्यापक र उग्र असहमति थियो किनभने जातीय अल्पसङ्ख्यकहरूले चाहे अनुसारको सङ्घीय राजनीतिक संरचना त्यसमा समावेश गरिएको थिएन। मसौदा संविधान र जनमत संग्रहविरुद्धमा देखिए जस्तो त्याति स्पष्ट र राजनीतिक जागरुकता म्यानमारमा विगतमा अन्य कुनै पनि अभियानमा देखिएको थिएन। जातीय अल्पसङ्ख्यकहरूको गहिरो संलग्नताले म्यानमारको राजनीतिक विपक्षीमा उनीहरूले खेल्ने महत्वपूर्ण भूमिकालाई स्पष्ट गर्दछ।

कारेनी अभियन्ताहरूका विरुद्ध भएका तीन वटा घटनाले पनि मतदानमा उच्च प्रतिशत सहभागिता र अनुमोदन देखाउन अधिकारीहरू कुन हदसम्म जान तयार रहेको भन्ने कुरा देखाउँछ। काया राज्यको हपुसो नगरका एक ४० वर्षीय पुरुषले एम्नेस्टी इन्टरनेसनललाई बताए अनुसार मे २००८ मा उनको जेठानले राज्यको राजधानी लोइकाउमा प्रस्तावित संविधान विरुद्ध एउटा सानो अभियानको नेतृत्व गरेका थिए :

उनीहरूले एउटा डुङ्गामा “हुन्न” लेखेर त्यसमा मोमबत्ती राखेर वि लु चाउड खोलाका छाडिदिए। त्यसको एक महिनापछि अधिकारीहरूले लेखनकार्यमा संलग्न व्यक्तिहरूलाई पक्राउ गरे। उनीहरू रिहा भए नभएको मलाई थाहा हुनसकेन।

लोइकाउका एक कारेनी महिलाले जनमत संग्रहको रात अर्थात् मे १० मा जनमत संग्रह विरुद्ध उनीहरूले गरेको शांतिपूर्ण अभियानका लागि अधिकारीहरूले कायन न्यू जेनेरेसन युथ (कैनजीवाइ) मा संलग्न उनी र अन्य साथीहरूलाई कसरी पक्राउ गरे भन्ने कुरा एम्नेस्टी इन्टरनेसनललाई बताइन्

त्यस रात अधिकारीहरू हामी चार जना भेला भएको एउटा घरमा आए र त्यहाँ उनीहरूले हाम्रो कम्प्यूटरमा अभियोजनयोग्य प्रमाणहरू फेला पारे। कम्प्यूटरका साथै प्रिन्टर, क्यामेरा, मोबाइल फोन र मोटरसाइकल उनीहरूले जफत गरे। त्यस मामिलाको नियन्त्रण क्षेत्रीय कमाण्डर न्यूट तीनले आफ्नो हातमा लिए। हामी सबैलाई अधिकारीहरूले १५ दिनसम्म कुनै स्थानमा राखेर केराकार गरे। मलाई रिहा गरे तर अन्य तीन जनालाई लोइकाउ कारगार पठाए। तीन जना मध्येका खुन वेदुले हाम्रो समूहबाट भएको जनमत संग्रह विरोधी सबै क्रियाकलापहरूको जिम्मेवारी लिएपछि मलगायत मे १० मा पक्राउ नपरेका अन्यको स्वतन्त्रता सम्भव भएको हो। केएनजीवाइको सहसचिवको नाताले कम्प्यूटरमा भएको कुरा आफूलाई मात्र थाहा भएको र बाँकी सबै निर्दोष रहेको उनले बयान दिए। तर पनि मेरा बाँकी तीन जना साथीहरूलाई प्रहरीले थुनामा राखेर जेल चलान गर्‍यो। उनीहरूको मुद्दाको सुनुवाइ पनि त्यही भयो।

खुन वेदुलाई दण्ड संहिताको भाग ५०५ अन्तर्गत ३७ वर्षको जेल सजाय भयो। १५० उनी सन् २००७ को अगस्ट देखि केएनजीवाइको सहसचिव रहेका थिए र पक्राउ हुनु तीन हप्ता अघि काया स्टेट युथ ग्रुपको स्थापना गरेका थिए। संहिताको त्यही भाग अन्तर्गत २४ वर्षीय खुन कावरियोलाई पनि ३७ वर्षकै जेल सजाय सुनाइयो। उनी केएनजीवाइमा मानव अधिकार र प्रजातन्त्र विषयका प्रशिक्षक थिए र हाल मध्य म्यानमारको माटे हटी लार कारगारमा रहेका छन्। केएनजीवाइका सदस्य २५ वर्षीय दी दीलाई पनि दण्ड संहिताको त्यही भाग अन्तर्गत ३५ वर्षको जेल सजाय भयो। हाल उनी मन्डालाय कारगारमा छन्।

सन् २००८ को जुलाईको सुरुतिर सान राज्यमा फेकोन नगरका अध्यक्ष न्यार रे र यूएसडीएका सचिव नो रेले संविधान विरुद्ध अभियान सञ्चालन गरेको आशंकामा सोराफेकु गाउँमा एउटा कारेनी परिवार का सबै सात जना सदस्यहरूको हत्या गरे। आक्रमणको समयमा त्यहाँ नरहेको हुनाले बाँच्न सफल सार रेले यो घटनाका बारेमा जुलाई ९ मा सान राज्यको सादाउ नगरमा रहेका कारेनी विद्रोहीहरूलाई जानकारी दिएका थिए। अधिकारीहरूले उनीहरूको घर अगाडि “हुन्” मा भोट हाल्न मानिसहरूलाई आग्रह गरिएका पर्चा भेटेको बताइन्छ। त्यसकारण उनीहरूले उनका विधवा आमा प्रेय म्यार, भाइहरू फेबु, ओ रे, रि रे, थो रे र ताउ रे, र बहिनी मेइ म्यारको हत्या गरी उनीहरूको लाश नजिकैको गुफामा नष्ट गरिदिए।

३.२.१ काया राज्यभन्दा पर जनमत संग्रह

एम्नेस्टी इन्टरनेसनलले अभिलेख गरेका बयान र घटनाहरूले इङ्गित गरे जस्तै २००८ को संविधान र त्यसमाथि भएको जनमत संग्रहप्रति देशव्यापी विरोध थियो र सबै सात जातीय राज्यहरूमा अल्पसङ्ख्यक जातीय समूहहरू त्यसमा सहभागी भए। यो तथ्य सरकारी तथ्याङ्कमा देखाइएको अत्यधिक सहभागिता र दस्तावेजमाथिको व्यापक समर्थनको ठिक विपरित छ। जनमत संग्रह अघि, मतदानका क्रममा र पछि भएका समान उल्लङ्घनहरूमा अनावश्यक दुःख दिने, धम्काउने देखि स्वेच्छाचारी पक्राउ र थुना रहेका छन्। काचीन, सान, मोन र कारेन समुदायका व्यक्तिहरूले समान ज्यादतिको समाना गनुपरेको थियो। विशेषगरी आगामी निर्वाचनको सन्दर्भमा भइरहेका पक्राउ, थुना र गैरन्यायिक हत्या र मसौदा संविधान माथिको जनमत संग्रहका शान्तिपूर्ण आलोचकहरूको दमन प्रति एम्नेस्टी इन्टरनेसनल चिन्तित छ।

सन् २००८ को जनवरी १० मा अधिकारीहरूले मिटकीयनामा अल काचीन स्टुडेन्ट्स यूनियन (एके एसयू)का धेरै सदस्यहरूलाई सोधपुछ गरेको काचीन राज्यको वाइ-मान नगरका ५७ वर्षीय आ ब्राडले एम्नेस्टी इन्टरनेसनललाई बताए :

काचीन मनाउ उत्सवमा पोस्टर टाँस्ने र पर्चा वितरण गर्ने गरिरहेको हुनाले ती विद्यार्थीहरूको साथमा सरकारविरोधी सन्देशहरू लेखिएको पर्चाहरू थिए। यो कार्यक्रम सफ्रोन क्रान्ति पछि राजनीतिक बन्दीहरू रिहा गर्न, म्यानमारमा त्रिपक्षीय संवाद प्रवर्धन गर्न, काचीन राज्यमा बाँधहरूको निर्माण रोकन र संवैधानिक जनमत संग्रहको विरोध गर्ने कार्यहरू अन्तर्गतको अभियानको एउटा अंश थियो। जनमत संग्रह कहिले हुन्छ भन्ने कुरा विद्यार्थीहरूलाई यकिन नभए तापनि सरकारको रोडम्यापको अर्को कदम

हुन्छ भन्ने कुरा उनीहरूलाई थाहा थियो ।

मसौदा संविधानका विरुद्धमा भोट हाल मानिसहरूलाई प्रोत्साहित गर्न पोस्टर टाँस्ने कामलाई विद्यार्थीहरूले सरकारको सन् २००८ फेब्रुवरीको घोषणासम्म निरन्तरता दिए । मार्च २४ सम्म सैनिक र प्रहरीहरूले राजनीतिक विरोधलाई साम्य पार्न र सम्भावित अभियन्ताहरूलाई पक्राउ गर्न मिटकीयाना विश्वविद्यालयको सुरक्षा गर्न थाले ।

मार्च महिनामा सान राज्यको पनघसाइ नगरका अध्यागमन तथा राष्ट्रिय दर्ता अधिकृत क्ये थट हानले मार्च १५ का दिन आफ्नो क्षेत्रका गाउँ प्रमुखहरूलाई बोलाए । उनले उनीहरूलाई संविधानको पक्षमा मतपत्रमा कसरी छाप लगाउने भनेर निर्देशन दिए र यदि उनीहरू वा उनीहरूका गाउँका वासिन्दाले दस्तावेज विरुद्ध मतदान गरेको भेटिएमा तीन वर्षको जेल सजाय र/वा १००,००० क्याट जरिवाना हुने धम्की दिए ।

सन् २००८ को अप्रिलको अन्त्यतिर मोन राज्यमा अधिकारीहरूले माउलामयाइड, ये, मुडोन र थानफुजायात नगरहरूअन्तर्गतका गाउँ प्रमुखहरूलाई यदि उनीहरूका गाउँलेहरूले जनमत संग्रहमा “हुन्” भन्नेमा मतदान गरेमा त्यसको जिम्मेवारी उनीहरूले लिनुपर्ने भनि धम्की दिए ।

चक्रवातले प्रभावित क्षेत्रमा बाहेक अन्य स्थानमा मे १० का दिन भएको जनमत संग्रहका दिनमा पनि विरोध र दमन भयो । चक्रवात नर्गिसले ध्वस्त आयरेवड्डी डेल्लाको पाथीयनका एक कारेन महिलाले एम्नेस्टी इन्टरनेसनलसँग आफ्नो विचार यसरी राखिन् :

अधिकारीहरूले सबैलाई जबरजस्ती मतदान गर्न लगाए तर आँधीमा मेरो बुवाको मृत्यु भएको हुनाले त्यसै दिन अन्तिम संस्कारका लागि जानु परेकोले म गइन । त्यस रात चार जना सैनिकहरू हाम्रो घर आए र मैले किन भोट नहालेको भनेर सोध्न थाले । म कारेन र इसाइ धर्मावलम्बी भएको हुनाले मलाई सरकार विरोधी भएको आरोप लगाए । शोकको घडीमा पनि हामीले राजनीतिक एजेण्डा बनाएको आरोप लगाउदै उनीहरूले मलाई र मेरो परिवारलाई जेल चलान गर्ने धम्की दिए ।

यसैगरी मतदानको दिन आफूले देखेको कुरा कुन हिड नगरका ५२ वर्षीय सान कृषकले एम्नेस्टी इन्टरनेसनललाई बताए :

जनमत संग्रहको दिन लामबद्ध भएर बसेका र “हुन्”मा मतदान गर्न नपाएको भनि गुनासो गरिरहेका व्यक्तिहरूलाई सुरक्षाकर्मीहरूले धम्काए । सुरक्षाकर्मीहरूले मतदाताहरूको हात नै समातेर मतपत्रमा “हुन्छ” भन्ने कोष्टमा चिन्ह लगाउन बाध्य पाउँदा कोठा भित्र रहेको “हुन्छ” भन्ने मतपेटिकामा मत खसाल्न लगाए । गुनासो व्यक्त गरिरहेका त्यहाँ उपस्थित ७० मध्ये २० घरपरिवारलाई सुरक्षाकर्मीले “त्यसो गर्न रोक्न वा जेल जान” भनिरहेका थिए ।

अन्य राजनीतिक प्रतिद्वन्द्वीहरूलाई पक्राउ गरी थुनामा राखियो । यङ्गुनमा एनएलडीले जारी गरेको जनमत संग्रहविरोधी विज्ञापितलाई आफ्ना चार जना साथीहरूले सन् २००८ को मार्चमा टाउनगुटको रान मियो गाउँमा वितरण गरेको टाउनगुटका २४ वर्षीय राखीन कृषक तथा अभियन्ताले एम्नेस्टी इन्टरनेसनललाई बताए । उनीहरूको अवस्था के थियो भन्ने बारेमा उनले देहायको जानकारी दिए :

त्यसै महिनाको अन्त्यतिर मेरा चारजना साथीहरू (जसको नाम म उल्लेख गर्न चाहन्न) लाई खाना खाँदै गर्दा पक्राउ गरी टाउनगुट प्रहरी चौकीमा लगियो । त्यहाँ उनीहरूलाई तीन महिना थुनामा राखियो । एउटा अदालतले उनीहरूलाई थान्ड्वे कारागारमा एक वर्षको कैद सजाय सुनायो । तर परिवारका सदस्यहरूमार्फत साथी अभियन्ताहरूलाई सम्पर्क गरेको अभियोगमा उनीहरूलाई त्यहाँबाट बुथीदाउड कारागारमा स्थानान्तरण गरियो । कारण त मलाई थाहा भएन तर अधिकारीहरूले उनीहरूलाई सजाय पूरा हुनु धेरै महिना अगावै मार्च २००९ मा रिहा गरे ।

जनमत संग्रहमा मानिसहरूलाई “हुन्”मा मतदात गर्न आग्रह गर्ने एनएलडीका दस्तावेजहरू बोकेको आरोपमा राखीन राज्यको रामबी टापुका एनएलडी सदस्य को थीन लिविनलाई अप्रिल ६, २००८ मा पक्राउ गरी उनको घरमा छाप मार्ने काम भयो । त्यसै दिन मसौदा संविधानविरुद्ध पर्चाहरू वितरण गरेकोमा सिट्वेमा अधिकारीहरूले अर्को एनएलडी सदस्यलाई पनि पक्राउ गरे भने त्यसको भोलिपल्ट स्थानीय अधिकारी आउड मिन्ट र अन्य अधिकारीहरू मिलेर एनएलडी सदस्य वा सीनको पसलमा

छापा मारे ।

२००८ अप्रिलको मध्यमा थ्रीडयान अर्थात् राष्ट्रिय बौद्ध नयाँ वर्ष उत्सवका क्रममा राखीन र मोन राज्यहरूमा अधिकारीहरू कडा कारवाहीमा उत्रिए । सिट्टेवमा उनीहरूले मसौदा संविधान विरुद्ध प्रदर्शन गर्ने थप २० जनालाई पक्राउ गरे र त्यसमा बहुसङ्ख्यक एनएलडी सदस्यहरू रहेका थिए । धेरैले “हुन्” लेखिएको टी-सर्ट र/वा संविधान विरोधी पर्चाहरू बोकेका थिए । अप्रिल २४ मा धेरै बन्दीहरू रिहा भए तापनि अधिकारीहरूले कम्तीमा पनि ६० जनालाई पक्राउ गरेका थिए जसमध्ये केहीलाई थुनामा कुटपिट गरिएको थियो । पक्राउ गरिएका मध्ये एनएलडी टाउनगुन नगर सदस्य को जाउ नाइडलाई निषेधित क्षेत्रमा प्रवेश गरेको, अपशब्द प्रयोग गरेको र धम्काउने कार्य गरेको भनि अपराध संहिताको क्रमशः भाग ४५२, २९२ र ५०६ अनुसार आरोप लगाएको थियो । १५१ थ्रीडयानकै क्रममा मोन राज्यमा भित्तेलेखन कार्यसहित जनमत संग्रहविरोधी अभियानलाई समर्थन गरेको आशंकाका कम्तीमा पनि २५ जनालाई अधिकारीहरूले पक्राउ गरे । मुडान नगरको साटाइ गाउँमा उनीहरूले अपराधीहरूलाई पहिचान गर्न नसकेका कारण गाउँका प्रमुखहरूलाई भित्ते पर्चा मेटाउन लगाए ।

मे महिनामा अधिकारीहरूले जनमत संग्रह अधि र मतदानका क्रममा राखीन र सीन राज्यहरूमा आफ्नो दमनलाई निरन्तरता दिए । राखीनको राथीदाउड नगरमा मे ४ का दिन जनमत संग्रह विरोधी पोस्टरहरू बोकेको अभियोगमा दुई जना पक्राउ परे । यसैगरी मे ७ र ९ का बीच अधिकारीहरूले त्यस्तै पोस्टरहरू वितरण गरेको भनि माउडडाउ नगरमा ४८ जनालाई पक्राउ गरे, तर घुस लिएर उनीहरूलाई छाडिदिए । मे ५ मा सीन राज्यमा प्रहरीले जनमत संग्रहविरुद्ध पोस्टर र पर्चा वितरण गरेकामा उत्तरी पालेटवा नगरबाट चार जनालाई पक्राउ गरे । त्यसको दुई दिन पछि राज्यको राजधानी हाकामा “हुन्” लेखिएको पर्चाहरू वितरण गरेकामा एनएलडी सदस्यहरू तीयाल सीन र नागुन जाम पक्राउ परे । उनीहरू रिहा भए नभएको यस प्रतिवेदनको लेखनसम्म थाहा हुनसकेन । यसैगरी सीन राज्यको थान तलाड नगरमा सन् २००८ को मे महिनामा प्रहरीले दुई जना पुरुषलाई पक्राउ गरी नजिकैको सैन्य शिविरमा तीन दिनसम्म राखिएको एम्नेस्टी इन्टरनेसनललाई बताइयो । उनीहरूले जनमत सङ्ग्रहमा “हुन्” भनेर मतदान गर्न आग्रह गरिएको चिठी मानिसहरूलाई बाँडेका थिए ।

जनमत सङ्ग्रहकै दिन अर्थात् मे १०मा अधिकारीहरूले संविधान विरुद्ध मतदान गरेकोमा राखीन राज्यको माउडडाउ नगरमा कम्तीमा पनि एकजनालाई पक्राउ गरे । त्यसको एक हप्ता अर्थात् १६ मे तिर आफ्ना परिवार र गाउँलेहरूलाई “हुन्”मा मतदान गर्न प्रोत्साहित गरेको अभियोगमा राम्बी नगरमा प्रहरीले दुई जना युवालाई पक्राउ गर्‍यो । ती अभियन्ताहरू रिहा भए नभएको यस प्रतिवेदन तयार हुन्जेल थाहा हुनसकेन ।

३.३ काचीन र राखीन : जातीय अल्पसङ्ख्यक राजनीतिक समूहहरू

सन् १९९० को निर्वाचन यता सरकारले कुनै पनि अर्थपूर्ण राजनीतिक प्रतिरोधलाई सहन गर्न सकेको छैन । यसमा अपवाद भनेको जातीय अल्पसङ्ख्यकहरूलाई प्रतिनिधित्व गर्ने दावी गर्ने राजनीतिक समूहहरूलाई अस्तित्वमा रहन दिनु हो । राजनीतिक विपक्षीमा जातीय अल्पसङ्ख्यकहरूको सहभागिताको यो नै सबैभन्दा औपचारिक माध्यम हो । केही समूहहरू माथि उल्लेख भए जस्तै राजनीतिक दलका रूपमा पनि रहेका छन् र त्यही आधारमा सन् १९९० को निर्वाचनमा भाग लिएका थिए । आगामी वर्ष हुने निर्वाचनमा पनि सहभागी हुने नहुनेमा उनीहरूले विचार गरिरहेका छन् । त्यसका अतिरिक्त धेरै जातीय अल्पसङ्ख्यकहरू एनएलडीका सदस्य वा समर्थक रहेका छन् र सन् १९९० को निर्वाचनमा सहभागी भए र २०१० मा फेरि पनि सहभागी हुनेछन् । यस भागमा उल्लेख गरिएका जानकारीले देखाए अनुसार यी समूहहरूसंगको सम्बन्धका आधारमा मात्र पनि अधिकारीहरूले मानिसहरूलाई स्वेच्छाचारी रूपमा पक्राउ गरी थुनामा राख्ने गरेका छन् ।

यसरी राष्ट्रिय निर्वाचन नजिकै आइरहेको सन्दर्भमा राजनीतिक सहभागिताका लागि अवसर प्रदान गरे को दावी गरे तापनि जातीयतामा आधारित राजनीतिक समूहहरूप्रति म्यानमारका सत्ताधारी अधिकारीहरूको असहिष्णुताप्रति एम्नेस्टी इन्टरनेसनल चिन्तित छ । यो स्वतन्त्र अभिव्यक्ति, भेला हुन पाउने र सङ्गठित हुन पाउने अधिकारको ठाडो उल्लङ्घन हो । दमन तत्कालै बन्द हुनुपर्छ र उल्लङ्घकर्ताहरूलाई म्यानमार सरकारले जवाफदेही ठहर्‍याउनु पर्छ ।

एनएलडी र सरकारसँग युद्धविराम सम्झौता हस्ताक्षर गरेको सशस्त्र राजनीतिक समूह काचीन इन्डिपेण्डेन्स अर्गनाइजेसन (केआइओ)सँग आवद्ध काचीन कार्यकर्ताहरूसम्बन्धित तीन वटा घटनाहरूले राजनीति संलग्नताले निम्त्याउने अनावश्यक दुःख कष्टलाई प्रष्ट पार्दछन् ।

सन् २००७ नोभेम्बर ९ का दिन अधिकारीहरूले एनएलडीका उपाध्यक्षद्वय भामो नगरका ६८ वर्षीय बा मिन्ट र भिटकीयानाका ने वीलाई दुई वर्षको जेल सजाय सुनाए । उनीहरूको मुद्दाको सुनुवाइ क्रमशः भामो र भिटकीयाना कारगारमा भएको थियो र उनीहरूलाई वकिलको पहुँच थिएन । यस प्रतिवेदनको लेखनको समयमा उनीहरू कारगारमै थिए ।

सन् २००७ को नोभेम्बर १७ राति सेना र सैन्य गुप्तचर अधिकारीहरूले भिटकीयानामा केआइओ नेताहरूको घरमा छापा मारे, त्यसमा उपाध्यक्ष नवान ला आउडको घर पनि समावेश थियो । छापा मार्ने निर्देशन मेजर जर्नेल ओन मिन्टले दिएका थिए र साफ्रोन क्रान्तिको सन्दर्भमा दाउ आड सान सु कीले नोभेम्बर ८ मा जारी गरेको वक्तव्यलाई विरोध गर्दै एउटा विज्ञापितमा केआइओले हस्ताक्षर गर्न अस्वीकार गरेको हुनाले उक्त कदम चालिएको थियो । वक्तव्यमा सुकीले सेना जुन्तासँगको संवादमा आफ्नो प्रतिनिधित्व गरिदिन आफूलाई जातीय समूहहरूले सम्पर्क गरेको बताएकी थिइन् ।

त्यसको एक हप्ता पछि नोभेम्बर २३ का दिन सैनिकहरूको एउटा कम्पनीले मोमाउक नगरमा दाउ हपुङ याङ उपनगरमा अवस्थित केआइओको कार्यालयमा छापा मारयो र केआइओका आठ जना सदस्यहरूलाई पक्राउ गरी केही समय थुनामा राख्यो । केआइओको मुख्यालय रहेको लाइजा नजिकै उनीहरूले आफ्नो उपस्थिति पनि बढाए ।

यस्तै छापा मार्ने र थुनामा राख्ने कार्य राखीन राज्यमा पनि भयो । सन् २००८ को जनवरी १७ मा अधिकारीहरूले टाउनगुट नगरका एनएलडी उपाध्यक्ष उ थान पेलाई बन्दी बनाए । पछि रिहा गरिए तापनि ६ मार्चका दिन अपरिचित व्यक्तिहरूको एउटा समूह उनको घरमा प्रवेश गर्‍यो जसबाट उनी त्यहाँबाट भाग्न बाध्य भए । माथि उल्लेख भए जस्तै साफ्रोन क्रान्तिका क्रममा पहिला पनि पक्राउ परेको उनको सन् २००८ मा भएको पक्राउ र थुना एनएलडीसँगको आवद्धता कारण रहेको थियो । यसैगरी टाउनगुटमा सन् २००८ को मार्च २७ मा अधिकारीहरूले एनएलडीका युवा सदस्यहरू को मो क्यावे, को आउड नाइङ, को थान हते र को जाउ नाइङलाई पक्राउ गरे । उनीहरूलाई निषेधित क्षेत्रमा विना अनुमति प्रवेश गरेको भनि दण्ड संहिताको भाग ४५१ अन्तर्गत मुद्दा लगाउँदै सन् २००८ को जुन २७ मा एक वर्षको जेल सजाय सुनाइयो । १२

सन् २००८ को अक्टोबर ८ मा प्रहरीले निर्वासनमा रहेको एक विद्यार्थी राजनीतिक समूहसँग सम्बन्ध राखेको अभियोगमा सिट्वे विश्वविद्यालयका पहिलो वर्षका छात्र नी मीन आउडलाई पक्राउ गर्‍यो । उनी पछि रिहा भए ।

आफूहरूबीच एउटा राजनीतिक सङ्गठन गठन गर्ने धेरै राखीन युवाहरूलाई अधिकारीहरूले जनवरी २००९ मा कसरी पक्राउ गरे भन्ने बारेमा म्नाउक ओका एक जना राखीन युवाले एम्नेस्टी इन्टरनेसनललाई बताए :

पहिला उनीहरूले सिट्वे र यङ्गुनवीचको एउटा जाँच केन्द्रबाट जनवरी १० वा ११ का दिन म्नाउक ओ नगरका तीन जना पुरुषहरूलाई पक्राउ गरी आन नगरको प्रहरी चौकीमा लगे । उनीहरूलाई रातभरी सोधपुछ गर्दै कूटपिट गरे । अर्को दिन म्नाउक ओस्थित एउटा गेस्टहाउसबाट चौथो युवा (जो मेरो साथी पनि थियो) लाई पक्राउ गरे । म पनि त्यहीं थिए र गेस्टहाउसका मालिकले भने अनुसार आफ्नै कोठामा थिएँ । उ (पूर्व बर्खास्त प्रधानमन्त्री) खीन न्यूनअन्तर्गत सैन्य गुप्तचर थिए र अहिले विपक्षीहरूलाई सहयोग गर्दछन् । अधिकारीहरूले मेरो साथीलाई समाते र उनको बारेमा अन्य युवाहरूले जानकारी दिएको उनीहरूले बताए । सरकारविरोधी सामग्रीहरू कहाँ राखेको छ भनेर प्रश्न गर्दै उनको घर खानतलाशी गर्न उनलाई लिएर गए । त्यहाँ उनीहरूले मानव अधिकार र प्रजातन्त्रका बारेमा कागजपत्र र डिजिटल फोटो रहेको एउटा सीडी फेला पारे । उनीहरूले फोटो हेर्दा सबै चार जना र मलाई एउटा फोटोमा देखे । वास्तवमा हामीले एउटा राजनीतिक समूह गठन गरेका थियौँ तर त्यसलाई हामीले सहज सुनाउन “रक्तदान समूह” नामाकरण गरेका थियौँ । त्यसपछि उनीहरूले मेरो साथीलाई थुनामा राखेर केराकार गर्दै नराप्रोसँग पिते । एक जना प्रत्यक्षदर्शीले मलाई बताए अनुसार

उसको कानबाट रगत बगिरहेको थियो । सबै चारै जनालाई दण्ड संहिताको भाग ५०५ (ख), ४२०, ११२ र ४६८ अन्तर्गत पाँच देखि सात बर्षको जेल सजाय सुनाइयो ।५३

त्यस महिनाको अन्त्यतिर अधिकारीहरूले फोटोहरूमा देखिएका हाम्रो समूहका करिब १५ जना अन्य सदस्यहरूलाई पक्राउ गरी सोधपुछ गरे । धेरैलाई रिहा गरियो । ती मध्ये तीन जना मेरा साथी थिए, जसमा सिट्वेकी एक महिलालाई छ महिना पछि जुलाई महिनामा छाडियो । अन्य दुई जना पुरुष प्राउक ओका थिए । उनीहरूलाई पनि अन्य सरहकै समयसम्म थुनामा राखियो । म सहित समूहका दश जना अन्य साथीहरू भूमिगत भयौं ।

४. जातीय पहिचान, प्रतिरोध र सशस्त्र द्वन्द्व

सरकारको राजनीतिक विपक्षीका रूपमा धेरै जातीय अल्पसङ्ख्यकहरूले निर्वाह गर्ने महत्वपूर्ण भूमिकाका अतिरिक्त जातीय अल्पसङ्ख्यकहरूमाभन्दा केही कार्यकर्ताहरू पनि छन् जसको उद्देश्य, चासो, मुद्दा र असन्तुष्टिहरू राजनीतिक विपक्षीहरू भन्दा पृथक छन् र त्यो उनीहरू जन्मेका वा बसोबास गर्ने जातीय अल्पसङ्ख्यक राज्यहरूसँग सम्बन्धित छ। उनीहरूले सञ्चालन गर्ने अभियानहरूले कहिलेकाँही राजनीतिक विपक्षीलाई योगदान पुगेपनि उनीहरूको प्राथमिक केन्द्रविन्दुको क्षेत्र विपक्षी र सैन्य अधिकारीहरूबीचको राजनीतिक सङ्घर्ष भन्दा निकै टाढा रहने गरेको छ। दशकौं लामो बहिष्करण, दमन र मानव अधिकार उल्लङ्घनप्रतिको प्रतिरोधका रूपमा आधिकारिक राजनीतिक विपक्षीसँग यो अभियान सक्रियताको समानता रहे तापनि यसको प्रमुख केन्द्रविन्दु अन्य र बढी अल्पसङ्ख्यक जातीय चासोका विषयहरूमा रहेको छ। यसमा सैन्य सरकारको प्रतिक्रिया भने सशस्त्र समूहहरूका लागि कुनै पनि प्रकारको सहयोग, अल्पसङ्ख्यक धर्मको अभ्यास, जातीय गौरव र पहिचान, विकास परियोजनाहरूको विरोध र विदेशी संघसङ्गठनहरूसँग सम्पर्क गरेमा दण्डित गर्ने रहेको छ। यस प्रतिवेदनमा पुष्टि भए जस्तै यो वास्तविकताले म्यानमारको मानव अधिकारको अवस्थाका बारेमा कुनै पनि छलफल र त्यसको समाधानमा देशका जातीय अल्पसङ्ख्यकहरूका आवश्यकताहरूलाई पनि समावेश गरिएको सुनिश्चित गर्ने तर्फ अन्तरराष्ट्रिय ध्यान केन्द्रित गराउनु पर्दछ।

४.१ सान र मोन : जातीय अल्पसङ्ख्यक सशस्त्र समूहहरूका लागि समर्थनको आरोप

म्यानमारमा अल्पसङ्ख्यक जातीय सशस्त्र समूहहरू धेरै छन्। केही अल्पसङ्ख्यक जातीय राजनीतिक समूहका सशस्त्र एकाई पनि रहेका छन् भने अन्य समूहहरू कुनै पनि राजनीतिक समूहमा आवद्ध नभइ स्वतन्त्र अस्तित्वमा रहेका छन्। केहीले सरकारसँग युद्धविराम सम्झौता पनि गरेका छन् (र केही अवस्थामा सीमा सुरक्षा फौज (बीजीएफ) बन्न पनि सहमत भएका छन्)। आक्रामक कारवाही रोक्नेका तर बीजीएफ बन्न अस्वीकार गर्नेहरूले सन् २०१० मा टाटमादाउबाट सैन्य आक्रमणको सामना गर्नेछन् र त्यसबाट युद्धविराम भइ हुनाको साथै देशको शासनमा सेनाको भूमिका न्यून गर्न नचाहने सरकारको अभिष्ट निर्वाचनमाफत पूरा गर्ने प्रयास पनि गरिने छ। जातीय अल्पसङ्ख्यक अभियन्ताहरू प्रति अधिकारीहरूको दमनकारी मानसिकता र देशका अन्य भागमा निर्वाचनपूर्वको सरकारको नीति तथा अभ्यासहरू दुवैले बीजीएफ अस्वीकार गर्नेहरूका लागि वास्तविक निर्वाचनको लक्ष्यका रूपमा रहेको सरकारमा सहभागिता र प्रतिनिधित्व सम्भव नबनाउने देखिन्छ। अन्य सशस्त्र समूहहरू भने टाटमादाउसँगको आफ्नो लडाइँलाई जारी राखेका छन्। यी सशस्त्र समूहहरूमा संलग्न भएको वा समर्थन गरेको आरोप लगाउँदै म्यानमारको सरकारले जातीय अल्पसङ्ख्यक नागरिकहरूलाई कारवाही गर्दै आएको छ।

सान स्टेट आर्मी-साउथ (एसएसए-एस) एउटा त्यस्तो समूह हो जो टाटमादाउसँग सशस्त्र द्वन्द्व गरिरहेको छ। उग्रवादीहरूसँग सहकार्य गरेको गलत विश्वासमा नागरिकहरूलाई सरकारले लक्षित बनाएको उदाहरणसहितको प्राथमिक जानकारी एम्नेस्टी इन्टरनेसनलले प्राप्त गरेको छ।

तल प्रस्तुत गरिएका बयानहरूका अतिरिक्त एम्नेस्टी इन्टरनेसनलले एसएसए-एसलाई सहयोग गरेको भ्रुठो आरोपमा सानवासीहरूका विरुद्ध अगस्ट २००७ देखि मे २००९बीच भएका मानव अधिकार उल्लङ्घनका कम्तीमा पनि २१ वटा घटनालाई पुष्टी गर्न सकेको छ (जसमा एउटा घटना पा-ओ नेसनल लिबरेसन अर्गनाइजेसनलाई सहयोग गरेको आरोप छ)। त्यसमा संलग्न सैनिकहरूमा गुल्म नं २४६ (तीन पटक), ५१६, २८७, २४८, २४७, ५६१, २८६, ५२४, ५२०, ५६९, २८७ (दुई पटक), ५२५, २२६, ४३, ४२५ र ४२६ का थिए। दुई वटा घटनाहरूमा सैनिकको सम्बन्धित गुल्म थाहा हुनसकेन। कुल ६० जना पीडित भए : सैनिकहरूले १० जनाको गैरन्यायिक हत्या, ६ जनालाई यातना, दुई महिलाको बलात्कार र अन्यलाई दुर्व्यवहार (पाँच जनालाई बेहोस हुने गरी पिटिएको) र/वा बाँकीलाई बन्दी बनाएका थिए।

नोभेम्बर २००७ मा माउड-नाइ नगरमा सेनाबाट भएको यातना र स्वेच्छाचारी थुनाका दुई वटा घटनाका बारेमा सान राज्यका एक ३४ वर्षीय कृषकको बयान देहाय रहेको छ :

नोभेम्बर ४मा गुल्म नं २४८बाट आएका सैनिकहरूले सान स्टेट आर्मी-साउथ (एसएसए-एस)का लागि बन्दुक वा उपकरण भण्डारण गरेको आरोपमा गाउँबाट एक जना पुरुषलाई पक्राउ गरे। आरोपको उनले अस्वीकार गरे। उनलाई एउटा खम्बामा बाँधेर उनको खुट्टामाथि ठूलो ढुंगा चढाइयो, उनको नलीहाडबाट छाला उष्कियो। त्यसपछि उनलाई गाउँ मै दश दिनसम्म थुनामा राखी अन्य स्थानमा सेनाका लागि भरियाको काम गर्न लगियो। करिव एक महिना पछि गाउँका मुखियाले उनलाई रिहा गर्न सफल भए।

नोभेम्बर २४ मा गुल्म नं २४८ बाट करिव दश जना सैनिकहरू हाम्रो गाउँमा राति करिव ११:०० बजे तिर आए र मेरो घर भित्र छिरे। बाहिर बाटै उनीहरूले मलाई सान सैनिकहरू कहाँ छन् भनेर प्रश्न गरे, र एसएसए-एसको कुनै वाक्की-टकी मैले राखेको छु कि भनेर सोधे। दुवै प्रश्नको मैले "छैन" भन्ने जवाफ दिएँ, त्यसपछि उनीहरूले मलाई बाहिर निस्कन भने र आउनसाथ मलाई लातले हान्ने र कूटने काम गरे। त्यसपछि मेरो टाउको प्लास्टिकको भोलाले बाँध्ने काम गरी घाँटीमा पनि कडासाँग बाँधेपछि स्वास फेर्न कठीन भएर म लडें। केही सैनिकहरूले मलाई भुइँमा समाते भने केहीले राइफलको कुन्डाले कुटे। फेरी पनि प्लास्टिकको भोलाले मेरो मुख छोप्ने काम गरियो। त्यसपछि मलाई मेरे घरमा दुई दिन बन्दी बनाउदै एसएसए-एसका बारेमा केराकार गरियो र यस क्रममा मेरो घाँटीमा चक्कु तेसाँपर धम्काउने काम पनि गरे। गाउँका मुखियाले उनीहरूलाई १५,००० क्यात दिएपछि उनीहरूले मलाई छाडिदिए १४

कून हिड नगरमा मार्च २००८ मा भएको गैरन्यायिक हत्या र यातनाका बारे एम्नेस्टी इन्टरनेसनलसँग एक ३५ वर्षीय पुरुषले कुरा गरे :

गुल्म नं २४६का दश जना सैनिकहरू राति आएर गाउँका दुई जना मुखियालाई पक्राउ गरे जसमा एक जना ५० वर्षीय मा ता थिए भने अर्कोको मैले यहाँ नाम बताउन हुँदैन। उनीहरू दुवै जनालाई एसएसए-एसलाई सहयोग गरेको आरोप लगाए, विशेषगरी मा तालाई किनभने ऊ गाउँबाट बाहिर गइरहन्थे। उनीहरूले मा ताको हत्या गरिदिए। यो कुरा मलाई थाहा भयो किनभने बर्मन र शान जातिका मिश्रित ती अर्को पुरुषलाई चार रात पछि रिहा गरियो र उसले मा ताका बारेमा मेरो परिवारलाई जानकारी गराएका थिए। थुनामा रहँदा ती अर्को व्यक्तिलाई पनि कुटापिट गर्ने र यातना दिने काम गरियो तर उनी केही गरेर बाँच्न सफल भए। उनीहरूले उनलाई साप्ताहिक रूपमा हाजिरी लगाउन आदेश दिएका थिए।

केड टोड नगरकी ३७ वर्षीया नाड नुमले सैनिकहरूले उनलाई सन् २००९ को जनवरीको सुरु तिर एसएसए-एसलाई चामल दिएको आरोप लगाएको एम्नेस्टी इन्टरनेसनललाई बताइन् :

गाउँको ठिक अगाडि मेरो खेत थियो। जनवरीको सुरुतिरको कुरा हो सैनिकहरूले मेरो वृद्धा आमा र मलाई खेतमा जाँदा थोरै भात लिएर जाने आदेश दिए किनभने उनीहरूले हामीलाई एसएसए-एसलाई दिएको आरोप लगाए। अन्यलाई पनि यस्तै भनेको मलाई जानकारी भएन तर त्यति भात खेतमा कडा मिहेनत गर्नुपर्ने हामी दुई जनालाई अपुग थियो।

यसरी नै महिनौं बित्यो। त्यसपछि एक दिन करिव ५० जना सैनिकहरू नजिकैको वा नगो शिविरबाट हाम्रो खेतमा आए र सिधै मलाई एसएसए-एस कहाँ छन् भनेर प्रश्न गरे। मैले थाहा छैन भने, त्यसपछि उनीहरूले मलाई पिते। उनीहरूले मलाई त्यहाँबाट एउटा गाउँ हुँदै अर्को गाउँ पुर्याए, मलाई उनीहरूले सान सैनिकहरूका लागि गाइडको काम गरेको पनि आरोप लगाए किनभने गाउँको बाटोका बारेमा मलाई जानकारी थियो। मलाई धेरै पटक कुटापिट गरे तर अन्ततः मलाई छाडिदिए। त्यसपछि मलाई खेतमा गएर काम गर्न मन लागेन, दैनिक भौकै हुनुपर्ने अवस्था थियो। अब बढी खानाको लागि मैले भीख मान्नु पर्ने अवस्था आयो, त्यसैले एक हप्ता पछि मैले म्यानमार छोडेँ।

यसैगरी सन् २००८ को जुनमा मोन राज्यमा सैनिक र सशस्त्र समूह मोनल्याण्ड रेप्टोरेसन पार्टी (एमआरपी) बीच भएको दोहोरो भिडन्त पछि अधिकारीहरूले दक्षिणी येँ नगरबाट मो गाउँ समितिका तीन जना सदस्यहरूलाई पक्राउ गरे। परिवारबाट घुस प्राप्त नभएसम्म उनीहरूलाई यातना दिने काम गरियो। गाउँलेहरूसँगै उनीहरूलाई एमआरपीप्रति सहानुभूति राखेको आरोप लगाइयो।

येँ नगरमै जुलाईको अन्त्य र अगस्टको सुरुतिर अधिकारीहरूले मोन सैनिकहरूलाई सहयोग गरेको

आरोपमा १२ र १४ वर्षका दुई जना केटाहरूलाई अधिकारीहरूले पक्राउ गरेको जानकारी एम्नेस्टी इन्टरनेसनललाई दिइयो । त्यसपछि, उनीहरूका परिवार थाइलैण्डमा रहेको शरणार्थी शिविरतर्फ भ्रमण बाध्य भए ।

यसरी सशस्त्र समूहहरूलाई सहयोग गरेको आरोपमा जातीय अल्पसङ्ख्यकहरूविरुद्ध भएका यातना र गैरन्यायिक हत्यासहितका मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घनका घटनाहरूबाट एम्नेस्टी इन्टरनेसनल निकै चिन्तित छ । अधिकारीहरूलाई प्राप्त अधिकारको व्यापक दुरुपयोग म्यानमारका जातीय अल्पसङ्ख्यकहरूमाथि गरिएको कुरा स्पष्ट छ, र उल्लङ्घनहरूमा उनीहरूले दण्डहीनताको उपभोग पनि गर्न पाएका छन् । यसले आगामी निर्वाचनका सन्दर्भमा म्यानमारका जनताले आफ्ना विचारहरू स्वतन्त्र रूपमा राख्न सक्ने क्षमताप्रति आशंका जन्माउने काम गरेको छ ।

४.२ काचीन, कारे र सीनबीच धार्मिक र जातीय अल्पसङ्ख्यक पहिचानको दमन

म्यानमार सरकार आफ्नो अधिकार र नियन्त्रण बाहिर रहेका जातीय पहिचानहरूमाथि केन्द्रित धर्म र समूहहरूसहित सामाजिक संघसंस्थाहरूको विरुद्धमा रहदै आएको छ । म्यानमारका केही अल्पसङ्ख्यक जातीय पहिचान त्यहाँको प्रमुख बौद्ध धर्म भन्दा फरक धर्मसँगको आवद्धतासँग नजिकको सम्बन्ध रहेको छ । यसको अर्थ धेरै रोहिनगायाका लागि मुस्लिम धर्म र धेरै सीन, काचीन र कारेनहरूका लागि इसाई धर्म रहेका छन् । ती विभिन्न सामाजिक संघसंस्थाहरूमाथि शंकाको दृष्टि राख्दै अधिकारीहरूले तीनका सदस्यहरूलाई भेदभाव गर्ने र अनावश्यक दुःख दिने काम गर्दै आएका छन् । यो जातीय अल्पसङ्ख्यक राज्यहरूका साथै म्यानमारको सबैतिर हुने गरेको पाइएको छ ।

जनवरी ७, २००८मा तीन जातीय अल्पसङ्ख्यकहरूसँग सम्बन्धित एउटा घटनामा सान र कारेन अल्पसङ्ख्यकहरूको प्रतिनिधित्व गर्ने दुई वटा साँस्कृतिक समूहहरूको दर्ता नवीकरण गर्न गृह मन्त्रालयले अस्वीकार गरे पछि ती समूहहरू बन्द हुन बाध्य भए । ती संस्थाहरूमा सान साहित्य र संस्कृति समिति र कारेन साहित्य र संस्कृति समिति रहेका थिए । समूहहरूको आवेदन अस्वीकार गर्ने कुनै कारण भने प्रस्तुत गरिएन ।

एम्नेस्टी इन्टरनेसनललाई जातीय अल्पसङ्ख्यक काचीन, कारेन र सीनबाट प्राप्त जानकारीले केवल धर्म (यसमा इसाई धर्म) वा जातीय पहिचानको आधारमा जातीय अल्पसङ्ख्यकहरूमाथि कसरी दमन गरिन्छ भन्ने कुरा देखाउँछ ।

एउटा कुख्यात घटनामा सन् २००७ को अन्त्यतिर एउटा काराशोक क्लबमा काचीन गीतहरू गाएको आरोपमा सैनिकहरूले चार जना युवतीहरूलाई पक्राउ गरे र पछि उनीहरूको सामूहिक बलात्कार गरे । यो कार्यमा बाल अधिकार महासन्धिको धारा ३४ र भेदभाव र हिंसा दुवै समावेश भएको हुनाले महिला विरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव उन्मूलनसम्बन्धी महासन्धिमा स्थापित बालिकाहरूको अधिकारको उल्लङ्घन गर्ने काम भयो । १५५ ती युवतीहरूलाई संरक्षण प्रदान गर्ने एक जना महिलाले एम्नेस्टी इन्टरनेसनललाई घटनाका बारे यस्तो जानकारी प्रदान गरिन् :

गुल्म नं १३८ का सैनिकहरूले त्यस्ता गीतहरू गाएको सुनेपछि १८ वर्ष मूनिका ती चार जना युवतीहरूलाई पक्राउ गरे । उनीहरूलाई कुनै एक स्थानमा लगी रातभर बलात्कार गरियो । एक जना युवतीले मलाई भनिन्, “उनीहरू सात जना थिए, सातै जनाले मलाई बलात्कार गरे ।” घटनाका बारेमा कसैलाई भने मारिदिने धम्की उनीहरूले ती युवतीहरूलाई दिए । रक्सी खाएर मातेपछि सैनिकहरू निदाएको मौका पारी ती युवतीहरू त्यहाँबाट भागेर एक जना साथीको घरमा रात बिताउँदै विहान घर फर्के । घरमा आफ्ना बुवाआमा र शिक्षकहरूलाई आफूमाथि बितेको घटनाका बारे बताए ।

उनीहरूलाई पनि थाहा भएन तर केही गरेर वीबीसी बर्मेली सेवामा घटनाका बारेमा थाहा पायो र त्यससम्बन्धी समाचार प्रसारण गरिदियो । फलस्वरूप सरकारलाई बदनाम गरेको आरोप लगाउँदै ती युवतीहरूलाई विद्यालयबाट निष्कासन गरियो । त्यस अघि ती युवतीहरूलाई शिक्षकहरूले आफ्ना सहपाठीहरूको सामुन्ने छडी पनि बसाए ।

उनीहरूलाई एक वर्षको जेल सजाय पनि सुनाइयो भने ती सैनिकहरूलाई भने केही कारवाही भएन । एक जना युवतीले मलाई पछि भनिन्, “विद्यालयबाट निकालिएकोमा म धेरै दुःखी छु । हाम्रो केही पनि गल्ती थिएन, तर सैनिकहरूको थियो ।” उनले मलाई जानकारी दिए अनुसार अधिकारीहरूले कञ्चटमा

बन्दुक राखेर अदालतमा दोष कबुल गर्न धम्काएका थिए, नभए मृत्युदण्ड वा आजीवन कारावास हुने उनीहरूले डर देखाइदिए । वीवीसीलाई समाचार कसले पठायो भनेर उनीहरूलाई अधिकारीहरूले जेलभित्र पनि केराकार गरे । इमान्दारपूर्वक आफूहरूलाई त्यसबारेमा केही थाहा नभएको भन्दा हत्या गरिदिने धम्की दिइयो । त्यसको जानकारी दिएमा उनीहरूलाई छाडिदिने पनि बताए । हुन त छ हप्ता पछि उनीहरूलाई रिहा गरियो, तर कारण भने थाहा हुनसकेन । यद्यपि हामीले सुने अनुसार निर्वासनमा रहेका काचीन समुदायका सदस्यहरूले यो अन्यायका विरुद्धमा प्रदर्शन गरेका थिए । त्यसपछि ती चारै जना युवतीहरूले म्यानमार छाडे । एक जनाले मलाई आफू सेना विरुद्ध कानुनी कदम चाल्न चाहेको बताइन् ।

सन् २००९ को मार्च ३१ र पछि मे १९ र जुन २२, र जुलाईमा पनि काचीन साहित्य तथा संस्कृति केन्द्रको परिसरमा मनाउ पोल र हाउस नाम गरेको दुई साँस्कृतिक संकेतहरूको निर्माण गर्न अधिकारीहरूले भामोमा काचीनहरूलाई स्वीकृति प्रदान गरेनन् । जुनमा कर्णेल खीन माउड मीन्टले केन्द्रका ४० जना सदस्यहरूलाई ती संकेत चिन्हहरू बनाउने प्रयास नगर्ने कबुल गरिएको एउटा दस्तावेजमा हस्ताक्षर गर्न बाध्य गराए भने जुलाईमा मेजर जर्णेल सो वीनले ती संकेतहरूले सहरका जातीय समूहहरूबीचको एकतामा खलल पुऱ्याउने बताए ।

राष्ट्रिय बौद्ध नववर्षको विदा अघि अप्रिल २००९ मा अधिकारीहरूले काचीन राज्यका आउड म्या धीन क्षेत्रका इसाई धर्मावलम्बीहरूलाई नयाँ वर्षको उत्सव मनाउन टेन्ट र मञ्चहरू तयार गर्न बाध्य बनाएको जानकारी एम्नेस्टी इन्टरनेसनललाई प्रदान गरियो । त्यसको विरोध गर्नेहरूलाई हिंसा वा चन्दाको धम्की दिइयो । यो विभेदकारी थियो, किनभने बौद्ध धर्मावलम्बीहरूलाई भने त्यो कार्य गर्नबाट छुट दिइएको थियो ।

यसैगरी काचीन राज्यको पुटा-ओ नगरकी ४२ वर्षीया जी रामले एम्नेस्टी इन्टरनेसनललाई बताए अनुसार अधिकारीहरूले उनको २८ वर्षीया काचीन महिला साथीलाई गाउँमा एउटा नर्सरी स्कूल खोल्ने अनुमति दिएनन् । उनले कयौँ वर्ष आवेदन दिइन् तर अन्ततः सन् २००९ को जुनमा इसाई धर्मावलम्बीहरूले त्यस्तो कार्य गर्न नपाउने बताइयो ।

इसाई धर्मावलम्बी भएको आधारमा पनि कारेन जातिका मानिसहरूले दमनको सामना गर्नुपऱ्यो । क्याथीन राज्यको माउड म्या सहरका ४५ वर्षीया स हतुले सन् २००७ को नोभेम्बर १०-११ मा आफ्नो गाउँमा भएको घटनाका बारेमा एम्नेस्टी इन्टरनेसनललाई यस्तो बताए :

अर्को महिना आउने क्रिसमसका लागि हामी तयारी गरिरहेको बेला गुल्म ९३का सैनिक र प्रहरी गरी सात जना हाम्रो गाउँ आए । पहिला उनीहरूले ढुंगै ढुंगाबाट बनेको मारियोन प्रोट्टो भत्काउन लगाए र त्यसपछि “क्रसको माध्यमबाट हामीले मुक्ति पाउनेछौँ” भनेर लेखिएको संकेतलाई तल भार्न भने । उजुरी गर्ने वा आदेशको पालना नगर्नेलाई जेल सजायको धम्की दिए । त्यहाँबाट जान खोज्ने तीन चार जनालाई उनीहरूले पक्राउ गरे । अन्त्यमा पवित्र हार्ट चर्च नजिकै उनीहरूले एउटा संकेत बोर्ड लगाए र त्यसमा “भूमि र समुद्र जनताका लागि हुन् र बर्मेली जनता बौद्ध धर्मावलम्बी हुन्” लेखिएको थियो ।

विशेषगरी सरकारको नियन्त्रण भन्दा बाहिर रहेको धार्मिक समूहबाट हुने सरकारी नियमको उल्लङ्घनलाई सरकारले नसहने भनेर अधिकारीहरूले दिएको आदेशका बारेमा यद्गुन डिभिजनको ट्वान टे नगरकी एक ४२ वर्षीया महिलाले एम्नेस्टी इन्टरनेसनललाई यस्तो बताइन् :

चक्रवात नर्गिस आएको करिब एक हप्ता पछि सन् २००८ मे १२ का दिनको कुरा हो । मेरो बुवा पादरी भएको हुनाले पीडितहरूका लागि इसाई धर्मावलम्बीहरूबाट हामी चन्दा सङ्कलन गर्दै थियौँ । अधिकारीहरूले यो कुरा थाहा पाएपछि, पाँच जना सैनिकहरू आएर निकै रिसाउदै त्यस्तो कार्य गर्न हामीसँग अनुमति छ भनेर प्रश्न गरे । हामीसँग रहेका सामग्रीहरू पनि कहाँबाट ल्याएको भनि सोधे । सहयोग तत्काल आवश्यक रहेको हुनाले अनुमति लिने प्रक्रियामा लाग्दा धेरै समय लाग्ने हाम्रो विचार सुनाउँदा कारेन इसाईका रूपमा हामी सरकार विरोधी भएको आरोप लगाइयो । मेरो बुवा, म र अन्य केहीलाई उनीहरूले केही दिनमा उनीहरूको कार्यालयमा सम्पर्क राख्न आदेश दिए तर पक्राउ हुने डरले हामी गएनौँ । मे १४ मा हामी क्याथी राज्यको हपान जिल्लातर्फ लाग्यौँ र त्यसको दुई हप्ता पछि हामी दश जनाले देश नै छाड्यौँ ।

इसाई धर्मावलम्बी र आफ्नो जातीय पहिचानका कारण सीन राज्यका जातीय अल्पसङ्ख्यकहरूले पनि त्यस्तै घटनाको सामना गर्नुपरेको बताए । १९६ सीन राज्यको थान तलाङ नगरका ४३ वर्षीय तलुङ से उ थाङका अनुसार सन् २००७ को अगस्टमा अधिकारीहरूले उनको गाउँमा इसाई धर्मावलम्बीहरूलाई एउटा चर्चको निर्माण रोक्न आदेश दिए । स्थानीय प्रशासनको अनुमति लिएको र निर्माण कार्य निकै अधि बढेको अवस्थामा यस्तो आदेश आएको थियो । अधिकारीहरूले उनीहरूलाई सीनका इसाई धर्मावलम्बीहरूको रूपमा त्यसको निर्माण गर्ने तिमीहरूलाई कुनै अधिकार नभएको बताए । निर्माण कार्य त्यसै अलपत्र छ ।

माथिल्लो सागाइङ डिभिजनको तमु नगरकी ३१ वर्षीया चिङ बावीलाई सन् २००८ को जनवरीमा “सीन विरोधी”को संज्ञा दिदै स्वेच्छाचारी रूपमा सम्पत्तिबाट बञ्चित गराइ भान्न बाध्य बनाइएको थियो । उनले एम्नेस्टी इन्टरनेसनललाई भनिन् :

मेरो श्रीमान् र म एउटा सेना शिविर नजिकै पसल राखेर गुजारा चलाउँदै थियौं । प्राय सैनिकहरूले पैसा तिरेर सामान लैजाने गर्दथे तर एक दिन तीन जना आएर आफूलाई मनपरेको सबै लिएर गए । अर्को दुई दिन पनि त्यसै गरे, हामीले केही भनेनौं । तर चौथो दिन मेरो श्रीमान्ले सामानको पैसा तिर्न भने । यसबाट उनीहरू रिसिए र मेरो श्रीमान्लाई पिटे, र पसलमा रहेको केही फर्निचर पनि तोडफोड गरे । त्यसै रात उनीहरूले मेरो श्रीमान्लाई बोलाए र कुटपिट गरी तीन रातसम्म थुनामा राखे । उनीहरूले हामीलाई सरकारलाई समर्थन नगर्ने सीन विद्रोहीहरूको संज्ञा दिए । जनवरी १० को राति रक्सीले मातेका केही सैनिकहरूले उनलाई थुनेर राखेको कोठाको ढोका बन्द गर्न विसँका हुनाले उनी त्यहाँबाट भान्न सफल भए । घर जान डर भएको हुनाले उनी गाउँबाहिरै रात बिताए । गाउँका मुखियाले सैनिकहरूले उनको खोजी गरेको बताए पछि हामी सँगै देश छोड्ने निधो गर्यौं ।

सीन राज्यको राजधानी हक्खाकी एक ३२ वर्षीय पुरुषले एम्नेस्टी इन्टरनेसनललाई बताए अनुसार सन् २००८ को फेब्रुवरी १० मा सादा पोशाकमा सैन्य गुप्तचरहरू उनलाई खोज्दै उनको घर आए :

त्यो समय म घरमा थिइन र परिवारले मलाई त्यसको खबर दिएपछि म सागाइङ डिभिजनको कालेतर्फ लाने निधो गरेँ । त्यहाँ रहँदा ती अधिकारीहरू दोस्रो पटक पनि मलाई खोज्दै आएको र मैले फेब्रुवरी २० मा सीन राष्ट्रिय दिवसको अवसरमा एउटा लेख लेखेको उनीहरूले कुरा गरेको परि वारका सदस्यहरूले मलाई जानकारी दिए । त्यो लेखमा मैले सरकारले त्यस दिवसलाई “सीन राज्य दिवस”मा परिवर्तन गरेर त्यसको अर्थ कसरी परिवर्तन गरिदिएको छ भन्ने विषयमा लेखेको थिएँ । मैले त्यसलाई दुई पृष्ठको न्युजलेटरका रूपमा वितरण गरेको थिएँ किनभने सीन हुनुको अर्थ के हो भनेर मानिसहरूले बुझ्नु पर्छ भन्ने मेरो धारणा थियो ।

सीन राज्यको टेडिम नगरका २२ वर्षीय कृषक मार्क कामुङले सन् २००९ को जुन २६ का दिन गोरु लिएर खेततर्फ जाँदै गर्दा छ जना सैनिकहरूले आफूलाई कुटपिट गरेको घटना एम्नेस्टी इन्टरनेसनललाई यसरी बताए :

हामी गाउँका पाँच जना थियौं र सैनिकहरूले हामीलाई कुटपिट गर्दै पक्राउ गरे । यद्यपि हामी मध्ये दुई जना भान्न सफल भयौं, म पनि गाउँ फर्केँ । अर्को विहान सैनिकहरू हाम्रो गाउँ आए तर छिमेकीहरूले मलाई पूर्वजानकारी दिएपछि म लुक्न सफल भएँ । उनीहरूले हामीलाई किन कुटपिट गरे मलाई थाहा हुनसकेन तर सरकारका विरुद्धमा लागेको सीन विद्यार्थी समूहका हामी पनि सदस्य हौं कि भनेर शंका गरेको मलाई लागिरहेको छ ।

डिसेम्बर २००७ मा काचीन राज्यको मिटकियानामा क्रिसमस उत्सवका लागि सञ्चालित एउटा काचीन बापिस्ट चर्च अर्थ सङ्कलन कार्यक्रमलाई अधिकारीहरूले कसरी बन्द गरिदिए भन्ने बारेमा काचीनकी २१ वर्षीया सेङ माङले एम्नेस्टी इन्टरनेसनललाई यस्तो बताइन् :

जियोन क्षेत्रमा यो कार्यक्रम सञ्चालन गर्न १७ डिसेम्बरका दिन हामीले अनुमति लिएका थियौं । कार्यक्रम विहान ७:०० बजे सुरु भयो र ११:०० बजेसम्ममा करिब २०० जना भेला भइसकेका थिए । यसबाट अधिकारीहरूमा छटपटि भयो । त्यसपछि गुल्म नं २९ का दुई जना उच्चपदस्थ सैनिक अधिकारीहरू आए र त्यहाँबाट एक जना बापिस्ट नेताका साथै त्यस क्षेत्रका अन्य दुई जना, दुई जना गाउँका नेता र एक जना युवा नेतालाई बोलाए । युवा नेता पनि भनिए तापनि मलाई भने बोलाइएन

। अधिकारीहरूले उनीहरूलाई हाम्रो कार्यक्रम तत्कालै रोकेर सहभागीहरूलाई आ-आफ्नो घर फर्कन लगाउन भने । धेरै प्रख्यात काचीन गायकगायिकाहरूले आफ्नो प्रस्तुति दिइसकेका थिए तर अन्य कार्यक्रमहरू रद्द गर्नुपर्यो । भविष्यमा त्यस्तो कार्यक्रम फेरि आयोजना नगर्ने भनि नेताहरूलाई बयानपत्रमा हस्ताक्षर गर्न लगाइयो । हामीलाई अनुमति प्राप्त थियो र यदि यो बौद्ध धर्मावलम्बीको कार्यक्रम भएको भए त्यसलाई सम्पन्न गर्न अनुमति हुने थियो तर त्यति धेरै इसाई धर्मावलम्बीहरू भेला भएपछि अधिकारीहरू सशक्त भइ हाले ।

४.२.१ राज्यहरू फरक, तर दमन एउटै

धर्म र जातीय पहिचानमाथिको अधिकारीहरूको दमन अन्य जातीय अल्पसङ्ख्यक राज्यहरूमा पनि हुन थाल्यो र त्यसमा भेदभाव, धम्की, स्वेच्छाचारी पक्राउ र थुना रहेका छन् ।

काया राज्यको द्नी माउ सो नगरका कारेनी इसाई श्रमिक ३६ वर्षीय बेन्जामिनले मार्च २००८ मा कारेनी इसाई समुदायविरूद्ध कसरी भेदभाव गरे भन्ने बारेमा एम्नेस्टी इन्टरनेसनललाई बताए । अधिकारीहरूले उनीहरूलाई एउटा अग्लो स्थानमा चर्च बनाउन वा क्रस चिन्ह राख्न पनि दिएनन् तर त्यही ठाउँमा एउटा बौद्ध प्यागोडा निर्माण गर्ने अनुमति प्रदान गरे । यसैगरी सन् २००८ मा साह दाउ नगरमा पनि अर्को चर्च अस्वीकार गरे । त्यसै वर्ष क्रिसमसको दिन अधिकारीहरूले मानिसहरूलाई क्यारोल गाउनबाट पनि रोक लगाए ।

अर्को धार्मिक घटनामा एम्नेस्टी इन्टरनेसनललाई बताए अनुसार २००८ सेप्टेम्बर ९ मा मनाइने प्रख्यात राखीन भिक्षु आसी ओट्टामाको ६९ औं जयन्ती अघि कुनै पनि श्रद्धान्जली वा प्रदर्शन कार्यक्रम हुनबाट रोक्न राखीन राज्यको सिट्टेवेका सार्वजनिक स्थलहरूमा सैनिक र दंगा प्रहरी परिचालन गरियो । आफ्ना विद्यार्थीहरूमाथि निगरानी राख्न शिक्षकहरूलाई निर्देशन दिइयो । वार्षिकोत्सव कै दिन सिट्टेवेमा प्रहरी निरीक्षक खीन माउड हाले नेतृत्व गरेको टोलीले सहरमा उ ओट्टामाको तस्विर अंकित टी-सर्ट लगाउनेलाई रोक्दै जर्जन्स्ती खोल्न लगायो र अस्वीकार गर्ने चार जनालाई पक्राउ गर्‍यो । सबैलाई त्यसै दिन वा केही छिन मै रिहा गरियो, तर एउटा फारममा हस्ताक्षर गर्न लगाए ।

२००८ मार्च ३ का दिन सिट्टेवेमा अधिकारीहरूले क्याउड डेट वार्डबाट इतिहासकार उ आउड हा थीनलाई पक्राउ गरे । नं २ प्रहरी चौकीमा तीन घण्टा सोधपूछ गरेपछि उनलाई पुनः सम्पर्क गर्ने सर्तमा छाडियो । पछि उनको कम्प्यूटर र अन्य कागजपत्र कब्जा गरियो । उनले विगतमा प्राथमिक तहका विद्यार्थीहरूका लागि राखीन पाठ्यपुस्तक लेखेका थिए ।

२००८ जनवरी ७ मा सान राज्यबाट अधिकारीहरूले सान साहित्य तथा सँस्कृति समिति (एसएलसीसी) का २५ वर्षीय सदस्य साइ माउड टुनलाई पक्राउ गरे । उनले मोड याइ नगरमा जनवरी १ देखि ४ मा भएको सान नयाँ वर्ष महोत्सवमा “सानवासीहरूले स्वतन्त्रता प्राप्त गर्ने दिन” शीर्षकको एउटा सान गीत गाएका थिए । उक्त गीत सान समुदाय र प्रतिरोध समूहहरूमाभनिकै लोकप्रिय रहेको बताइन्छ । कर्णेल क्या मिन्टले साइ माउड टुनलाई साथ दिने चार सदस्यीय साङ्गीतिक समूहलाई पनि पक्राउ गर्न आदेश दिए तर एसएलसीसीका अध्यक्षले क्षमा मागे पछि उक्त आदेश पछि फिर्ता लिए ।

बहुसङ्ख्यक जनताले मान्ने बौद्ध धर्म भन्दा फरक धर्म अवलम्बन गरेको वा आफ्नो जातीय अल्पसङ्ख्यकको हैसियतलाई पहिचान गरेको कारणले मात्र म्यानमारको सरकारले जातीय अल्पसङ्ख्यकहरूको मानव अधिकार उल्लङ्घन गरिरहेकोमा एम्नेस्टी इन्टरनेसनल चिन्तित छ । विशेषगरी म्यानमारको सरकार निर्वाचित नेतृत्व प्रदान गर्ने तर्फ अगाडि बढेको दावी गरिरहेको अवस्थामा जातीय तथा धार्मिक अल्पसङ्ख्यकहरूको मानव अधिकारको प्रवर्धन र संरक्षण गरिनु आवश्यक छ; उल्लङ्घनहरू तत्काल बन्द हुनुपर्छ । किनभने जातीयतामा आधारित राजनीतिक दलहरूले सार्वजनिक गरेको जस्तै एउटा समान जातीयता वा धर्ममा आस्था राख्ने व्यक्तिहरूले सबै क्षेत्रको निर्वाचनमा भूमिका खेल्छन् वा जनमतलाई प्रभावित गर्न र कुनै अवस्थामा उम्मेदवारी पनि दिनसक्छन् ।

४.३ राखीन, सान र काचीन : विकास र पूर्वाधार परियोजनाहरू

म्यानमार सरकारले हस्ताक्षर गरेको वा थालनी गरेका धेरै ठूला विकास र पूर्वाधारका परियोजनाहरू जातीय अल्पसङ्ख्यक राज्यहरूमा अवस्थित छन् । ९०को दशक यता सरकारले म्यानमारको प्राकृतिक

स्रोतमा वैदेशिक लगानी स्वागत गर्दै आएको छ । धेरै लगानी चीन, भारत, थाइलैण्ड, दक्षिण कोरिया र रूसबाट आएको छ र प्राथमिक स्रोतहरूमा प्राकृतिक ग्यास, तेल, खनिज पदार्थ, काठ, जलविद्युत र बहुमुल्य रत्नहरू रहेका छन् । यस विकासक्रममा भूमिगत र स्थलगत पाइपलाइन, खानी, काठ कटान परियोजना र ठूला स्तरका बाँधहरू थालनी भएका छन् र यो प्रतिवेदन तयार हुँदासम्म त्यस्ता २५ परियोजनाहरू निर्माणाधीन रहेका थिए । यसका अतिरिक्त सरकारबाट सञ्चालित साना बाँध, हिमाली र वन सडक र वैकल्पिक खेती योजना पनि रहेका छन् ।

आफ्नो दैनिक जिविकोपार्जन र जीवन शैलीमाथि प्रभावित गर्ने भएको हुनाले र उनीहरूलाई उचित क्षतिपूर्तिको पनि व्यवस्था नगरिएको हुनाले यस्ता धेरै परियोजनाहरूको अल्पसङ्ख्यक जातीय समूहहरूले विरोध गर्दै आएका छन् । त्यस्तो प्रतिरोधमाथि सरकारले कडा कदम चालेको छ । निर्वाचनबाट जातीय अल्पसङ्ख्यक राज्यहरूमा स्थानीय सरकारहरू बलियो हुने सम्भावनाले जातीय अल्पसङ्ख्यक समूहहरूलाई यी परियोजनाहरूमाथि आफ्ना विचारहरू राख्ने अर्को मञ्च उपलब्ध गरिउन सकेको छ । तर निर्वाचनमा उनीहरूको विजयलाई रोक्न म्यानमारको सरकारले जातीय अल्पसङ्ख्यक अभियन्ताहरूमाथिको दमनलाई अझ बढाउने डर व्याप्त छ ।

राखीन राज्यको क्याउकफ भएर चीनको दक्षिणपश्चिम प्रदेशहरू पुग्ने स्वे ग्यास पाइपलाइन र सीमापार बर्मा इन्धन कोरिडोरमाथि अभियन्ताहरूको ठूलो विरोध हुँदै आएको छ र त्यसले हजारौं तातामादाउ सैनिकहरूको परिचालन पनि निम्त्याएको छ । सान राज्यको सालवीन खोलामा निर्माण गरिएको साड बाँध मेकोड विद्युत प्रसारण लाइन हुँदै थाइलैण्ड निर्यात हुने विद्युतको प्रमुख जलविद्युत परियोजना र स्रोत हो । परियोजनाका कारण मानिसहरूको स्थानान्तरण, बलजप्त श्रम र अन्य मानव अधिकार उल्लङ्घनहरू हुनाको साथै आफ्नो भूमि तथा जिविकोपार्जन ध्वस्त हुने र वातावरणमा पनि ह्रास आउने गाउँलेहरूले गुनासो व्यक्त गरेका छन् । काचीन राज्यमा अभियानकर्ताहरूलाई प्रतिरोधमा उतार्ने प्रमुख विकास योजनाका रूपमा आयरवाडी नदीमा निर्माण हुन गइरहेको मीटसोन बाँध हो । काचीन राज्यका तीन वटा नदीहरूमा प्रस्तावित सात वटा बाँधहरू मध्ये यो सबैभन्दा ठूलो हो र यसका कारण अनुमानित १० हजार मानिसहरूले आफ्नो भूमि, बासस्थान र धार्मिक तथा सांस्कृतिक स्थलहरू गुमाउने बताइएको छ ।

सीन राज्यमा गाउँलेहरूले विरोध गरेका प्रमुख सरकारी परियोजनाहरूमा सडक र सेनाका व्यारेकहरू रहेका छन् भने कारेन अभियन्ताहरूले काचीन राज्यको सालवीन नदीमा प्रस्तावित डागवीन र हाटजी बाँधहरूप्रति आफ्नो विरोध रहेको जनाएका छन् । बाँधहरूले नदी छेउछाउ बसोबास गर्ने मानिसहरूलाई विस्थापित गर्नुका साथै आफूहरू निर्भर रहेको नदी तलका दोभानहरू विथोलिने डर पनि उनीहरूमा रहेको छ । प्रस्तावित वाइगी बाँध काचीन राज्यमा रहेता पनि त्यसको धेरै प्रभाव भने काया राज्यमाथि पर्नेछ, र त्यसबाट धेरै कारेनी गाउँलेहरू विस्थापित हुनाको साथै त्यहाँका जङ्गल र कृषियोग्य जमिन डुबानमा पर्ने सम्भावना रहेको छ । सालवीन नदीमा बन्ने माथि उल्लेखित बाँध र जलविद्युत योजनाहरूको प्रभावका साथै कानबुक-माइङ काले ग्यास पाइपलाइनसम्बन्धी भइरहेको निर्माण कार्यले मोन राज्य र विशेषगरी चुवाड जोन टापुमा अभियन्ताहरूको संख्या बढाइरहेको छ ।

केही अवस्थाहरूमा सरकारी अधिकारीहरूले यी परियोजनाहरूलाई संरक्षण प्रदान गर्ने र/वा बल लगाएर त्यसको कार्यान्वयन गर्दै आएका छन् र त्यस क्रममा मानव अधिकारको व्यापक र सुनियोजित उल्लङ्घन हुने गरेको पाइएको छ । र त्यसमा बलजप्त विस्थापन, बलजप्त श्रम, जमिन र बाली कब्जा हुने गरेको र त्यसबाट उनीहरूको पर्याप्त जीवनस्तरको अधिकार उल्लङ्घन भएको छ । ५७ त्यसमा सबैभन्दा प्रभावित हुने स्थानीय बासिन्दाहरूले प्रतिरोध गर्दै आएका छन् र त्यस्तो विरोध कार्यको अग्रपंक्तिमा सदैव जातीय अल्पसङ्ख्यक अभियन्ताहरू रहने गरेका छन् ।

राखीन, सान र काचीन राज्यहरूमा स्वेच्छाचारी पक्राउ र थुना, धम्काउने कार्य, बलजप्त श्रम, जमिन कब्जा गर्ने, जबरजस्ती असुली गर्ने र कुटपिटसहित अभियन्ताहरूको दमन भएको प्रमाणसहितको जानकारी एम्नेस्टी इन्टरनेसनलले प्राप्त गरेको छ ।

२००८ को मार्चको सुरुतिर राखीन राज्यको क्याउकटाउ नगरको एउटा गुम्बाका प्रमुखले कीचाउड बाँध निर्माण विरुद्ध विरोधका क्रियाकलापहरू सञ्चालन गरेकोमा आफूलाई पक्राउ गर्ने प्रयास भइरहेको जानकारी प्राप्त गरे । यो बाँधको निर्माण कार्य सन् २००८मा पूरा हुने योजना गरिएको थियो

तर बजेटको अभावमा निर्माण कार्य स्थगित भएको छ र सन् २०१०मा पुनःसुरु गरिने योजना रहेको छ । त्यसपछि उनी म्यानमारबाट मार्च ८ मा बङ्गलादेश आए । त्यसको दुई दिन पछि स्थानीय अधिकारीहरूले ती गुम्बा प्रमुखलाई नदी पार गरी बङ्गलादेश भाग्न सहयोग गरेकोमा बोथीन दानलाई माउडडाउ नगरबाट पक्राउ गरे । त्यसको केही महिनामा दानलाई रिहा गरियो, र ती गुम्बा प्रमुख पनि २००८ को नोभम्बरमा म्यानमार फर्किए । यस प्रतिवेदन तयार हुँदासम्म उनको अवस्था अज्ञात रहेको हुनाले उनको नाम उल्लेख गरिएको छैन ।

२००९ को मार्चमा अधिकारीहरूले यङ्गुनबाट एक २४ वर्षीय राखीन कार्यकर्तालाई उनको घरबाट पक्राउ गरेको एम्नेस्टी इन्टरनेसनललाई बताइयो । उनको घर खानतलाशी गर्ने क्रममा राखीन राज्यमा निर्माणाधीन स्वे ग्यास पाइपलाइनका बारेमा एउटा महत्वपूर्ण छलफलको आयोजना उनले गरेको प्रमाण अधिकारीहरूले फेला पारे । थुनामा उनलाई कृतपिट गरिनुका साथै उनलाई एउटा अदालतबाट छ महिनाको कारावास सजाय सुनाइयो ।

२००८ को मार्चमा सिट्वेमा आफ्नो अभियन्ता साथीको परिवारलाई अधिकारीहरूले कसरी दुःख दिए भन्ने बारेमा एक जना युवा राखीन कार्यकर्ताले एम्नेस्टी इन्टरनेसनललाई यस्तो बताए :

पहिला उनीहरूले वा सोइलाई पक्राउ गरे र आफ्ना साथीहरूका बारेमा जानकारी दिएमा त्यस वापत केही पाउने लोभमा उनी अधिकारीहरूसँग मिल्न गए । हाल उनी यूएसडीएका लागि काम गर्दछन् । उनले थान नाइङका बारेमा बताएपछि यूएसडीए र अन्य अधिकारीहरू नाइङको घर पुगे । उनी त्यहाँ थिएनन् र त्यसकारण अधिकारीहरूले उनको श्रीमती र दुई जना साना छोरीहरूलाई आर्तकित बनाउने काम गरे । आफ्ना श्रीमान्ले कहाँ छन् भनेर सोध्ने क्रममा उनीहरू उनको श्रीमतीलाई हप्काउने काम गरे र उनको श्रीमान् सरकार विरुद्ध र इन्धनका परियोजनाहरू विरुद्ध काम गरिरहेको आरोप लगाए । अधिकारीहरू थान नाइङका बाबुआमा र सासुससुरालाई पनि भेटेर त्यस्तै व्यवहार गरे । उनको श्रीमती र छोरीहरूलाई पक्राउ गरी दुई वटा ठूला ककुरसँग एउटा अँध्यारो कोठामा राखियो । र अर्को दिन उनीहरूको किराना पसल पनि बन्द गराइयो । त्यसको भोलि पल्ट उनीहरूलाई रिहा गरियो तर थान नाइङ अभै पनि लुक्न बाध्य छन् र आफ्ना छोरीहरूको भरणपोषण गर्न उनीहरू दुवैसँग कुनै काम छैन ।

सान राज्यको कुन हिड नगरका एक सान पुरुषका अनुसार अगस्ट २००७ मा गण नं ५२४ र २४६ का सैनिकहरूले आठ जना कृषकहरूलाई उनीहरूको जमिन वा उत्पादन कब्जा गरिदिने धम्की दिए । उनीहरूको दोष सरकारको कृषि कार्यक्रम अन्तर्गत आफ्ना खेतहरूमा नयाँ चिनिया धान रोप्न अस्वीकार गर्नु थियो ।

सन् २००७मा सञ्चालित अर्को त्यस्तै कार्यक्रममा जैविकइन्धनको खेती सुरु गर्नु रहेको थियो । २० सेप्टेम्बर २००७ मा गण नं ५२४ का सैनिकहरूले कुन हिड नगरको नाम खाम गाउँका २५ जना सान गाउँलेहरूलाई एउटा जैविकइन्धन खेतीमा काम गर्न बाध्य बनाए । त्यसक्रममा त्यस जैविक इन्धन निकालिने फिजिक नटको विरुवा रोप्ने क्रममा २१ वर्षीय आउ लिङ भिरबाट खसे । तर एक जना सैनिक दौडँदै गएर उनमाथि लाठी बसाए र उनको काँधको हड्डी भाँचीदिए । त्यस पछि कर्पोरल माउड माउड मिन्टले अन्यलाई आउ लिङले काम गर्न अल्छी गरेका कारण पिटाइ खाएको बताए । त्यसैगरी त्यही दिन गण नं २४६ का सैनिकहरूले कुन हिडको नं २ क्वाटरबाट करिब ४० जना गाउँलेहरूलाई फिजिक नटको विरुवा रोप्न बाध्य बनाए । ती मध्ये ३० वर्षीय आउड जिङलाई जानाजान सुस्त काम गरेको आरोप लगाउँदै हात बाँधेर उभिन लगाइ बेहोस नभइतजेलसम्म एक जना सैनिकले लाठीले पिटें ।

सन् २००७ को अन्त्यतिर मुसे नजिकै मान माओ गाउँमा एक जना सान कृषकले आफ्ना सबै तीन वटै खेतहरूमा फिजिक नट लगाउन अधिकारीहरूको आदेश अस्वीकार गर्दै एउटा खेतमा मात्र लगाए । त्यसको प्रतिक्रियास्वरूप दक्षिणपूर्वी कमाण्डर ब्रिगेडियर आउड थान हटले सबै तीन वटै खेत कब्जा गरे ।

नाम जान नगरका एक ५६ वर्षीय कृषकले एम्नेस्टी इन्टरनेसनललाई बताए अनुसार सन् २००७ को अन्त्यतिर गण नं ५५का सैनिकहरूले एउटा सरकारी फिजिक नट खेतमा काम गर्न अस्वीकार गर्ने

एउटा गाउँलेलाई १० हजार क्याट तिर्न बाध्य बनाए । यसैगरी एम्नेस्टी इन्टरनेसनललाई बताइए अनुसार सन् २००८ को अप्रिलमा गण नं २४६ का सैनिकहरूले फिजिक नट खेतीमा बलजप्त श्रम गर्न अस्वीकार गरेकोमा राति पक्राउ गरी ८ हजार क्याट जरिवाना तिर्न लगाइयो ।

केही काचीन कार्यकर्ताहरूका लागि मध्य नोभेम्बर २००७ को समय निकै कठीन समय हुन गयो । मिटकियाना नगरका अधिकारीहरूले मिटसोन बाँध परियोजना विरुद्ध अभियान सञ्चालन गरेको अभियोगमा चार जना महिला र एक जना वृद्ध पुरुषलाई नोभेम्बर १२ मा पक्राउ गरे । त्यसको दुई दिन पछि उनीहरूलाई एउटा प्रहरी चौकीबाट रिहा गरियो । ३१ वर्षीया पान सुन सागाले एम्नेस्टी इन्टरनेसनललाई बताए अनुसार उनी र उनका अन्य पाँच जना साथीहरूलाई मिटकियानामा एक हप्ता लामो धार्मिक विकास तालिमको आयोजना गरेकोमा पक्राउ गरियो :

काचीन संस्कृति र क्रिस्टियानिटीमा केन्द्रित संस्था काचीन बापिस्ट कम्भेन्सनसँग आवद्ध म यस कार्यक्रमको संयोजक थिएँ । अक्टोबर महिनाको अन्त्यमा आयोजित यो हप्ता दिनको तालिम मानिसहरूलाई वनको संरक्षण र एचआइभी निवारणजस्ता विकास, वातावरण र जनस्वास्थ्यका विषयहरूका बारेमा अवगत गराउनमा केन्द्रित थियो । यो चर्चमा आयोजना हुने भएकाले अधिकारीहरूले स्वीकृति प्रदान गरेका थिएँ तर पक्कै पनि यो धार्मिक भन्दा पनि बढी राजनीतिक कार्यक्रम थियो । नो भेम्बरको सुरुतिर इरावाडी नदीमाथि बन्न लागेको बाँधका विरुद्धमा लेखिएको एउटा याचिकामा ती सहभागी र उनीहरूका छिमेकीहरूको हस्ताक्षर सङ्कलन गर्ने अभियानमा म सहभागी भएको थिएँ ।

तालिममा सहभागी एक जना यूएसडीएका सदस्यबाट अधिकारीहरूले यसका बारेमा जानकारी पाएपछि मेरा तीन जना साथीहरूलाई पक्राउ गरे । साथीहरूको केराकारपछि मेरो बारेमा थाहा पाएपछि स्थानीय एसपीडीसी र यूएसडीएका अधिकारी, सैन्य गुप्तचर, प्रहरी र विशेष प्रहरी विभागका गरी करिब १५ जना मेरो घरमा आएर मलाई पक्राउ गरे । भाग्यवश उनीहरूले मेरो घरको पूरा खानतलाशी गरेनन् नत्र भने मलाई लामो जेल सजाय हुनसक्ने धेरै प्रमाणहरू उनीहरूले भेट्न सक्थे ।

नं १ प्रहरी थानामा उनीहरूले मलाई आक्रामक रूपमा प्रश्नहरू सोधे र बल प्रयोग गर्ने धम्की दिए । हाम्रो कामका लागि कुनै वैदेशिक सहायता प्राप्त गरेको र तालिममा कुनै विदेशीको पनि सहभागिता रहे नरहेको उनीहरू जान्न चाहन्थे । हामीले सङ्कलन गरेका हस्ताक्षरहरू पनि उनीहरूले मागे पछि पक्राउ पर्ने साथीहरूले सङ्कलन गरेका करिब २०० हस्ताक्षरहरू बुझाएँ तर मेरो घरमा रहेका अन्य थप ८०० हस्ताक्षरका बारेमा भने मैले केही बताइन ।

पहिलो रात मलाई जेलभित्र अन्य महिला र बच्चाहरूका साथ एउटा साँघुरो कोठामा राखियो । निकै भिड थियो र शौचालयको कुनै पनि व्यवस्था नभएकाले हामीले प्लास्टिकको भोला प्रयोग गर्नुपर्यो । घरबाट ओढ्ने ल्याउन नसकेका कारण मैले रातभर बसेर नै बिताएँ । विहान पक्राउ परेका मेरा साथीहरू आएपछि मात्र मलाई कार्यलयमा उनीहरूसँगै बस्न दिइयो । गाउँको प्रमुख साक्षी बसिदिएका कारण मेरा साथीहरूले जेलभित्र बस्नु परेन, दैनिक हाजिर मात्र हुनुपर्दथ्यो । मेरो गाउँको प्रमुख भने मलाई सहयोग गर्न डराए । दोस्रो रात मलाई कार्यालयमै सुत्न दिइयो जहाँ एक जना महिला प्रहरीले मलाई रिहा गर्न प्रहरी तयार रहेको तर दक्षिण कमाण्डको नेताको आदेश पछिनु परेको जानकारी दिइन् । कमाण्डको आदेश आजुन बाँकी रहेको भए तापनि मलाई तेस्रो दिन राति ८:३० बजे रिहा गरियो तर प्रत्येक तीन दिनमा मैले प्रहरी चौकी आजुनु पर्ने भयो । अन्ततः म पूर्ण रूपमा रिहा भएको जानकारी प्राप्त भयो तर प्रहरीले ममाथि निगरानी गरिरहेको मलाई थाहा थियो ।

त्यसपछि मेरा सबै साथी र सहयात्रीहरूले मेरो साथ छाडिदिए किनभने मसँग सम्बन्धित भएमा आफ्नो सुरक्षामाथि खतरा हुने उनीहरूलाई डर थियो । म खुला रूपमा मानव अधिकार कार्यहरूमा संलग्न भएको हुनाले म्यानमार छाड्ने निधो गरेँ । म्यानमारमा धेरै जासुसहरू भएको हुनाले अब कसैलाई विश्वास गर्न सकिँदैन भन्ने पाठ मैले सिकेको छु । तर मैले यो पनि सिकें कि सामूहिक कार्य व्याक्तिगत कदम भन्दा बढी शक्तिशाली र प्रभावकारी हुन्छ ।

आफ्नो जीवनलाई प्रत्यक्ष प्रभावित पार्ने सरकारद्वारा सञ्चालित विकास र पूर्वाधारका परियोजनाहरूका सम्बन्धमा आफ्नो विचार अभिव्यक्त गरेकोमा म्यानमारमा जातीय अल्पसङ्ख्यकहरूमाथि दमन भइरहेकोमा एम्नेस्टी इन्टरनेसनल चिन्तित छ । अभिव्यक्तिको स्वतन्त्रतामा विचारको स्वतन्त्रताको

अधिकार पनि समावेश हुने भएकाले म्यानमारको सरकारले त्यसको प्रवर्द्धन र संरक्षण गर्नुपर्छ नकि त्यसको अभ्यास गर्नेहरूमाथि दमन गर्ने ।

४.४ मोन र राखीन : विदेशी सञ्चार माध्यम र विदेशमा रहेको अन्य संघसंस्थाहरूसँगको सम्पर्क

माथिका विभिन्न घटनाहरूमा देखिएको जस्तै म्यानमार सरकारले विदेशी सञ्चार माध्यमसँग सम्पर्क राखेमा र केवल उनीहरूको समाचार पढेको वा सुनेकोमा र विदेशमा रहेका अन्य संघसंस्थाहरूसँग सम्पर्क गरेमा त्यस्ता व्यक्तिहरूलाई दण्डित गर्दै आएको छ । अधिकारीहरूले देश भित्र सूचनाको प्रवाहमा कडा नियन्त्रण राखेका छन् र यस क्रममा पत्रकारहरू र उनीहरू विरुद्ध रहेका अन्यविरुद्ध कडा सेन्सरसिप कानून लगाउनका साथै सूचना आउने र जाने कार्यमाथि पनि नियन्त्रण राख्ने प्रयास गर्दै आएका छन् । बर्मेली र अङ्ग्रेजी भाषामा प्रकाशित हुने पत्रपत्रिकासहित विभिन्न माध्यमहरूबाट आउने कुनै पनि विषयमा सरकारको आधिकारिक धारणा आउने एक मात्र माध्यम भएको हुनाले त्यसमा कुनै पनि किसिमको विरोधी विचारहरू असह्य हुन्छ । त्यसो भएमा कडा सजाय हुने गरेको छ । यो जातीय अल्पसङ्ख्यक राज्यहरूमा मात्र नभइ म्यानमारको सहरी र बढी विकासित मध्य क्षेत्रका लागि पनि लागू हुने गरेको छ ।

जातीय अल्पसङ्ख्यक अभियन्ताहरूले विभिन्न कारणले र विभिन्न प्रकारका सूचनाका साथ विदेशी सञ्चार माध्यम र अन्य संघसंस्थाहरूलाई सम्पर्क गर्दछन् । प्रायः उनीहरूको प्रयास आफ्ना चासो, उद्देश्य, मुद्दा र असन्तुष्टीहरू जाहेर गर्नुका साथै सरकारले फैलाएको गलत सूचना तथा जानकारीलाई निस्तेज तुल्याउनु पनि रहेको हुन्छ । बीबीसी (जसले बर्मेली भाषामा सेवा प्रदान गर्दै आएको छ), रेडियो फ्रि एसिया र भइस अफ अमेरिकाजस्ता विदेशी समाचार संस्थाका अतिरिक्त जातीय अल्पसङ्ख्यक अभियन्ताहरूका लागि सूचना पुऱ्याउने अन्य माध्यमहरूमा देश बाहिर स्थापित र गोप्य रूपमा सञ्चालित आफ्नो संचार संस्थाहरू रहेका छन् । यसरी गोप्य रूपमा काम गर्ने पत्रकारहरूले ठूलो व्यक्तिगत जोखिम उठाउने गरेका छन् । नर्वे, थाइलैण्ड र भारतमा स्थापित कमशः डेमोक्रेटिक भइस अफ बर्मा (रेडियो, छाप र टेलिभिजन), इरावाडी पत्रिका र मिजिमा न्यूजले अल्पसङ्ख्यक राज्यहरूसहित म्यानमार भित्रको समाचारहरू समेट्ने गरेका छन् । यसका साथै सात ठूला जातीय अल्पसङ्ख्यक समुदायका आफ्नो नामका राज्यहरूमा बढी केन्द्रित रहेका सञ्चार निकायहरू पनि रहेका छन् । धेरै बर्मेली समाचार संस्थाहरू सञ्चालका रूपमा स्थापित बर्मा न्यूज इन्टरनेसनलको स्वामित्वमा रहेका छन् ।

विदेशी र प्रवासमा रहेको सञ्चार संघसंस्थाहरूका अतिरिक्त, जातीय अल्पसङ्ख्यक अभियन्ताहरूले संयुक्त राष्ट्रसंघका विभिन्न निकायहरूका साथै विदेशी दुतावास र अन्तरराष्ट्रिय मानव अधिकार संस्थाहरूलाई पनि सम्पर्क गर्ने गरेका छन् । सञ्चार संस्था जस्तै प्रवासमा रहेका धेरै जातीय अल्पसङ्ख्यकहरूले मानव अधिकार र/वा एक्यवद्धता संघसंस्थाहरू पनि स्थापना गरेका छन् । माथि उल्लेख गरिए जस्तै यी संस्थाहरूले उठाउने मुद्दाहरूमा जातीय अल्पसङ्ख्यक राज्यहरूमा जारी विकास तथा पूर्वाधार योजनाहरू सम्बन्धी चासो पनि रहेका छन् । अधिकारीहरू भने त्यस कार्यलाई रोक्ने प्रयासमा लागेका छन् । त्यसै सम्बन्धमा मोन र राखीन अभियन्ताहरूले बताएका घटनाहरू मध्ये केही देहाय अनुसार रहेका छन् :

जनवरी २००८ को सुरुतिर मोन विद्रोहीहरूलाई समर्थन गरेको र सञ्चार माध्यमलाई सूचना दिएको आरोपमा सैनिकहरूले ४० जना मोन गाउँलेहरूलाई कूटपिट गरे । १९ महिला समेत रहेका ती गाउँलेहरू मोन राज्यको आउ-जार नगरको बायोन-नागे गाउँका बासिन्दा थिए र त्यो समयमा उनीहरू छ महिना अघि गण नं ५८३का सैनिकहरूले बलजपत खाली गर्न लगाएको आफ्नो घरबाट बाँकी रहेका काठहरू निकाल्दै थिए ।

२००८ को सेप्टेम्बरको अन्त्यतिर अधिकारीहरूले मोन राज्यको राजधानी माउलामयाइड सरहमा सञ्चालित छ वटा इन्टरनेट क्याफेहरू एमवाइसी, एमसीसी, पोस्ट, इन्फोरमेटिक, हटाकासन र स्काइनेटमाथि बेलुका ८:०० बजे पछि कर्फ्यू लगाए । साफ्रोन क्रान्तिको पहिलो वार्षिकोत्सवका समयमा लगाइएको उक्त कर्फ्यू र सरहमा अधिकारीहरूको पनि बढ्दो उपस्थितिले उक्त कदम विरोध वा धरपकडका बारेमा अनलाइन छलफल वा तस्बिर आदानप्रदानलाई निरुत्साहित वा रोक्नु रहेको

विश्वास गरिन्छ । साफ्रोन क्रान्तिका क्रममा अन्तरराष्ट्रिय सञ्चारमाध्यमसम्म पुगेको धेरै तस्वीरहरू इन्टरनेटको माध्यमबाटै आएको थियो ।

२००८ अक्टोबर १ का दिन गण नं २९९ का एक जना क्याप्टेनले यी नगरका एक १७ वर्षीय मोन युवामाथि गोली चलाए । मोटरसाइकल चलाउँदै आएका उनलाई कुमाइ गाउँमा रोकेर ती क्याप्टेनले उनीमाथि गोली चलाएका थिए । उनलाई प्रवासमा रहेका सञ्चार संस्थाहरूसँग सम्पर्क राखेको अभियोग लगाइएको थियो । यस प्रतिवेदन लेख्दा सम्म उनी र उनको परिवार सुरक्षित रहेको जानकारी एम्नेस्टी इन्टरनेसनललाई प्राप्त भएको थियो ।

पार्टीका सदस्य तथा पदाधिकारीहरूका अनुसार २००९ मार्च र अप्रिलको सुरुतिर सरकारसँग युद्धविराम सम्झौतामा रहेको न्यू मोन स्टेट पार्टी (एनएमएसपी) माथि सरकारी अधिकारीहरूले मोन राज्यभर निगरानी बढाउँदै सञ्चार माध्यमसँग सम्पर्क गरेकोमा नियमित रूपमा केराकार गर्न थाले । त्यस वर्षको सुरुमा एनएमएसपीले सन् २००८ को संविधानप्रति आपत्ति जनाउँदै सन् २०१० मा हुने निर्वाचनमा सहभागी नहुने घोषणा गरेको थियो ।

राखीन कार्यकर्ताहरूमाथि पनि व्यापक दमन गरियो । २००७ नोभेम्बर ११मा अधिकारीहरूले एनएलडीका अध्यक्ष र राखीन राज्यको ग्वा नगरबाट निर्वाचित साँसद नी पूलाई पक्राउ गरे । उनले त्यस दिन म्यानमारमा सरकार र अन्यसँग भेटघाटमा व्यस्त संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय विशेष प्रतिवेदक (तत्कालीन) पाउले सेर्जियो पिनहिइरोलाई एउटा पत्र लेखेका थिए । नी पूले पत्रमा साफ्रोन क्रान्तिमा धरपकड गर्ने क्रममा अधिकारीहरूले मानव अधिकारको उल्लङ्घन गरिरहेको लेखेका थिए । उनलाई पछि रिहा गरियो । २००८ मार्च ५ का दिन अन्तरराष्ट्रिय श्रम सङ्गठन (आइएलओ)लाई बलजपत श्रमसहित मानव अधिकार उल्लङ्घन भएको उजुरी गरेकोमा टाउनगुट नगरका ७० जना बासिन्दाहरूलाई सैन्य मामिला सुरक्षा विभाग र श्रम मन्त्रालयका अधिकारीहरूले सोधपूछ गरे । जनवरीमा उनीहरूले त्यस्ता घटनाहरूको विवरण समावेश गरिएको एउटा याचिकामा हस्ताक्षर गरे का थिए, जसमा सरकारविरोधी क्रियाकलापको जानकारी भएको अवस्थामा त्यसको सूचना दिन दबाव दिइएको पनि समावेश थियो । अधिकारीहरूले ती ७० जनालाई सहरको सभाकक्षमा जवर्जस्ती भेला गरी अधिल्लो याचिकामाथि बलजपती हस्ताक्षर गर्न लगाएको हो भनि एउटा कागजपत्रमा हस्ताक्षर गर्न लगाए ।

२००८ मार्च ३० मा एक जना सैन्य कमाण्डर र नासाकाका सदस्यहरूले माउडदाउ नगरमा राखीन मुस्लिम वा सम्भवत रोहिनगयाहरू सम्मिलित मुस्लिम नेताहरूको बैठक चलि रहेको समयमा छाप मारी १२ जनालाई पक्राउ गरे । माउडदाउ मुस्लिम लीगका अध्यक्ष उ थान थान (मुहम्मद सोलीन) (जसको कार्यालयमा नेताहरू भेला भएका थिए)लाई माउडदाउको एउटा अदालतले कम्तीमा पनि १३ वर्षको जेल सजाय सुनायो । उनी माथि लगाइएका आरोपहरूमा प्रवासमा रहेका गैरकानुनी संघसंस्थाहरूसँग सम्बन्ध कायम गरेको र गैरकानुनी संस्था आफै पनि गठन गरेको थियो । यस्तै आरोपमा माउडदाउ नगरका एनएलडी शाखाका संस्थापक को क्याउ वीन र सात जना अन्यलाई १० वर्ष जेल सजाय सुनाइयो । बाँकी तीन जना डा हला मिन्ट, नूर को वी र डा. अन्वालाई केही समयका लागि मात्र थुनामा राखियो । यद्यपि तीन दिन पछि अप्रिल २ का दिन माउडदाउमा अधिकारीहरूले नूर को वीलाई पुनःपक्राउ गरे र डा. क्याउ मिन्ट र डा. टुन आउडलाई थुनामा राखी केरकारका लागि सरफा अनुसन्धान मुख्यालयमा लगे । नूर को वीलाई पछि रिहा गरियो ।

२००८ अगस्ट १२को विहान २ बजे ग्वा नगरका एनएलडी अध्यक्ष नी पूलाई विशेष विभाग प्रहरीले यङ्गुनबाट पुनःपक्राउ गर्‍यो । उनी पक्राउ पर्नुको कारण जुलाईको अन्त्यमा संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय महासचिव वान की मूनलाई २०१० को निर्वाचनप्रति आफ्नो विरोध जनाउँदै म्यानमारको “प्रजातन्त्रतर्फको रोडम्याप”लाई संरासङ्घबाट प्राप्त प्रोत्साहनमाथि प्रश्न उठाउँदै लेखिएको पत्र थियो । यसमा अन्य चारजना साँसदहरूले गरेको हस्ताक्षर पनि थियो । उनलाई इनसइन कारागारमा १५ वर्षको जेल सजाय सुनाइयो ।

प्रवासमा रहेको विद्यार्थी समूहसँग सम्बन्धित रहेको आरोपमा २००८ अक्टोबर ८ का दिन सिट्टे विश्वविद्यालयका पहिलो वर्षका विद्यार्थी को नी मीन आउडलाई प्रहरीले पक्राउ गरेको एम्नेस्टी इन्टरनेसनललाई जानकारी दिइयो । यसको परिणामस्वरूप नी मीन आउडका नजिकका साथी र त्यस्तै

आरोप लगाइएका कम्तीमा पनि ११ जना अन्य विद्यार्थीहरू भूमिगत भए । को नी मीन आउडलाई करिव एक हप्तापछि रिहा गरियो ।

२००९ जनवरीमा अधिकारीहरूले प्रेसलाई सूचना दिएकोमा टाउनगुट नगरबाट ४५ वर्षीय सान लिबिनलाई पक्राउ गरे । टाउनगुटका एक स्रोतले बताए अनुसार उनलाई अधिकारीहरूले सोधपूछ पनि गरेनन् किनभने उनलाई अदालतसमक्ष पुऱ्याउन उनले लिएका तस्बिर र गैरकानुनी अराकन पोस्टको एक प्रतिसहितका “पर्याप्त” प्रमाण उनीहरूसँग थियो । यद्यपि उनी गैरकानुनी रूपमा बङ्गलादेश गएको हुनाले अदालतले उनलाई अध्यागमन आरोपमा पाँच वर्षको जेल सजाय सुनायो ।

सन् २००९ को सुरुतिर प्रवासमा रहेको राखिन समाचार संस्था नारिनजारा न्यूजसँग आबद्ध अभियन्ताहरूका लागि कठिन समय रहयो । त्यस्तै एक जना अभियन्ताले एम्नेस्टी इन्टरनेसनललाई बताए अनुसार २००९ फेब्रुवरी ११ मा नारिनजाराका समाचारदाता भनेर आफुलाई प्रस्तुत गर्ने सहितका १३ जना प्रहरी अधिकारीहरूले २७ वर्षीया थीइन थीइन यीनलाई सिट्वे नगरको मिनगान वार्डमा अवस्थित उनको निवासबाट पक्राउ गर्‍यो । उनलाई विदेशी समाचार संस्थाहरूलाई सूचना उपलब्ध गराएको र थप जानकारी प्रदान गर्ने नियत राखेको आरोप लगाइयो । उनलाई आन नगरमा रहेको सेनाको शिविरमा लगेर अब उपरान्त त्यस्ता समाचार संस्थाहरूसँग कदापि सम्पर्क राख्ने छैन भनेर एउटा बयानमा हस्ताक्षर गर्न लगाइ, रिहा गरियो ।

एम्नेस्टी इन्टरनेसनललाई अर्का अभियन्ताले बताए अनुसार फेब्रुवरी २००९ मा अधिकारीहरूले विदेशी सञ्चार माध्यमसँग सम्पर्क गरेको भनि माउडदाउ नगरबाट ४२ वर्षीय व्यापारी न्यून्ट माउडलाई पक्राउ गरे । उनले नारिनजारा न्यूजलाई बलजफत श्रमका बारेमा सूचना र डिसेम्बर २००८ का तस्बिरहरू उपलब्ध गराएका थिए । अधिकारीहरूले उनको घरमा छापा मारेर उनको क्यामेरा जफत गरे । माउडदाउको जिल्ला अदालतले उनलाई २००९ मार्च २३ मा बुथीदाउड कारागारमा १८ महिनाको जेल सजाय सुनायो ।

अन्तिममा राथीदाउड नगरका एक ५४ वर्षीय व्यापारीका अनुसार मार्च २००९ मा अधिकारीहरूले विदेशी सञ्चार माध्यमसँग सम्पर्क गरेकोमा पाउकटाउ नगरका ६० वर्षीय मरात टुनलाई पनि तारो बनाए । ती अभियन्तासँग परिचित व्यापारीले एम्नेस्टी इन्टरनेसनललाई भने :

मार्च १५ का दिन सैन्य जासुसहरूबाट एउटा जाँच चौकीमा पक्राउ हुँदा मरात माउडदाउबाट बुथीदाउड गइरहेका थिए । उनलाई माउडदाउमा रहेको एउटा कार्यालयमा लगी देशबाहिर विरोधी सञ्चार माध्यमसँग सम्पर्कमा रहेको आरोपमा कुटपिट गर्नुका साथै यातना पनि दिइयो । उनलाई विशेषगरी बङ्गलादेशमा रहेको नारिनजारा न्यूजका बारेमा प्रश्न गरियो, जसका लागि उनले सूचना र तस्बिरहरू प्रदान गरेका थिए । उनी अराकन मानव अधिकार रक्षक समूहसँग पनि कार्यरत थिए । उनलाई माउडदाउ प्रहरी चौकीमा पाँच दिनसम्म थुनेर राखियो तर मरात टुनले आरोपहरू अस्वीकार गर्दै आफू एक व्यापारी भएको बताए । वास्तवमा उनी एक पूर्व प्रहरी अधिकृत हुन् । गैरकानुनी रूपमा बङ्गलादेश गएको भनि उनलाई एउटा अदालतले बुथीदाउड कारागारमा पाँच वर्षको जेल सजाय सुनायो । उनका तीन जना छोराछोरी मध्ये सिट्वे विश्वविद्यालयमा अध्ययनरत छोरी घटना पछि विश्वविद्यालय बीचमै छाड्न बाध्य भइन् ।

२००९ जुनमा माउडदाउमा अधिकारीहरूले एक ३५ वर्षीय महिलालाई पक्राउ गरी छ वर्षको जेल सजाय सुनाए । उनलाई माउडदाउमा आफ्नो नाउ नदी किनार विश्राम गर्दै गरेको अवस्थामा पक्राउ गरिएको थियो र उनीमाथि प्रवासमा रहेको विरोधी समूहहरूसँग सम्पर्क राखेको आरोप लगाइयो ।

विदेशी सञ्चार माध्यम र विदेशमा रहेका अन्य संघसंस्थाहरूसँग सम्पर्क गर्ने जातीय अल्पसङ्ख्यकहरूको दमन गर्ने क्रममा म्यानमार सरकारबाट भइरहेको सूचनाको स्वतन्त्रताको अधिकारको उल्लङ्घन प्रति एम्नेस्टी इन्टरनेसनल चिन्तित छ । निर्वाचनको प्रचारप्रसारमा सञ्चार माध्यमले खेले महत्वपूर्ण भूमिकाको परिप्रेक्षमा म्यानमारमा हुन गइरहेको राष्ट्रिय निर्वाचन २०१० को दृष्टिकोणमा यो चिन्ता अझ बढेर गएको छ ।

५. निष्कर्ष तथा सिफारिसहरू

सन् १९९० यता पहिलो पटक राष्ट्रिय र स्थानीय निर्वाचन आयोजना गर्ने योजना गरिरहेको म्यानमार सरकारले आफूलाई पनि धेरै तरिकाले तयार गरिरहेको छ, जसमा एम्नेस्टी इन्टरनेसनलको अध्ययनले देखाएजस्तै जातीय अल्पसङ्ख्यक राजनीतिक विपक्षी र अभियन्ताहरूको दमन गर्नु पनि रहेको छ । सन् २००७ को अन्त्यतिर भएको साफ्रोन क्रान्तिका बेला भएको धरपकडले देखाए जस्तै यस्ता मानव अधिकारका उल्लङ्घनहरू २००८ फेब्रुवरीमा निर्वाचनको घोषणा हुनुपूर्व नै जारी थिए । आगामी निर्वाचन सरकारका लागि म्यानमारका सबै सात जातीय अल्पसङ्ख्यक राज्यहरू र जातीय अल्पसङ्ख्यक समुदायमा रहेको राजनीतिक असन्तुष्टिलाई दमन गर्ने नयाँ माध्यम बनेको छ । यो दमनमा स्वेच्छाचारी पक्राउ र थुना; यातना र अन्य क्रूर, अमानवीय वा अपमानजनक व्यवहार; पक्षपातपूर्ण पुर्पक्ष; बलात्कार; गैरन्यायिक हत्या; बलजपत श्रम; धम्की दिने र अनावश्यक दुःख कष्ट दिने कार्य र भेदभाव रहेका छन् । राजनीतिक विपक्षी र अभियन्ताहरूको यो दमन सन् २००४ यता 'प्रजातन्त्रतर्फको रोडम्याप' मा अधि बढेको र देशमा राजनीतिक सहभागिताको स्तरमा वृद्धि गर्दै आएको भन्ने सरकारको दावीको ठिक विपरित छ । कुनै अपवाद पनि बाँकी नराखी सरकारी निकाय र अधिकारीहरूले आफूले गरेका उल्लङ्घनहरूका लागि दण्डित हुनुपरेको छैन । राजनीतिक विपक्षी र अभियन्ताहरूको दमनबाट जातीय अल्पसङ्ख्यकहरूको मानव अधिकारको हनन र अन्तरराष्ट्रिय मानव अधिकार तथा मानवीय कानूनको उल्लङ्घन हुनुपरेको छ : बाल अधिकार महासन्धि, महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकार का भेदभावको अन्त्यसम्बन्धी महासन्धि, सन् १९४९ का जेनेभा महासन्धिहरू र प्रथाजनित अन्तरराष्ट्रिय कानून अन्तर्गतका कानूनी दायित्वहरू पूरा गर्न म्यानमार बाध्य छ । संयुक्त राष्ट्रसंघ र दक्षिणपूर्वी एसियाली राष्ट्रहरूको सङ्गठन (आसियान)को सदस्यका नाताले पनि मानव अधिकारको विश्वव्यापी घोषणापत्र र आसियान वडापत्रका प्रावधानहरूलाई व्यवहारमा उतार्नु म्यानमारको दायित्व हुन आउँछ । कुनै पनि परिस्थितिमा कानूनअन्तर्गत कदापि तर्कसङ्गत ठहरिन नसक्ने यी उल्लङ्घनहरूको एम्नेस्टी इन्टरनेसनलले भत्सर्ना गर्दछ । यसले निम्नलिखित सिफारिसहरू गर्दछ :

म्यानमार सरकारका लागि :

- » निर्वाचनका सन्दर्भमा सङ्गठित हुन र भेला हुन पाउने स्वतन्त्रतामाथिको प्रतिबन्ध हटाउनु (जसमा शान्तिपूर्ण राजनीतिक क्रियाकलापहरूलाई दण्डित गर्ने कार्य बन्द गर्नु पनि रहेको छ) ।
- » केवल शान्तिपूर्ण राजनीतिक क्रियाकलापमा सहभागी भएको, जातीयता वा धर्मका आधारमा पक्राउ परेका सबै राजनीतिक बन्दीहरूलाई तत्काल र बिना सर्त रिहा गर्नु ।
- » निर्वाचनको प्रचारप्रसार र निर्वाचन प्रक्रियाको समाचार सङ्कलन गर्ने अन्तरराष्ट्रिय पत्रकारहरूसहित स्वतन्त्र सञ्चार माध्यममाथिको प्रतिबन्ध हटाउनु ।
- » अल्पसङ्ख्यक धार्मिक समूहका सदस्यहरूप्रति भइरहेको भेदभावपूर्ण उत्पीडन र अत्याचारको अन्त्य गर्नु ।
- » सुरक्षा फौजबाट भइरहेका गैरन्यायिक हत्या र अन्य गैरकानूनी रूपमा जनता मार्ने कार्य, यातना र अन्य दुर्व्यवहार र बलजपती श्रमलगायत अन्तरराष्ट्रिय मानव अधिकार र मानवीय कानूनको उल्लङ्घन गर्ने कार्य तत्काल बन्द गर्नु ।
- » अन्तरराष्ट्रिय मानव अधिकार र मानवीय कानून उल्लङ्घन भएका सबै कार्यहरूमाथि तत्काल स्वतन्त्र तथा निष्पक्ष छानविन गरी यस्ता कार्यको आदेश दिने (जुनसुकै पदको भएतापनि)सहित सबै शंकास्पद अपराधीहरू निष्पक्षताको अन्तरराष्ट्रिय मापदण्ड पूरा गर्ने कार्यविधि अनुरूप न्यायको कठघरा खडा गरिएको सुनिश्चित गर्नु । मृत्युदण्डको सजाय भने लागू नगराउने ।
- » आसियान अध्यक्ष, म्यानमारमा मानव अधिकारको अवस्थाका बारेमा संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय विशेष प्रतिवेदक, संरासङ्घका महासचिव, सुरक्षा परिषद, महासभा र मानव अधिकार परिषदका सिफारिसहरू कार्यान्वयन गरेर आसियान र संयुक्त राष्ट्रसङ्घलाई पूर्ण रूपमा सहयोग गर्नु । मानव अधिकार आयोगको विश्वव्यापी आवधिक समीक्षा संयन्त्र विशेषगरी म्यानमारको समीक्षा गरिने सन् २०११ को सुरुमा हुने १०औँ सत्रमा रचनात्मक सहभागिता जनाउने ।

- » महासचिव र उनका सल्लाहकार, र म्यानमारमा मानव अधिकारको अवस्थासम्बन्धी विशेष प्रतिवेदनकसहित मानव अधिकार आयोगको विशेष कार्यविधिहरूसहितका संरासङ्घका पदाधिकारीहरूलाई विशेष कार्यविधिहरू अनुसारका तथ्य छानविन आयोगहरूको कार्यविवरण अनुरूप पूर्ण र खुला पहुँच सुनिश्चित गर्ने ।
- » मानव अधिकारसम्बन्धी अन्तरराष्ट्रिय अनुबन्ध र तीनका उपलेखहरू, यातना र अन्य कुर, अमानवीय वा अपमानजनक व्यवहार वा सजायविरुद्धको संरासङ्घीय महासन्धि र यसको ऐच्छिक उपलेख, सबै प्रकारका जातीय भेदभाव उन्मूलनसम्बन्धी अन्तरराष्ट्रिय महासन्धिका साथै अन्तरराष्ट्रिय फौजदारी अदालतको रोम विधानसहितका अन्तरराष्ट्रिय मानव अधिकार सन्धिहरू अनुमोदन गरी प्रभावकारी रूपमा लागू गर्ने ।

आसियान र आसियान सदस्य राष्ट्रहरूलाई :

- » म्यानमारको सरकारलाई निर्वाचनमा जातीय अल्पसङ्ख्यकहरूसहित म्यानमारका मतदाताहरूको निर्वाचनमा पूर्ण सहभागितामा रहेका व्यवधानहरू हटाउन दवाव दिनु ।
- » आसियान वडापत्रको मानव अधिकार प्रावधानहरू लागू गर्न म्यानमार सरकारलाई दवाव दिनु ।
- » मानव अधिकारसम्बन्धी आसियान अन्तरसरकारी आयोगअन्तर्गत सम्भव भएसम्म पूर्ण रूपमा म्यानमारका अधिकारीहरूले जातीय अल्पसङ्ख्यक समुदायहरू विरुद्ध गरेको अन्तरराष्ट्रिय मानव अधिकार र मानवीय कानूनको उल्लङ्घनहरूलाई सम्बोधन गर्नु ।
- » आसियान वडापत्रका बाध्यात्मक सिद्धान्तहरूको पालना गर्न म्यानमार सरकारलाई आग्रह गर्नु, जसमा “आधारभूत स्वतन्त्रताको सम्मान, मानव अधिकारको सम्बर्धन र संरक्षण, र सामाजिक न्यायको प्रवर्द्धन” पनि रहेको छ ।

चीनलाई :

- » म्यानमारको सरकारलाई निर्वाचनमा जातीय अल्पसङ्ख्यकहरूसहित म्यानमारका मतदाताहरूको पूर्ण सहभागितामा रहेका व्यवधानहरू हटाउन दवाव दिनु ।
- » म्यानमारका जनताले सामना गरिरहेका मानव अधिकारसम्बन्धी समस्याहरूको संरासङ्घ सुरक्षा परिषदमा पूर्ण छलफल सहज बनाउनु ।
- » म्यानमारमा भइरहेको ‘गैर-घातक’ दावी गरिएको प्रसारहरूसहित सैन्य र सुरक्षा उपकरण र गोलीगट्टा तथा विशेषज्ञताका सबै प्रत्यक्ष र अप्रत्यक्ष प्रसार तत्काल रोकनु ।
- » म्यानमारमा भएका सबै चिनियाँ लगानीको मानव अधिकार र वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन पूर्ण रूपमा गर्नु र यो कार्य विशेषगरी जातीय अल्पसङ्ख्यक समूहहरूको मानव अधिकार उल्लङ्घन रोक्ने तर्फ केन्द्रित हुनुपर्छ ।
- » शरणार्थीहरूको हैसियतसम्बन्धी संरासङ्घीय महासन्धिको पक्ष राष्ट्रका नाताले म्यानमारका जातीय अल्पसङ्ख्यकहरूमध्येका आश्रयको खोजी गर्ने व्यक्ति र शरणार्थीहरूको अधिकार संरक्षण गरेर महासन्धिको सिद्धान्तको पालना गर्नु ।

भारतलाई :

- » म्यानमारको सरकारलाई निर्वाचनमा जातीय अल्पसङ्ख्यकहरूसहित म्यानमारका मतदाताहरूको निर्वाचनमा पूर्ण सहभागितामा रहेका व्यवधानहरू हटाउन दवाव दिनु ।
- » म्यानमारमा भइरहेको ‘गैर-घातक’ दावी गरिएको प्रसारहरूसहित सैन्य र सुरक्षा उपकरण र गोलीगट्टा तथा विशेषज्ञताका सबै प्रत्यक्ष र अप्रत्यक्ष प्रसार तत्काल रोकनु ।

थाइलैण्ड, बङ्गलादेश र मलेसियालाई :

- » म्यानमारका जातीय अल्पसङ्ख्यकहरूबाट आश्रय खोज्ने र शरणार्थीहरूका सम्बन्धमा जबरजस्ती फिर्ता नगराउने अन्तरराष्ट्रिय प्रथाजनित कानूनको सिद्धान्तको पालना गर्नु (त्यस्ता व्यक्तिहरूलाई जबरजस्ती म्यानमार फिर्ता नपठाउनु किनभने त्यहाँ उनीहरूले उत्पीडन र दमनको सामना गरेका छन् र पुनः गर्नेछन् ।)

संयुक्त राष्ट्रसङ्घलाई :

- » मानव अधिकार आयोगले म्यानमारसम्बन्धी आफ्ना छलफल तथा कामकारवाहीहरूमा जातीय तथा धार्मिक अल्पसङ्ख्यकहरूको मानव अधिकारमाथि विशेष जोड दिनुपर्छ र म्यानमारमा मानव अधिकारको अवस्थासम्बन्धी विशेष प्रतिवेदकसहितका विशेष कार्यविधिहरूलाई पूर्ण रूपमा सहयोग गर्न र मानव अधिकार सन्धि निकायका सिफारिसहरूको कार्यान्वयन गर्न म्यानमार सरकारलाई निरन्तर आग्रह गर्नुपर्छ ।
- » महासभाले दाउ आड सान सु की र “२ हजारभन्दा बढी रहेको अनुमान गरिएका सबै आस्थाका बन्दीहरूलाई विना ढिलाइ, विना सर्त र उनीहरूको राजनीतिक अधिकारहरूको पूर्ण स्थापनाका साथ रिहा गर्न” र “निश्चित जातीय समूहलाई तारो बनाउनेलगायत अन्तरराष्ट्रिय मानव अधिकार र मानवीय कानूनको उल्लङ्घन अन्त्य गर्न तत्काल कदम चाल्न” भनिएका आफ्ना अधिल्ला सिफारिसहरू(प्रस्ताव ६४/२३८, सन् २००९सहित)लाई म्यानमार सरकारले कार्यान्वयन गरे नगरेको प्रभावकारी रूपमा अनुगमन गर्नु ।
- » महासचिवले म्यानमारमा मानव अधिकार र मानवीय अवस्थाको बारेमा प्रभावकारी रूपमा अनुगमन गर्दै जातीय अल्पसङ्ख्यक समूह र धार्मिक अल्पसङ्ख्यकहरूको दमनसहित अन्तरराष्ट्रिय मानव अधिकार र मानवीय कानूनको सबै उल्लङ्घनहरूलाई सम्बोधन गर्न म्यानमारलाई प्रोत्साहन गर्न मध्यस्थताको कार्यादेशको प्रयोग गर्नु ।
- » सुरक्षा परिषदले म्यानमारलाई लगातार रूपमा चाल्न भनेर आग्रह गरिरहेको कदमहरूको कार्यान्वयनको स्थिति आफ्ना नियमित बैठकहरूमाफर्त् बुभुका साथै परिषद म्यानमारको अवस्थाप्रति विचाराधीन हुनपर्दछ । आग्रह गरिएका कदमहरूमा “सबै राजनीतिक बन्दीहरूको रिहाइको महत्व” र “दाउ आड सान सु की र सबै सम्बद्ध दल तथा जातीय समूहहरूसँग वास्तविक संवादका लागि आवश्यक अवस्था सिर्जना गर्ने थप कदमहरू” समावेश छन् । यसका अतिरिक्त परिषदले म्यानमारमाथि ‘गैर-घातक’ दावी गरिएका प्रसारहरूसहित सैन्य र सुरक्षा उपकरण र गोलीगट्टा तथा विशेषज्ञताका सबै प्रत्यक्ष र अप्रत्यक्ष प्रसारलाई समेट्ने हातहतियारको विस्तृत नाकाबन्दी लगाउनु पर्दछ ।
- » संरासङ्घका सदस्य राष्ट्रहरूले म्यानमारमा भइरहेको ‘गैर-घातक’ दावी गरिएका प्रसारहरूसहित सैन्य र सुरक्षा उपकरण र गोलीगट्टा तथा विशेषज्ञताका सबै प्रत्यक्ष र अप्रत्यक्ष प्रसारको आपूर्ति तत्काल रोक्नुपर्छ ।
- » संरासङ्घका सदस्य राष्ट्रहरूले संरासङ्घका महासचिव र म्यानमारमा मानव अधिकारको अवस्थासम्बन्धी विशेष प्रतिवेदकसहित मानव अधिकार परिषदका विशेष कार्यविधिहरूलाई म्यानमारको मानव अधिकारको अवस्थालाई नजिकबाट अनुगमन गर्न र त्यहाँको अवस्थाका बारे नियमित र तदर्थ जानकारी उपलब्ध गराउन आवश्यक सहयोग प्रदान गर्नुपर्दछ ।

पादटिप्पणीहरू

- १ एम्नेस्टी इन्टरनेसनल, Crimes against humanity in eastern Myanmar (पूर्वी म्यानमारमा मानवता विरुद्धको अपराध), जुन २००८ (Index: ASA 16/011/2008)
- २ संरासङ्घ महासभासमक्ष सेप्टेम्बर २००८ मा प्रस्तुत आफ्नो प्रतिवेदनमा, म्यानमारमा मानव अधिकारको अवस्थासम्बन्धी संरासङ्घीय विशेष प्रतिवेदकले भनेका छन्, “सबै जातीय अल्पसङ्ख्यकहरू विशेषगरी सबैभन्दा संकटाविमूखले कुनै भेदभाव विना आफ्नो मानव अधिकार उपभोग गर्नेछन् ...” । महासभासमक्ष म्यानमारसम्बन्धी विशेष प्रतिवेदकको प्रतिवेदन, ५ सेप्टेम्बर, २००८ । (A/63/341), पृष्ठ १३ । डिसेम्बर २००८ मा संरासङ्घ महासभाले “राजनीतिक नेता, जातीय समूहहरूका सदस्य र मानव अधिकार रक्षकहरूसहित राजनीतिक वन्दीहरूको उच्च र बढ्दो सङ्ख्या” ९इए ६ ९ब०० र म्यानमारका जनजाति समूहहरूका सदस्यहरूले सामना गरिरहेको भेदभाव र उल्लङ्घनहरू...” (OP 2 (d)) प्रति “गम्भीर चिन्ता” व्यक्त गर्‍यो । यसले म्यानमार सरकारलाई “राजनीतिक रूपले प्रेरित थप पक्राउ गर्ने कार्य नगर्न र विना हिलाई र विना सतर्क स्वेच्छाचारी रूपमा पक्राउ तथा थुनामा परेका र जातीय समूहका नेताहरूलाई लागि रिहा गर्न जोडदार अपील गर्‍यो” (OP 4 (f)) । संरासङ्घ महासभाको म्यानमारसम्बन्धी प्रस्ताव २४ डिसेम्बर २००८ (A/RES/63/245) । डिसेम्बर २००९ मा संरासङ्घ महासभाले “म्यानमार सरकारलाई प्रजातान्त्रिक विपक्षी र जातीय समूहहरूसँग पूर्ण रूपमा संलग्न गराउदै संविधान र सबै राष्ट्रिय कानूनहरूको अन्तर्राष्ट्रिय मानव अधिकार कानूनसँगको समाञ्जस्यताको पारदर्शी, समावेशी र विस्तृत समीक्षा गर्न आह्वान गर्दछ ...” (OP 8) । संरासङ्घ महासभाको म्यानमारसम्बन्धी प्रस्ताव, २४ डिसेम्बर २००९ (A/RES/64/238)।
- ३ दाउ आड सान सु कीलाई आफ्नो निवासको परिसरभित्र आमन्त्रण नगरिएको एउटा अमेरिकी पुरुषलाई आउन दिएको भन्दै थुनामा रहने सर्तहरू उल्लङ्घन गरेकोमा अगस्ट २००९ मा नजर बन्दको सजाय थप १८ महिनाका लागि बढाइयो ।
- ४ एम्नेस्टी इन्टरनेसनल, Myanmar: Briefing Paper: No Return to "Normal" (म्यामार : ब्रिफिङ पेपर : “सामान्यतर्फ नफर्केको”), ९ डिसेम्बर २००७ (Index: ASA 16/037/2007) ५ अगस्ट २००९ मा संरासङ्घ सुरक्षा परिषदले म्यानमार सरकारलाई “एउटा समावेशी राष्ट्रिय मेलमिलाप हासिल गर्न दाउ आड सान सु की र अन्य सबै सम्बद्ध पार्टी र जातीय समूहहरूसँग वास्तविक संवादका लागि आवश्यक अवस्थाहरू सिर्जना गर्नेतर्फ थप कदम चाल्नु” आग्रह गर्‍यो । संरासङ्घ सुरक्षा परिषद प्रेस वक्तव्य, १३ अगस्ट २००९ । परिषदले यस्तै वक्तव्य मे २००९ मा पनि जारी गरेको थियो ।
- ५ सशस्त्र फौज दिवसको ६४औं वार्षिकोत्सवमा वरिष्ठ जेनेल थान स्वेले दिएको भाषण, म्यानमार को नयाँ प्रकाश, २८ मार्च २००९ । भाषणको एउटा अंश यस्तो थियो : “यसका अतिरिक्त राष्ट्रिय मेलमिलाप हासिल गर्न स्वतन्त्रता प्राप्त भएदेखि नै देखापरेका सशस्त्र विद्रोही समूहहरूलाई कानुनी परिधिभित्र ल्याउन उनीहरूका तर्फ असल नियत र सदभावका साथ स्वागत गर्ने प्रस्ताव अघि सारियो ।
- ६ डिसेम्बर २००९ मा संरासङ्घ महासभाले “निश्चित जातीय समूहका सदस्यहरूलाई तारो बनाउनेसहित अन्तर्राष्ट्रिय मानव अधिकार र मानवीय कानूनको उल्लङ्घनहरूलाई बन्द गर्न तत्काल कदम चाल्नु म्यानमारको सरकारलाई जोडदार आह्वान गर्‍यो (OP 12) ।” संरासङ्घ महासभा म्यानमारसम्बन्धी प्रस्ताव, २४ डिसेम्बर २००९ (A/RES/64/238) ।
- ७ कोकाङ हान चिनियाँ जातीयताबाट आएको एउटा जातीय अल्पसङ्ख्यक समूह हो र उनीहरू चीनसँग सीमा जोडिएको दक्षिणपूर्वी सान राज्यको स्व-प्रशासनिक कोकाङ क्षेत्रमा बसोबास गर्दछन् । एमएनडीए म्यानमार नेसनल डेमोक्रेटिक एलायन्स आर्मी हो ।
- ९ डिसेम्बर २००९ मा संरासङ्घ महासभाले “निश्चित जातीय समूहका सदस्यहरूलाई तारो बनाउनेसहित अन्तर्राष्ट्रिय मानव अधिकार र मानवीय कानूनको उल्लङ्घनहरूलाई बन्द गर्न

- तत्काल कदम चाल्न म्यानमारको सरकारलाई जोडदार आह्वान गर्यो (OP 12)।” संरासङ्घ महासभा म्यानमारसम्बन्धी प्रस्ताव, २४ डिसेम्बर २००९ (A/RES/64/238)।
- १० सुरक्षाका कारण गोप्य रहनु पर्ने स्रोतहरूका अतिरिक्त, विशेष आउनेहरूमा राखीनमा नारिनजारा न्यूज र कलादान न्यूज, सीनमा सीन मानव अधिकार सङ्गठन, काचीनमा काचीन न्यूज ग्रुप, सानमा सान हेराल्ड एजेन्सी फर न्यूज र सान मानव अधिकार प्रतिष्ठान, क्यारेनमा क्यारेन मानव अधिकार समूह र मोनमा इन्डिपेन्डेन्ट मोन न्यूज एजेन्सी रहेका छन्।
- ११ स्वेच्छाचारी थुनामा कानुनी आधार विना, गम्भीर रूपमा पक्षपातपूर्ण पुरपक्षका आधारमा वा ज्यादै अस्पष्ट रहेको वा अभिव्यक्तिको स्वतन्त्रता जस्ता आधारभूत मापदण्डहरूको उल्लङ्घन गर्ने कानुनको आधारमा कुनै पनि व्यक्तिलाई पक्राउ वा थुनामा राखिएको अवस्था हो।
- १२ डिसेम्बर २००९ मा संरासङ्घ महासभाले “यातना र क्रूर, अमानवीय र अपमानजनक व्यवहारको निरन्तर अभ्यासप्रति गम्भीर चिन्ता व्यक्त गर्दै म्यानमार सरकारलाई मानव अधिकार उल्लङ्घनका सबै घटनाहरूको पूर्ण, पारदर्शी, निष्पक्ष र स्वतन्त्र अनुसन्धानका लागि मार्गप्रशस्त गर्न र त्यस्ता अपराधहरूका लागि दण्डहीनताको अन्त्य गर्न जिम्मेवार सबैलाई न्यायको कठघरामा उभ्याउन जोडदार आह्वान गर्यो”(OP7)। सभाले असङ्ख्य जातीय अल्पसङ्ख्यकहरूलाई प्रभावित गर्ने गरी जारी भेदभाव, मानव अधिकार उल्लङ्घन, हिंसा, विस्थापन र आर्थिक बञ्चितकरणमाथि पनि चिन्ता व्यक्त गर्यो ... (OP 14)। संरासङ्घ महासभा म्यानमारसम्बन्धी प्रस्ताव, २४ डिसेम्बर २००९ (A/RES/64/238)।
- १३ डिसेम्बर २००९ मा संरासङ्घ महासभाले “म्यानमार सरकारलाई २ हजारभन्दा बढी रहेको अनुमान गरिएका सबै आस्थाका बन्दीहरूलाई विना ढिलाइ, विना सर्त र उनीहरूको राजनीतिक अधिकारहरूको पूर्ण स्थापनाका साथ रिहा गर्न आग्रह गर्यो” (OP3), र दाउ आड सान सु की र अन्य सबै सम्बद्ध पार्टी र जातीय समूहहरूसँग वास्तविक संवादका लागि आवश्यक कदमहरू चाल्न” आह्वान गर्यो।(OP 4). Ibid.
- १४ क्रमशः २२ जुलाई १९९७ र १५ जुलाई १९९९ मा अनुमोदन गरेको।
- १५ धारा २(अ)। अगस्ट २००९मा आसियानको अध्यक्षको हैसियतले थाइलैण्डले एउटा वक्तव्य जारी गर्दै जुलाई २००९ मा “२०१० को आम निर्वाचनमा सहभागिता सुनिश्चित गर्न दाउ आड सान सु कीलगायत थुनामा रहेको सबैको तत्काल रिहाइको आह्वान” पुनः दोहोर्यायो। म्यानमारका सम्बन्धमा आसियान अध्यक्षको विज्ञप्ति, १९ अगस्ट २००९, बैकक।
- १६ हे. धारा ३, मानव अधिकारको विश्वव्यापी घोषणापत्र (यूडीएचआर)। हे. धारा ६ नागरिक तथा राजनीतिक अधिकारसम्बन्धी अन्तरराष्ट्रिय अनुबन्ध (आइसीसीपीआर)।
- १७ हे. धारा ३ र ९ यूडीएचआर। हे. धारा ९ आइसीसीपीआर।
- १८ धारा ५ यूडीएचआर। हे. धाराहरू ४ र ७ आइसीसीपीआर र धाराहरू १, २(२) र १६ यातना विरुद्ध संरासङ्घीय महासन्धि।
- १९ हे. धारा १० र ११, यूडीएचआर। हे. धारा १४ आइसीसीपीआर। यसमा दोषी सावित नभएसम्म निर्दोष रहन पाउने अधिकार; आरोपहरूको प्रकृति र कारणका बारेमा जानकारी पाउने; बचाउको तयारीका लागि पर्याप्त समय र सुविधाहरू प्राप्त गर्ने; आफ्नो छनौटको वकिलसँग सम्पर्क गर्न पाउने; विना ढिलाई सुनुवाई हुनुपर्ने; आफ्नो उपस्थितिमा सुनुवाई हुनुपर्ने र बचाउ आफै वा आफ्नो रोजाईको कानुनी सहायताको माध्यम हुनुपर्ने; आफू विरुद्धका साक्षीको जाँच गर्न वा जाँच गराउन; आफू विरुद्धका साक्षीहरू सरह नै आफ्ना साक्षीहरूको उपस्थिति र जाँच प्राप्त गर्न; अदालतमा प्रयोग हुने भाषा बुझ्न वा बोल्न नसक्ने भएमा दोभाषेको निःशुल्क व्यवस्था गर्न र आफू विरुद्ध गवाही दिन वा दोष स्वीकार गर्न बाध्य पार्न नहुने समेत रहेका छन्।
- २० धारा १९ (३) र २९, यूडीएचआर। उदाहरणका लागि आइसीसीपीआरको धारा १९ (३) ले प्रदान गर्ने अभिव्यक्ति स्वतन्त्रताको अधिकारमा केही निश्चित सीमाहरू लगाउन सकिन्छ तर ती कानुन अनुरूप र आवश्यक भए अनुसार मात्र हुनेछन्।

(क) अन्यको अधिकार वा प्रतिष्ठाको सम्मानका लागि ;

(ख) राष्ट्रिय सुरक्षा वा सार्वजनिक सुव्यवस्था वा सार्वजनिक स्वास्थ्य वा नियमहरूको संरक्षणका लागि ।

२१ यूडीएचआरको धारा २०(१) र २९ । हे. आइसीसीपीआरको धारा २१ ।

२२ युनियन अफ म्यानमारमा सात वटा डिभिजन र सात वटा राज्यहरू समावेश छन् । राज्यहरू बहुसङ्ख्यक जातीय अल्पसङ्ख्यक समूह अनुसार नामकरण गरिएका छन्, जस्तै मोन राज्य ।

२३ हे. जस्तै : एम्नेस्टी इन्टरनेसनल, Crimes against humanity in eastern Myanmar, (म्यानमार मा मानवता विरुद्ध अपराध) जुन २००८ (Index: ASA 16/011/2008).

२४ यस प्रतिवेदनमा इटालिक्समा दिइएका सबै बयानहरू एम्नेस्टी इन्टरनेसनलले प्रत्यक्ष प्राप्त गरेको हो भने बाँकी सूचना एम्नेस्टी इन्टरनेसनलले या त प्रत्यक्ष रुपमा प्राप्त गरी र स्वतन्त्र रुपमा पुष्टी गरिएको हो वा दुवै हो ।

२५ पाइलडोड सम्झौता १२ फेब्रुवरी १९४७ मा जर्नेल आउड सानअन्तर्गत बर्मेली सरकार र काचीन, सीन र सान नेताहरूबीच भएको हो । यसले जातीय अल्पसङ्ख्यक समूहहरूलाई आन्तरिक स्वायत्तता प्रदान गर्दै जनवरी १९४८ मा बेलायती उपनिवेशी शासनबाट स्वतन्त्र भएपछि देशलाई एकढिक्का पनि राख्न मद्दत गर्‍यो ।

२६ सेन्ट्रल इन्टेलिजेन्स एजेन्सी, वर्ल्ड फ्याक्ट बुक २००८, <https://www.cia.gov/library/publications/the-worldfactbook/geos/bm.html>

२७ आदिवासी जनजाति परिषदका अध्यक्ष डेभिड टावसँग एम्नेस्टी इन्टरनेसनलको अन्तर्वार्ता, अगस्ट २००९

२८ यी सात जातीय अल्पसङ्ख्यकहरूको सामान्य पृष्ठभूमि विभिन्न स्रोतहरूबाट प्राप्त गरियो जुन मध्ये धेरै सामान्य र सर्वस्वीकार्य जानकारी हो । मतभिन्नताहरू विद्यमान रहेको अवस्थामा सबै भन्दा बढी सही, परम्परागत तस्वीरमा आउने प्रयास गरियो । यद्यपि जनसङ्ख्या जस्ता केही जानकारी निश्चित गर्न निकै कठिन थियो, त्यसैले त्यसलाई हटाइयो ।

२९ रोहिनग्याहरू लगभग पूर्ण मुस्लिम अल्पसङ्ख्यक समूह हो र धेरै राखीन राज्यमा बसोबास गर्ने यो समुदायको अनुमानित जनसङ्ख्या २० लाख रहेको छ । उनीहरू आफ्नो पृथक संस्कृति र भाषा रहेको भए तापनि म्यानमार सरकारले एउटा छुट्टै रोहिनग्या जातीय समूहको उपस्थितिलाई मान्यता प्रदान गरेको छैन । र यी मध्ये धेरैले म्यानमारको नागरिकता प्राप्त नगरेको विश्वास गरिन्छ, वास्तवतया उनीहरू विश्वव्यापी रुपमा राज्यविहीन छन् । रोहिनग्याहरूलाई आफ्नो गाउँबाट बाहिर जानपनि अनुमति लिनु पर्ने र त्यसका लागि पनि शुल्क तिर्न बाध्य बनाइने गरिएको छ भने अन्य जातिका सदस्यहरूसँग विवाह गर्न वा सरकारी कर्मचारीका रुपमा काम गर्न उनीहरूलाई अनुमति छैन । उनीहरूलाई म्यानमारका अधिकारीहरूले बलजफती श्रममा लगाउन, जमिन कब्जा गर्ने र उठिबास गराउने गरका छन् । राखीन राज्यको म्यानमार-बङ्गलादेश सीमामा विभिन्न सशस्त्र समूहहरू र विशेषगरी अराकन रोहिनग्या नेसनल अर्गनाइजेसन म्यानमार सरकारसँग सङ्घर्षरत छन् । रोहिनग्याको ठूलो जनसङ्ख्या बङ्गलादेशमा र केही सङ्ख्यामा मलेसिया, थाइलैण्ड र मध्यपूर्वमा रहेका छन् । उनीहरू त्यहाँ म्यानमार सरकारको उत्पीडनबाट भाग्न र राम्रो आर्थिक अवसरको खोजीमा पुगेका हुन् । हे. एम्नेस्टी इन्टरनेसनल, Myanmar: The Rohingya Minority: Fundamental rights denied (म्यानमार : रोहिनग्या अल्पसङ्ख्यक: आधारभूत अधिकारबाट वञ्चित), ASA/16/005/2004, १८ मे २००४ । डिसेम्बर २००९ मा संरासङ्घ महासभाले “उत्तरी राखीन राज्यमा रोहिनग्या जातीय अल्पसङ्ख्यकहरूसहित धेरै जातीय अल्पसङ्ख्यकहरूलाई प्रभावित गर्ने भेदभाव, मानव अधिकारको उल्लङ्घन, हिंसा, विस्थापन र आर्थिक वञ्चितीकरणबारे चिन्ता व्यक्त गर्‍यो ।” (OP 14) संरासङ्घ महासभा म्यानमारसम्बन्धी प्रस्ताव, २४ डिसेम्बर २००९ (A/RES/64/238) ।

३० अन्य तीनमा कोकाडमा स्थापित म्यानमार नेसनल डेमोक्रेटिक एलायन्स आर्मी (एमएनडीएए),

- जातीयतामा आधारित पाओ नेसनल अर्गनाइजेसन (पीएनओ), र जातीयतामा आधारित पालाउड लिबरेसन पार्टी (पीएसएलपी) रहेका छन् ।
- ३१ बर्मा कम्युनिस्ट पार्टी (अराकन)ले युद्धविराममा सहमत जनाएको छ । कायीन राज्यको म्यानमार-थाइलैण्ड सीमामा सक्रिय अराकन लिबरेसन पार्टी (एएलपी) र म्यानमार-बङ्गलादेश सीमामा सक्रिय नेसनल यूनाइटेड पार्टी अफ अराकन (एनयूपीए)ले युद्धविराम सम्झौता अस्वीकार गरेका छन् ।
- ३२ केआइओको सशस्त्र अंग काचीन इन्डिपेन्डेन्स आर्मी; केआइएबाट फुटेर स्थापना भएको लसाङ्ग आउङ्ग वा पीस ग्रुप, द न्यू डेमोक्रेटिक आर्मी-काचीन (एनडीए-के), र काचीन डिफेन्स आर्मी (केडीए)ले सरकारसँग युद्धविराम सम्झौता गरेका छन् ।
- ३३ द नेसनल डेमोक्रेटिक एलायन्स आर्मी (एनडीए), सान स्टेट आर्मी-नर्थ (एसएसए-एन), सान स्टेट नेसनल आर्मी (एसएसएनए) र सान स्टेट नेसनलिटीज पिपल्स लिबरेसन अर्गनाइजेसन (एसएनपीएलओ)ले युद्धविराम सम्झौतामा सहमत जनाएका छन् । मोड टाय आर्मी (एमटीए)बाट छुट्टिएर सन् १९९६ मा स्थापित भएको सान स्टेट आर्मी-साउथ (एसएसए-एस) अझै पनि टाटमादाउसँग सशस्त्र द्वन्द्व लडिरहेको छ ।
- ३४ सहमत जनाएका चार समूहमा केएनपीपीबाट फुटेर बनेका क्यारेनी नेसनलिटीज लिबरेसन फ्रन्ट (केएनपीएलएफ) र क्यारेनी नेसनल डिफेन्स आर्मी (केएनडीए), कायान न्यू ल्याण्ड पार्टी (केएनएलपी) र यसबाट अलगिएको कायान नेसनले गार्ड (केएनजी) रहेका छन् । केएनपीपीको सशस्त्र अङ्गले युद्धविराम सम्झौतामा सहमत जनाएको छैन ।
- ३५ केएनएलएबाट टुक्रिएर क्रमशः १९९४ र १९९७ मा स्थापना भएका डेमोक्रेटिक क्यारेन बुद्धिस्ट आर्मी (डीकेबीए) र क्यारेन पिस फ्रन्ट (केपीएफ)ले युद्धविराम सम्झौता गरेका छन् ।
- ३६ एसोसिएसन फर एसिसटेन्ट टु पोलिटिकल प्रिजनर्स अफ बर्मा (एएपीपीबी), Maroon Revolution in Numbers, अक्टोबर २००७
- ३७ थेरावेदिक बौद्ध भिक्षुहरूले सहयोगका लागि अगाडी सारिने आफ्ना कटौरालाई बन्द गर्ने काम ज्यादै बाध्यात्मक नैतिक परिस्थितिमा मात्र गर्छन्, किनभने त्यसो गर्नुलाई बहिष्कृत गरिएको भन्ने रूपमा व्याख्या गरिन्छ । यसले सहयोग दिने व्यक्ति त्यस धार्मिक समुदायको अंश नरहेको जनाउछ र उसलाई जीवनमा कर्म गर्ने वा असल कर्महरू संग्रह गर्ने अवसरबाट बञ्चित गर्दै पुनर्जन्मको जीवन अझ राम्रो बनाउने मौका पाउनेछैन ।
- ३८ संरासङ्घ महासभा, मानव अधिकार परिषद, परिषदको ध्यान आवश्यक रहेको मानव अधिकार अवस्थाहरू, म्यानमारमा मानव अधिकारको अवस्थासम्बन्धी विशेष प्रतिवेदन पाउलो सेरजियो पिनहिइरोको प्रतिवेदन, प्रस्ताव एस-५/१बाट कार्यादेश प्राप्त, मानव अधिकार आयोगले आफ्नो पाँचौ सत्रमा पारित, मानव अधिकार आयोग छैठौँ सत्र, एजेण्ड नं ४, ७, डिसेम्बर २००७ (A/HRC/6/14), अनुच्छेद ६९ ।
- ३९ हे. धारा ३ र ९, यूडीएचआर । हे. धारा ९ आइसीसीपीआर ।
- ४० थान स्वे स्टेन पिस एण्ड डेभेलपमेन्ट (एसपीडीसी, सैन्य सरकार)का नेता हुन् ।
- ४१ भाग ५०५ (ख)मा उल्लेख गरिएको छ, “जनता वा जनताको कुनै पनि वर्गलाई डर वा चैतावनी निम्त्याउने वा निम्त्याउने नियतले कसैले कुनै वक्तव्य, हल्ला वा प्रतिवेदन प्रकाशन गर्ने वा बाँड्ने कार्य गरेमा त्यस्तो व्यक्तिले राज्य विरुद्ध अपराध गरेको वा सार्वजनिक सुव्यवस्थामा खलल पुर्‍याएको ठहर गर्दै अधिकतम दुई वर्षको जेल सजाय वा जरिवाना वा दुवै हुनसक्ने छ ।
- ४२ यूनिथन सोलिड्यारिटी एण्ड डेभेलपमेन्ट एसोसिएसन (यूसडीए)को गठन १९९३ मा एक “सामाजिक कल्याणकारी” संस्थाको रूपमा भएको हो र हाल यो राजनीतिक विपक्षीहरूलाई अनुगमन गर्न, धम्काउन तथा पक्राउ गर्न र विरोधलाई कुचल्न सरकारले प्रयोग गर्दै आएको एउटा प्रमुख नागरिक संस्था बन्न पुगेको छ । यूएसडीएको म्यानमारभर २ करोड ३० लाख सदस्यहरू

रहेका छन् जसमध्ये धेरैलाई जबरजस्ती सामेल गराइएको छ । यसलाई प्रत्यक्ष रूपमा सरकारले नियन्त्रण गरेको छ र बरिष्ठ जर्नेल थान स्वे यसका पहिलो 'संरक्षक' हुन् ।

४३ भाग १४३मा उल्लेख गरिएको छ, "गैरकानुनी सभाको सदस्य हुने जो कोहीलाई छ महिनासम्मको जेल सजाय वा जरिवाना वा दुवै हुनसक्नेछ ।" भाग ५०५ (ख)का लागि माथि पादटिप्पणी ४१ हेर्नुहोस् । भाग ५०५ (क) र भाग ५०५ (ग)ले भाग (५०५) क अन्तर्गत "सेना, नौ-सेना वा वायु-सेनाको कुनै अधिकृत, सैनिक, नाविक, वा वायु सैनिकलाई विद्रोह गराउने वा आफ्नो दायित्वलाई उपेक्षा वा विमूख गर्ने नियतले कुनै बयान, हल्ला वा प्रतिवेदन तयार गर्ने, प्रकाशन गर्ने वा वितरण गर्ने कार्य गरेमा; वा भाग ५०५ (ग) अन्तर्गत, "कुनै वर्ग वा समुदायका सदस्यहरूलाई अन्य कुनै वर्ग वा समुदायविरुद्ध कुनै अपराध गर्न उक्साउने नियतले वा उक्साउने गरी कुनै बयान, हल्ला वा प्रतिवेदन तयार गर्ने, प्रकाशन गर्ने वा वितरण गर्ने कार्य गरेमा" दुई वर्षसम्म कारावास वा जरिवाना वा दुवै सजाय हुनसक्ने छ ।

४४ हे. पादटिप्पणी ४१ र ४३ ।

४५ स्वान-अर-सीन (एसएस) अर्थात् "बलका मालिकहरू"को गठन सरकारले सन् २००३ मा विपक्षी राजनीतिक दल, प्रदर्शनकारी र मानव अधिकारवादीहरूलाई अनावश्यक दुःख दिन र धम्काउन गरेको हो । यसलाई दंगा प्रहरीको आदेश अनुरूप सञ्चालन गरिन्छ र अप्रत्यक्ष रूपमा सेनाले सुपरिवेक्षण गर्दछ । एसएसका साधारण सदस्यहरूलाई नियमित सर्वेक्षण र प्रहरीलाई सहयोग गर्नमा लगाइन्छ भने केही सदस्यहरूलाई भने विरोधीहरूमाथि हिंसा गर्न प्रयोग गरिन्छ । एसएसको उपस्थितिलाई सरकारले सार्वजनिक रूपमा स्वीकार नगरे तापनि यसलाई देशव्यापी रूपमा परिचालित गरिएको बताइन्छ ।

४६ यूनिनयन दिवस जर्नेल आउड सानअन्तर्गतको बर्मेली सरकार र काचीन, सीन र सान नेताहरूबीच १२ फेब्रुवरी १९४७ मा भएको पाडलोड सम्झौताको सम्भनामा मनाइन्छ ।

४७५ सेप्टेम्बर २००७मा मध्य म्यानमारको पाकोकु मागवे डिभिजनमा सुरक्षा फौजले साफ्रोन क्रान्तिका क्रममा प्रदर्शन गरिरहेका भिक्षुहरूमाथि आक्रमण गर्‍यो । त्यस आक्रमणका लागि सरकार क्षमा माग्न असफल भएपछि त्यसको १२ दिन पछि प्रदर्शनहरू भन्नु व्यापक हुन पुगे ।

४८ २७ सेप्टेम्बर २००७मा आसियनको अध्यक्षको हैसियतले सिङ्गापुरले देहायको वक्तव्य जारी गर्‍यो : "संयुक्त राष्ट्रसङ्घमा आज विहान भएको अनौपचारिक बैठकमा आसियनका विदेश मन्त्रीहरू म्यानमारको अवस्थाका बारेमा विस्तृत र खुला छलफल गरे र अध्यक्षका तर्फबाट यस वक्तव्य जारी गर्ने सहमति भयो । प्रदर्शकारीहरू विरुद्ध स्वचालित हतियारहरू प्रयोग भइरहेको सूचना प्राप्त गर्दा उनीहरू भयभित हुन पुगे र हिंसाको प्रयोग तत्काल रोक्न म्यानमार सरकारसँग माग गरे । उनीहरूले म्यानमारमा प्रदर्शन दबाउन हिंसात्मक बलको प्रयोग भएको र धेरै जना हताहत भएको सूचनाप्रति विदेशमन्त्री न्यान वीनसँग प्रत्युत्तेजन अभिव्यक्त गरे । उनीहरूले म्यानमारलाई अत्यधिक संयम अप्नाउन र राजनीतिक समाधान खोज्न आग्रह गरे । सबै सम्बद्ध पक्षहरूसँग र ष्ट्रिय मेलाभिलापको आफ्ना प्रयासहरूलाई निरन्तरता दिन र प्रजातन्त्रतर्फको शान्तिपूर्ण सङ्क्रमणतर्फ कार्य गर्न पनि उनीहरूले म्यानमारलाई आह्वान गरे । मन्त्रीहरूले दाउ आड सान सुकीसहित सबै राजनीतिक बन्दीहरूलाई रिहा गर्न पनि अपिल गरे । आसियन विदेशमन्त्रीहरूले मन्त्री न्यान वीनलाई म्यानमारमा भइरहेको विकासहरूको आसियनको प्रतिष्ठा र विश्वसन्ियतामाथि गम्भीर प्रभाव परिरहेकोमा चिन्ता व्यक्त गरे । " आसीयनका अध्यक्ष, सिङ्गापुरका विदेश मन्त्री जर्न योको वक्तव्य, न्यूयोर्क, सेप्टेम्बर २००७ ।

४९ धारा २५, गणतन्त्र म्यानमार संघको मसौदा संविधानको अनुमोदनका लागि जनमत संग्रह कानुन, २००८ ।

५० हे. भाग ५०५ सम्बन्धी पादटिप्पणी ४१ र ४३ । क्यारेनी महिलाले "भाग १७ र १३ पनि उल्लेख गरिन्" सम्भवत अवैधानिक सङ्गठनहरूसम्बन्धी ऐनको भाग १७ र बर्मा अध्यागमन (आपतकालीन प्रावधानहरू) ऐनको भाग १३ लाई उनले उल्लेख गरेकी हुन् । भाग १७ अनुसार, " (१) अवैधानिक सङ्गठनको सदस्य रहेको वा त्यस्ता कुनै सङ्गठनको बैठकहरूमा सहभागी हुने वा त्यस्तो सङ्

- गठनको प्रयोजनका लागि कुनै योगदान गर्ने वा कुनै योगदान प्राप्त गर्ने वा सङ्कलन गरेमा वा त्यस्तो सङ्गठनको क्रियाकलापहरूलाई कुनै पनि तरिकाले सहयोग पुऱ्याउने काम गरेमा त्यस्तो व्यक्तिलाई दुई वर्षभन्दा कम नहुने र तीन वर्ष भन्दा बढी नहुने गरी जेल सजाय हुनेछ र जरि वाना पनि गराइनेछ । (२) कुनै अवैधानिक सङ्गठनको व्यवस्थापन गर्ने वा व्यवस्थापनमा सहयोग पुऱ्याउने वा त्यस्तो कुनै सङ्गठनको बैठकको प्रवर्द्धन गर्ने वा प्रवर्द्धन गर्न सहयोग पुऱ्याउने कार्य गरेमा वा सदस्यहरूको बैठक गरेमा त्यस्तो व्यक्तिलाई तीन वर्ष भन्दा कम नहुने गरी र पाँच वर्ष भन्दा बढी नहुने गरी जेल सजाय हुनेछ र जरिवाना पनि गरिने छ ।” भाग १३ मा अध्यागमन उल्लङ्घनसम्बन्धी दश वटा “अपराध र सजायहरू” रहेका छन् ।
- ५१ भाग ४५२ अनुसार “कुनै पनि व्यक्तिलाई चोट पुऱ्याउने, वा हातपात गर्ने वा गलत तरिकाले प्रतिरोध गर्ने वा कुनै व्यक्तिलाई चोटपटक लाग्ने वा आक्रमण हुने वा गलत तरिकाले प्रतिरोध गरिने डर देखाउने गरी अनधिकार घर प्रवेश गर्ने व्यक्तिलाई सात वर्षसम्मको जेल सजाय र जरि वाना पनि हुनेछ ।” भाग २९२ मा पाँच लामो उपभागहरू रहेका छन् र ती सबै “जनस्वास्थ्य, सुरक्षा, सुविधा, सदाचार र नैतिकतालाई प्रभावित गर्ने अपराधहरू” मा लागू हुन्छन् । भाग ५०६ अनुसार “अपराधिक धम्कीको अपराध गर्ने कुनै पनि व्यक्तिलाई दुई वर्षसम्मको जेल सजाय वा जरिवाना वा दुवै हुनेछ ; यदि त्यो धम्की मृत्यु गराउने वा गम्भीर रूपमा घाइते तुल्याउने किसिमको छ वा आगो लगाएर कुनै सम्पत्तिलाई नष्ट गर्ने, वा मृत्युदण्ड, स्थानान्तरण वा सात वर्षसम्म जेल सजाय हुने किसिमको अपराध गरेमा वा कुनै महिलालाई पातिव्रत्य तोडाउने कार्य गरेमा त्यस्तो व्यक्तिलाई सात वर्षसम्मको जेल सजाय वा जरिवाना वा दुवै हुने छ ।”
- ५२ भाग ४५१ अनुसार, “कसैले जेल सजाय निम्त्याउने गरी अनधिकार घरप्रवेश गरेमा त्यस्तो व्यक्तिलाई दुई वर्षसम्मको जेल सजाय र जरिवाना हुनेछ; र यदि अपराध चोरी गर्ने उद्देश्यले गरि एको भएमा जेल सजाय सात वर्षसम्म हुनसक्ने छ ।”
- ५३ भाग ५०५ (ख)का लागि हे. पादटिप्पणी ४१ । भाग ४२० अनुसार “ठगी गर्ने र त्यसरी कुनै व्यक्तिलाई केही सम्पत्ति अर्को व्यक्तिलाई भुक्काएर दिन लगाउने वा कुनै बहुमुल्य सुरक्षाको सम्पूर्ण वा कुनै भागलाई परिवर्तन वा नष्ट गर्ने वा हस्ताक्षर वा सील गरिएको कुनै पनि वस्तु जसलाई एउटा बहुमुल्य सुरक्षामा परिवर्तन गर्न सकिन्छ, त्यस्तो व्यक्तिलाई सात वर्षसम्मको जेल सजाय र जरिवाना पनि हुनेछ ।” भाग ११२ अनुसार “आफूले अधिल्लो भाग अनुरूप यदि मतियार जिम्मेवार रहेको कार्यका साथै निश्चित अपराध ठहरिने अन्य कुनै अपराध गरेमा त्यस्तो मतियारले प्रत्येक अपराधका लागि हुने सजाय पाउने छ ।” भाग ४६८ अनुसार “कसैले कित्तै गरि एको दस्तावेज ठगी गर्न प्रयोग गर्ने उद्देश्यका साथ जालसाजी गरेको पाइएमा त्यस्तो व्यक्तिलाई तीन वर्षसम्मको जेल सजाय र जरिवाना पनि हुनेछ ।”
- ५४ लगभग १५ अमेरिकी डलर
- ५५ म्यानमारले सन् १९९१ मा सहमति जनाएको बाल अधिकार महासन्धिको धारा ३४ अनुसार, “पक्ष राष्ट्रहरूले बालबालिकालाई सबै प्रकारका यौन शोषण र यौन दुर्व्यवहारबाट संरक्षण गर्ने जिम्मेवारी बहन गर्नेछन् । यसका लागि, पक्ष राष्ट्रहरूले निम्नलिखित कार्यहरूलाई निवारण गर्न उपयुक्त राष्ट्रिय, द्विपक्षीय र बहुपक्षीय कदमहरू चाल्नेछन् : (क) “अवैधानिक यौन क्रियालापमा कुनै बालक/बालिकालाई लोभ्याएर वा बलजपती संलग्न गराउने कार्य; (ख) वेश्यावृत्ति वा अन्य गैर कानुनी यौन अभ्यासहरूमा बालबालिकाको शोषणजन्य प्रयोग; (ग) अश्लील प्रदर्शन वा सामग्रीमा बालबालिकाको शोषणजन्य प्रयोग । म्यानमारले महिलाहरूविरुद्ध हुनै सबै प्रकारका भेदभावको उन्मूलनसम्बन्धी महासन्धिमा सन् १९९७ मा सहमति जनाएको हो ।”
- ५६ संरासङ्घ महासभामा अगस्ट २००९मा प्रस्तुत आफ्नो प्रतिवेदनमा, म्यानमारमा मानव अधिकारको अवस्थासम्बन्धी संरासङ्घ विशेष प्रतिवेदकले “सीन राज्यमा इसाई धर्मावलम्बीहरूलाई आफ्नो धर्म अभ्यास गर्ने कार्यमा व्यवधान खडा गर्दै चर्चहरू बन्द गरिएको भरपर्दो सूचना” आफूले पाएको उल्लेख गर्दै सरकारलाई राष्ट्रिय वा जातीय, धार्मिक वा भाषिक अल्पसङ्ख्यक समुदायका व्यक्तिको अधिकारसम्बन्धी घोषणापत्रमा र बाल अधिकार महासन्धिको धारा ३०ममा उल्लेख गरिएका आधारभूत अधिकारहरू प्राप्त गरेको गरेको सुनिश्चित गर्न आह्वान गरेका छन् (पृष्ठ

१७) । म्यानमारसम्बन्धी विशेष प्रतिवेदकको संरासङ्घ महाससभासमक्ष प्रस्तुत् प्रतिवेदन, २४ अगस्ट २००९ (A/64/318).

५७ म्यानमारका जातीय अल्पसङ्ख्यक राज्यहरूमा सञ्चालित पछिल्ला विकास तथा पूर्वाधार परियोजनाहरूसम्बन्धी भरपर्दो पछिल्ला रिपोर्टहरू : Corridor of Power: China's Trans-Burma Oil and Gas Pipelines, Shwe Gas Movement, सेप्टेम्बर २००९ ; From Grassroots to Global: Voices of Burma on Earth Rights Abuses, (स्थानीय देखि अन्तरराष्ट्रिय : पृथ्वी अधिकारको हननसम्बन्धी बर्माका आवाजहरू) अर्थ राइट्स इन्टरनेसनल, अगस्ट २००९ ; Roots and Resilience: Tasang dam threatens war-torn Shan communities (मूल र लचिलोपना : युद्धग्रस्त सान समुदायमा तसाङ बाँधको जोखिम), सान सापवा इन्भारोन्मेन्ट अर्गनाइजेसन, जुलाई २००९ ; Laid Waste: Human Rights along the Kanbaw to Myaung Kalay Gas Pipeline, (कानबाउक देखि म्याङ्ग ग्यास पाइपलाइनमा मानव अधिकार), ह्यूमन राइट्स फाउन्डेसन अफ मोनलैण्ड, मे २००९ ; Dammed by Burma's Generals: The Karenni Experience with Hydropower Development – from Lawpita to the Salween (लाउपीता देखि सालवीनसम्म : जलविद्युत विकासमा क्यारेनी अनुभव), क्यारेनी डेभेलपमेन्ट रिसर्च ग्रुप, २००६

५८ हे. ग्वा नगरका साँसद र एनएलडीको अराकन राज्य आयोजक समितिका अध्यक्ष नी पूले म्यानमारमा मानव अधिकारको अवस्थासम्बन्धी विशेष प्रतिवेदक प्रा. पाउलो सेर्जियो पीनहेइरोलाई लेखेको पत्र, विषय : अराकन (राखीन) राज्यमा मानव अधिकारको प्रस्तुति, ११ नोभेम्बर २००७।